



Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Recerca encarregada, 2005)

Estudi qualitatiu de menors i joves amb mesures d'internament per delictes de violència intrafamiliar

Autores

Marta Sempere
Beatriz Losa
Marta Pérez
Glòria Esteve
Marina Cerdà

Any 2006

Estudi qualitatiu de menors i joves amb
mesures d'internament per delictes de violència
intrafamiliar

Autores:

Marta Sempere
Beatriz Losa
Marta Pérez
Glòria Esteve
Marina Cerdà

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada de Creative Commons 3.0 que permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca>

Índex

| | |
|--|-----|
| Introducció | 5 |
| 1. Construcció de l'objecte d'Estudi | 7 |
| 1.1. Justificació de la recerca | 7 |
| 1.2. Delimitació de l'objecte d'estudi | 10 |
| 1.3. Objectius de la recerca | 13 |
| 2. Marc conceptual | 14 |
| 2.1. El fenomen de la violència des d'una perspectiva social | 14 |
| 2.2. Algunes consideracions al voltant de l'entorn social actual | 20 |
| 2.3. Violència i adolescència | 22 |
| 2.4. Família i societat | 25 |
| 2.5. Dinàmiques familiars | 27 |
| 2.6. Perfils psicopatològics | 29 |
| 2.7. Altres conceptes relacionats amb el tema | 31 |
| 3. Model d'anàlisi i ressenya metodològica | 33 |
| 3.1. Hipòtesi de treball | 33 |
| 3.2. Metodologia i tècniques aplicades | 35 |
| 3.3. Ressenya del treball de camp | 37 |
| 4. Anàlisi i interpretació de les dades | 44 |
| 4.1. La família | 45 |
| 4.2. El delictes i la significació de l'agressió | 62 |
| 4.3. L'escola | 74 |
| 4.4. Les relacions | 81 |
| 4.5. Vivències i records | 87 |
| 4.6. El temps lliure | 91 |
| 4.7. Les drogues | 93 |
| 4.8. El món laboral | 98 |
| 4.9. L'internament | 104 |
| 4.10. conflicte i canvis després de l'internament | 112 |
| 4.11. Resum | 118 |
| 5. Conclusions | 125 |
| 6. Recomanacions | 146 |
| 7. Referències bibliogràfiques | 151 |
| 8. Annex | 153 |
| - Qüestionaris per a les entrevistes amb el jove | 154 |
| - Qüestionaris per a les entrevistes amb la família | 166 |
| - Guió d'observació durant l'internament | 174 |
| - Guió entrevista amb professionals | 174 |

AGRAÏMENTS

Agraïm al CEJFE que ens hagi ofert la possibilitat de poder pensar, des d'un altre espai diferent al dia a dia, en el malestar, la violència i la justícia a través de l'estudi d'uns casos que, actualment, són motiu de preocupació de molts professionals que treballen en diferents administracions i serveis comunitaris.

També agraïm l'interès de la Direcció General de Justícia Juvenil (DGJJ) per aquesta recerca, interès motivat per trobar alternatives i solucions als fenòmens emergents i, en concret, per millorar les respostes que, dins l'àmbit de les seves competències, s'han de donar als casos de violència intrafamiliar.

Els agraïments els fem extensius a tots els professionals de la DGJJ que ens han facilitat l'exercici d'obtenir informació contrastada sobre els casos i a aquells altres que ens han donat suport durant el treball. Agraïm la col·laboració dels professionals del CE Els Til·lers, CE Oriol Badia i CE Folch i Torres, i especialment la col·laboració de Sònia López i Arantxa Garcia, treballadores socials de centres que ens han facilitat el treball de camp; de Cristina Cajal i Carles Ferrer, professionals de la DGJJ, que ens han ajudat en la recollida de dades estadístiques; dels tècnics de medi obert Pere Milian, M^a Jesús Tejero, Rosa Valero, Ramon Aznar, Anna Bosch, Miquel Arboix i Lluís Aragüés, que ens han informat sobre l'evolució dels casos durant la llibertat vigilada, i a Francesc Elies, psicòleg de centres, per les seves aportacions.

Agraïm les orientacions, les indicacions, les lliçons metodològiques i el suport de Lluís Saez, sociòleg de la UB, que ha estat participant, com a expert en metodologia, durant tot el procés de treball.

Finalment, i amb caràcter molt especial, volem agrair la participació dels nois i les famílies objecte d'estudi, perquè sense la seva col·laboració no hagués estat possible aquesta recerca.

INTRODUCCIÓ

El present estudi pretén aportar una visió diferent i complementària a les aportacions que s'han fet recentment sobre el tema de les agressions de fills a pares.

La investigació quantitativa sobre *La violència dels joves en la família: una aproximació des de la justícia de menors denunciats pels seus pares*¹, que es va fer l'any passat en el CEJFE i que ha estat referida i presentada en diferents mitjans de comunicació, és el primer pas per tenir una visió general sobre el nombre i les característiques dels menors i joves que entren en el circuit de la justícia.

Però, més enllà d'aquesta visió del fenomen, els professionals ens preguntem sobre el perquè, els motius que poden incitar a una violència del fill contra els pares i, sobretot, si la mesura judicial serveix per propiciar canvis en les persones i en les dinàmiques familiars en pro a la resolució del conflicte.

Per tant, volem aportar una visió complementària a l'estudi del fenomen, escoltant, analitzant i interpretant les veus dels mateixos protagonistes en el conflicte, que ha derivat en un delictes denunciats pels pares (generalment, mares), víctimes de l'agressió.

Els interrogants que s'obren en aquesta recerca són iguals als que s'han esmentat en d'altres estudis, però aquí ens interessa reflexionar sobre l'evolució del conflicte i sobre els canvis que es produeixen després d'un internament. Aquest interès es manté per una preocupació creixent en veure com les denúncies van augmentant i com el fenomen es naturalitza. Un interès que es manté per la necessitat de saber què cal fer i com podem resoldre un problema que posa en joc el paper de la família, dels pares, dels fills, i de cadascú de nosaltres com a membres d'una col·lectivitat.

¹ ROMERO BLASCO, F., MELERO MERINO, A., CÁNOVAS AMENÓS, C. ANTOLÍN MARTÍNEZ, M. (2005) *La violència dels joves en la família: una aproximació des de la justícia de menors denunciats pels seus pares*. CEJFE

Al llarg d'aquest document hem volgut donar espai a la paraula dels nois i a la paraula de les famílies, no només com a font de constatació dels resultats obtinguts, sinó també per personalitzar i individualitzar aquest fenomen, ja que no tots els nois ni totes les famílies són iguals. En aquest sentit, reivindicuem que, per més igual que sigui la classificació d'un delictes, mai són iguals les condicions que el propicien i, per tant, les respostes socials han d'atendre aquesta diversitat. Així doncs, si bé tenim una classificació dels delictes de maltractament familiar, haurem de veure les circumstàncies personals i socials dels menors i joves acusats per aquest fet i de les seves famílies. Haurem d'aproximar-nos a la seva situació personal i subjectiva, apreciar-ne les percepcions i els canvis que pot generar una intervenció judicial o el mateix pas del temps.

Cal dir que, en aquest estudi, el lector no hi trobarà constatacions empíriques, però podrà acostar-se a l'escenari de la violència produïda per conflictes d'amor i odi, generats en el si de les famílies. Aquest escenari s'ha construït a partir de les respostes i opinions, dels nois i les famílies, sobre diferents àmbits o aspectes de la seva vida i també gràcies a les informacions dels professionals que hi han estat a prop. Hem pogut observar alguns patrons de conducta, perfils personals i característiques relacionals que presenten una tendència comuna en la mostra escollida o d'altres que no són comuns, només exclusius de la idiosincràsia de cada cas.

Aquesta recerca només pretén encetar un diàleg prudent sobre les possibles accions que cal fer des del nostre entorn de treball i proposar algunes recomanacions en vistes de pal·liar aquells processos generadors de la violència.

En aquest sentit, voldríem que l'estudi contribuís a una reflexió profunda sobre el paper de les instàncies socials i sobre el paper dels professionals davant un tipus de denúncies que, generalment, encobreixen demandes d'ajut més que el desig d'una retribució del dany.

1. Construcció de l'objecte d'estudi

1.1. Justificació de la recerca

En els darrers anys s'ha produït un increment progressiu dels menors i joves internats per delictes de violència en l'àmbit familiar, i això ha motivat l'interès dels professionals per cercar respostes a aquest fenomen.

Els delictes que configuren la problemàtica del maltractament intrafamiliar són :

- Maltractament familiar
- Violència física sobre familiars
- Violència psíquica sobre familiars

El Ministeri Fiscal en el moment de dur a terme la seva qualificació ja estableix en quina categoria té cabuda el fet delictiu en qüestió.

S'han recollit les intervencions finalitzades per la Direcció General de Justícia Juvenil (DGJJ, a partir d'ara) en tots els àmbits (assessorament, mediació, centres, medi obert)². Les dades obtingudes són els *programes* desenvolupats pel tipus de delictes esmentats.

Entenem per *programes* el conjunt d'intervencions que efectuen els professionals de la DGJJ per a l'assessorament a les instàncies judicials, la mediació o l'execució de cadascuna de les mesures judicials.

Les mesures educatives segons la Llei orgànica 5/2000 són, entre altres, l'internament en centre (terapèutic o en règim tancat, semiobert o obert) i les que

² Actualment la DGJJ està estructurada en un servei de mediació i assessorament tècnic, per a les intervencions en la fase presentencial, i en un servei d'execució de mesures, per a les intervencions en la fase sentencial o de compliment de mesura. El compliment de mesura pot ser en medi obert (en el medi natural del menor o jove) o en un centre de justícia juvenil. Per tant, s'identifiquen quatre àmbits d'intervenció diferenciats: la mediació, l'assessorament tècnic a la instància judicial, la intervenció en medi obert i la intervenció en un centre de justícia juvenil.

es duen a terme en medi obert (la llibertat vigilada, les prestacions en benefici de la comunitat, les tasques socioeducatives...).

Per un mateix delictes o falta, un noi/a pot tenir adjudicat més d'un programa. Per tant, el nombre de programes és superior al nombre de persones ateses.

Programes executats per la DGJJ amb relació a delictes de violència intrafamiliar

| Any | Assessorament | Mediació | Internaments | Medi obert | Total |
|--------------|----------------------|-----------------|---------------------|-------------------|--------------|
| 2003 | 76 | 19 | 21 | 61 | 177 |
| 2004 | 259 | 36 | 53 | 68 | 416 |
| 2005 | 215 | 52 | 58 | 153 | 478 |
| Total | 550 | 207 | 132 | 282 | 1.071 |

L'evolució en els darrers tres anys ha estat ascendent en tots els àmbits d'intervenció. Destaca especialment el salt quantitatiu de 2003 a 2004. Aquest fet es podria explicar perquè va ser a partir de l'any 2004 que es va començar a emprar de forma sistemàtica la qualificació fiscal de "maltractament familiar" com a tal. Això vol dir que, abans de 2004, casos en què el delictes es trobava dins l'àmbit familiar es qualificaven com a "violència sobre persones". Per aquest motiu, es pot considerar que en les dades de 2003 no estan inclosos tots els casos que van cometre delictes dins l'àmbit familiar.

L'augment més espectacular s'ha produït en les intervencions en medi obert, doblant-se l'any 2005. Amb relació a les mesures d'internament, les dades s'han mantingut estables al llarg de 2004 i 2005. Les mediacions també han vist un augment important, atesa la major aplicació d'aquest programa en aquests casos.

El *grup de nois i noies* que són internats per aquest tipus de delictes als centres de justícia juvenil poden tenir mesures d'internament cautelar (prèvies al judici del cas) o mesura ferma (després que s'hagi celebrat una audiència i dictat sentència).

La separació d'aquests nois i noies del nucli familiar ha estat una resposta necessària davant les seves circumstàncies personals. Però els professionals que treballen als centres han de gestionar la reinserció social d'aquests menors i joves, la qual cosa planteja alguns interrogants:

- Quin abordatge es pot fer amb aquests menors i joves mentre estan internats al centre?
- Com es pot treballar el pla de desinternament i el seu seguiment, sobretot quan el conflicte i el delictes coincideixen en l'àmbit familiar?

Per una banda, els professionals que han de fer el diagnòstic i abordatge del cas han de treballar amb el menor o jove agressor i, alhora, amb la víctima de l'agressió, ja que és la persona amb qui conviu el noi o noia, per comprendre l'etiologia i l'abast del conflicte.

Per una altra banda, la qüestió del retorn del jove al mateix nucli del delictes, el seu medi familiar, reforça els dubtes o les idees sobre els possibles riscos de reincidència.

La recerca que es planteja pretén aportar elements de reflexió per comprendre la naturalesa de l'agressió d'aquests menors i joves dins l'entorn familiar, però també pretén recollir i entendre els canvis que es produeixen, després d'un període d'internament, en la conducta del menor o jove i en la pròpia dinàmica familiar.

És una recerca que se centrarà en l'anàlisi de les característiques del menor o jove com a subjecte d'una dinàmica intrafamiliar i com a subjecte social en una

etapa evolutiva determinada. Per tant, l'interès és fer una recerca focalitzada en elements qualitius que aportin explicació i contingut al fenomen.

L'estudi es farà a partir de l'anàlisi d'una mostra de menors i joves amb mesures d'internament per la comissió de delictes de violència intrafamiliar, en dos temps o moments: l'internament i la llibertat vigilada posterior al període d'internament³.

1.2. Delimitació de l'objecte d'estudi

La població objecte del nostre estudi està formada per totes les noies i tots els nois majors de 14 anys, que van ser acusats com a menors d'edat penal, durant el període que va des de gener de 2004 fins a desembre de 2005, del delictes de *maltractament familiar, violència física familiar i/o violència psíquica sobre familiars*; i als quals es va imposar una mesura judicial cautelar o ferma d'internament en centre, en règim semiobert o tancat, per complir en un dels centres educatius de la Direcció General de Justícia Juvenil.

En aquest període, entre 2004 i 2005, s'han comptabilitzat un total de 52 menors i joves diferents, distribuïts als centres educatius de la manera següent:

| Any/centre⁴ | Folch i Torres | Oriol Badia | Til·lers | Alzina | Segre | Montilivi | Total |
|-------------------------------|-----------------------|--------------------|-----------------|---------------|--------------|------------------|--------------|
| 2004 | 2 | 2 | 16 | 2 | 1 | 1 | 24 |
| 2005 | 3 | 4 | 11 | 4 | 1 | 5 | 28 |
| Total | 5 | 6 | 27 | 6 | 2 | 6 | 52 |

³ La Llei 5/2000 de responsabilitat penal del menor determina que la mesura d'internament ha d'establir sempre un període posterior de llibertat vigilada, del qual el jutge precisarà la temporalitat.

⁴ Actualment, els centres Folch i Torres i Oriol Badia tenen places en règim semiobert i obert. Els centres Til·lers i Alzina, en règim tancat i semiobert. Els centres Montilivi i Segre, en règim tancat, semiobert i obert.

Durant el primer trimestre de 2006 (des de l'1.1.06 fins al 31.3.06) s'han comptabilitzat un total de 8 menors i joves diferents.

Per triar la mostra vam tenir en compte la possibilitat de fer:

- una observació directa del menor o jove mentre estigués ingressat en un centre educatiu de justícia juvenil, i
- un seguiment d'aquest menor o jove després de l'internament, és a dir, un cop es desinternés, durant el període de llibertat vigilada que comprèn la mesura d'internament.

Aquestes dues premisses van acotar la mostra, ja que s'havien de considerar les circumstàncies i condicions següents:

- Les professionals implicades en l'estudi només podien fer observació directa a menors o joves ingressats en tres centres: Folch i Torres, Oriol Badia i Til·lers
- Els menors o joves havien d'estar un temps suficient al centre per poder recollir la informació necessària.
- Els menors o joves i les seves famílies havien de tenir una predisposició favorable, donades les circumstàncies, a participar en l'estudi.

Així doncs, amb aquestes premisses, es va escollir la mostra següent:

Dotze menors i joves, acusats d'un delictes de maltractament familiar, violència física o psíquica sobre familiars, en compliment de mesures d'internament en règim tancat o semiobert, en els CE Folch i Torres, Oriol Badia i CE Til·lers, i que posteriorment a l'internament complirien un període de llibertat vigilada.

Aquests 12 joves són nois, amb edats compreses entre els 15 i 18 anys, de nacionalitat espanyola i que en el moment del seu ingrés vivien al territori català amb, almenys, un dels seus progenitors o familiars.

En el quadre següent especificuem l'edat en el moment de l'internament, el tipus de delicte i el temps d'internament de cada cas:

| Nois | Edat * | Tipus de delicte** | Temps internament |
|-------------|---------------|--|--|
| Núm.1 | 15 anys | Violència física sobre familiars, lesions i amenaça | 10 mesos d'internament en règim semiobert |
| Núm.2 | 17 anys | Maltractament familiar i robatori amb violència | 6 mesos d'internament en règim tancat i 4 mesos d'internament en règim semiobert |
| Núm.3 | 17 anys | Maltractament familiar, vexacions injustes i robatori amb força | 10 mesos d'internament en règim semiobert |
| Núm.4 | 16 anys | Maltractament, amenaça i contra la integritat moral | 9 mesos d'internament en règim semiobert |
| Núm.5 | 17 anys | Maltractament, lesions, amenaça | 6 mesos d'internament en règim semiobert |
| Núm.6 | 17 anys | Maltractament familiar | 3 mesos cautelars en règim tancat, 6 mesos en semiobert |
| Núm.7 | 18 anys | Maltractament, lesions, amenaça | 1 any d'internament en règim semiobert |
| Núm.8 | 17 anys | Maltractament familiar, lesions | 3 mesos règim tancat més 9 mesos en règim semiobert |
| Núm.9 | 15 anys | Maltractament familiar i robatori amb violència | 6 d'internament en règim tancat i 6 mesos en règim semiobert. |
| Núm. 10 | 17 anys | Violència física sobre familiars, vexacions injustes i robatori amb força | 6 mesos d'internament en règim tancat i 9 mesos i 13 dies de semiobert, més 6 mesos d'obert |
| Núm.11 | 17 anys | Violència física sobre familiars, robatori amb violència, obstrucció a la justícia | 1 any d'internament en règim obert |
| Núm.12 | 17 anys | Violència física sobre familiars | 6 mesos d'internament en règim semiobert i 15 dies d'obert més 1 any d'internament voluntari |

* Edat: en el moment en què el noi ingressa en un centre de justícia juvenil.

** Tipus delicte: s'inclouen aquells delictes que han motivat l'ingrés i tota la intervenció educativa a centres.

1.3. Objectius de la recerca

1. Descriure el perfil d'una mostra de 12 menors i joves ingressats a centres per delictes de violència intrafamiliar, en base a uns factors predeterminats.
2. Analitzar el significat de l'agressió vers la família per comprendre la naturalesa de l'acció violenta.
3. Identificar aquelles conductes que els menors i joves apliquen en l'entorn familiar, després d'una mesura d'internament, per afrontar l'autocontrol.
4. Valorar els canvis produïts en la dinàmica intrafamiliar després del desinternament del jove.

Els objectius plantejats núm. 1 i núm. 2 fan referència a l'estudi i anàlisi de dades referides al període de l'internament i els núm. 3 i núm. 4 són objectius que fan referència a l'estudi que s'efectuï en el postinternament.

2. Marc conceptual

Per definir una visió general sobre el fenomen que ens ocupa, primer hem fet una aproximació a la violència des d'una perspectiva social i després hem centrat la violència dels fills vers els pares, abordant la interrelació de diferents conceptes implicats en aquest estudi, des d'una perspectiva psicològica.

2.1. El fenomen de la violència des d'una perspectiva social

En l'actualitat, la violència preocupa les institucions socials. S'esdevenen manifestacions col·lectives que deriven en accions violentes i es produeixen fets violents protagonitzats per persones contra altres persones en el si de les institucions bàsiques, aquelles on es produeix la socialització de l'individu: la família, l'escola o el treball.

La paradoxa que vivim remet a una societat que, per una banda, vol reduir la visibilitat de les violències en els espais públics i privats a partir del que anomena "tolerància zero" i, per una altra banda, no deixa de produir-ne més, generant-se més necessitat de comparar, classificar i mesurar per comprendre una realitat que ens va per endavant i que cada cop més s'apropia del poder de l'individu per passar a ser un poder social⁵, capaç de controlar les diverses formes de violències que apareixen en la nostra societat.

La violència en les institucions bàsiques ens alerta, ens qüestiona; volem saber si és nova o si és producte de millors canals d'informació, de detecció o de servei social. En qualsevol cas, hem posat nom a cadascuna d'aquestes violències (*bullying*, violència domèstica, *mobbing*) i hem socialitzat el fenomen per atorgar-li identitat pròpia, judicialitzar-lo i fer-lo objecte d'estudi i d'acció social.

⁵ FOUCAULT, M. (1990) *Vigilar y castigar*. Siglo veintiuno, Madrid

En altres èpoques, s'ha estudiat la relació entre violència, cultura i poder⁶ i, actualment, alguns autors han analitzat la violència social per trobar les seves causes i el seu origen.

Alguns programes de prevenció de la violència es basen en la concepció fonamental que les conductes violentes són conductes apreses i cerquen l'origen en els patrons culturals imperants: actituds, creences i expectatives social.

J. Corsi⁷ sintetitza algunes teories vigents explicatives de la violència:

1. *“Los modelos psicopatológicos, que intentan buscar enfermedades y trastornos psicológicos, como orígenes de las actitudes y conductas violentas. Sostenidos fundamentalmente dentro de disciplinas como la psicología y la psiquiatría.*
2. *“Los modelos de la interacción, tomados de la teoría de los sistemas y aplicados a la psicología de la violencia, separan y analizan la participación de cada uno de los elementos de cada sistema y su compleja interacción en la producción del fenómeno de la violencia.*
3. *“El modelo de los recursos, según el cual, la violencia se produce porque falta algún recurso, ya sea económico, educativo o de cualquier otra índole. Modelo sostenido, en parte, por los trabajadores sociales y disciplinas vinculadas, donde la violencia y la pobreza aparecen ligadas.*
4. *“El modelo sociocultural, que hace surgir todas las formas de violencia del concepto de violencia estructural. Esta violencia estructural central se expresaría, entonces, en las múltiples formas de violencia particular, que encontramos en la cotidianidad.*

⁶ FREUD, S. (1974) *El Malestar en la Cultura, en Obras Completas de Sigmund Freud Tomo VIII.* Biblioteca Nueva, Madrid

⁷ CORSI, J, PEYRÚ, G.M (2003), *Violencias Sociales*, Ariel. Barcelona, p. 33

5. “*El modelo ecológico* que es incluyente y elude falsas exclusiones, apoyándose en la consideración de factores macro, exo y microsistémicos. Este modelo es holístico y utiliza el pensamiento complejo para explicar las violencias sociales. “

Aquest mateix autor sosté l'existència d'uns denominadors comuns que expliquen la construcció de la violència en general i sobre els quals es podria actuar per prevenir-la. Ens explica que hi ha uns processos psicosocials de facilitació de la violència:

- *Invisibilització*: Si la violència no és observable materialment, es desmenteix.
- *Naturalització*: L'augment de violència en la quotidianitat i en els mitjans de comunicació augmenta també els llindars de tolerància i es “naturalitza” o s'accepta més la conducta violenta.
- *Insensibilització*: Si ens acostumem a determinats patrons de conducta, ens fem insensibles a patrons diferents. La violència de la TV i el cinema produeix acostumar-s'hi i genera més demanda i menys sensibilitat.
- *Encobriment*: La conducta d'encobrir violències i traslladar-les a altres entorns empitjora les situacions.

Aquests processos generen, faciliten i sostenen les diferents manifestacions d'aquesta, siguin violències estructurals (en contextos macrosocials) o violències individuals.

A. Montero Gómez⁸ també planteja factors que intervenen en la determinació de la violència i que interrelaciona segons factors socials, familiars o personals:

⁸ MONTERO GOMEZ, A. (2004). *Psicología de la violencia*. www.sepv.org

| FACTORS | Protecció | Predisposició | Desencade-nants | Manteniment |
|------------------|---------------------|--|-----------------|------------------------------|
| Personals | Intel·ligència | Impulsivitat Abús de substàncies Violència prèvia | Estressors | Ansietat Abús substàncies |
| Familiars | Adults substitutius | Educació autoritària Maltractament infantesa Suport parental | | Permanència de violència |
| Socials | | Pares violents Baixa extracció educativa Manca xarxa suport social | | Aïllament social |

Atenent aquests plantejaments, s'entén que “la violència gratuïta” sempre esdevé sostinguda per uns processos o uns factors que la propicien i l'activen.

En conseqüència, en la idea d'una violència que es construeix a partir de processos psicosocials apareix el que s'anomena *problema de la puntuació*⁹, és a dir, la qüestió sobre quin és el punt d'inici de la violència i quan es pot parlar d'un punt final. La cadena de causa–efecte sorgeix com un escenari complex per determinar-ne l'origen.

Corsi ens diu també que existeixen operacions psicològiques que afavoreixen la violència, operacions que defineix com a mecanismes més circumscrits i flexibles que els processos i que s'apliquen amb rapidesa a cada nova situació.

⁹ CORSI, J. ibídem, pàg. 24

- *Negar la pròpia vulnerabilitat*: Implica sentiments d'omnipotència, distorsions cognitives (no veure danys, conseqüències) i no entendre que algú els demani comptes de la pròpia conducta.
- *Subratllar*: Assenyalar les diferències (entre pares i fills) de manera excloent per delimitar un camp de poder.
- *Exagerar*: Magnificar la incompatibilitat, establint-se el criteri d'exclusió.
- *Exaltar i idealitzar*: Venerar les accions bones de la persona o l'acció violenta i justificar-la.
- *Definir amb rigidesa*: Polaritzar relacions de pertinença (teu o meu).
- *Minimitzar la importància* (no passa res, no n'hi ha per tant...): Comporta la impossibilitat d'experimentar empatia amb qui pateix.
- *Negar i desconèixer*: Sovint el silenci participa en la construcció de la violència i la manté.

En relació amb aquests processos i aquestes operacions, hi té a veure la qüestió del poder, ja que, quan l'abús de poder és explícitament o implícitament acceptat per les normes socials o pels costums, la violència es normalitza i generalment queda ignorada o oculta, excepte si el dany comès és desmesurat i difícil d'amagar, en el context en què es produeix.

El poder, entès com a control i domini dels altres pot comportar una deshumanització i, en conseqüència, una reducció de la capacitat empàtica. De fet, la conducta violenta es dona en un context de desequilibri de poder, permanent o momentani.

Des d'aquest punt de vista, podríem entendre que el jove violent amb la família manté relacions asimètriques amb aquesta, on ell té el control i el poder sobre la situació. En aquests escenaris no hi ha lloc per a l'encontre, per a la flexibilitat, per

a la gratitud o per a la disculpa. El maltractador no registra el gest de flexibilitat o l'esforç de l'altre per adaptar-se a les seves exigències.

És en aquesta relació entre poder i empatia que Corsi planteja la qüestió de la intencionalitat¹⁰ de la violència. El maltractador no relaciona la intenció amb dany causat, i, així, no assumeix cap tipus de responsabilitat sobre la seva conducta. Aquesta incapacitat per relacionar l'acte amb la intenció i de les conseqüències esdevé una operació defensiva dels individus i del conjunt social per sostenir i acceptar la violència.

Tanmateix, l'exercici de la violència pot ser més transparent o menys en funció de diferents maneres d'actuar, les quals seran o no legítimes segons les pautes culturals vigents. En aquest sentit, hi ha individus i societats que legitimen actes o pràctiques violentes amb la intenció de controlar i dominar l'altre per sostenir el propi poder.

De fet, es plantegen dues classes de lluita pel poder, l'ofensiva, sostinguda per sentiments d'omnipotència i motivada per l'acció de retenir l'altre, i la defensiva, sostinguda per sentiments de debilitat i que promou accions per apaivagar.

Per tant, la possibilitat d'empatitzar i relacionar acte i conseqüències pot discriminar les persones violentes d'aquelles altres que tenen conductes agressives.

Corsi escriu¹¹:

“Hay una diferencia sustancial entre las personas violentas y aquellas otras que sólo tienen algunas conductas agresivas o tienen reacciones violentas ocasionalmente. La diferencia básica consiste en la capacidad o no de reconocer tales conductas como violentas.

¹⁰ CORSI, J. *ibídem*, pàg. 22

¹¹ *ibídem*, pàg.23 i 24

Los violentos no registran ni su comportamiento, ni el daño que causan. Las personas violentas no registran la gravedad, ni asumen la responsabilidad de sus actos porque tienen incorporados los patrones de respuesta violenta como normales y naturales”.

Diferents autors¹² han delimitat el concepte d'agressió i el concepte de violència. En general, es coincideix a entendre l'agressivitat com una resposta adaptativa del subjecte per defensar-se dels perills potencials de l'exterior, mentre que la violència estaria conceptualitzada des de paràmetres culturals, en la mesura que es defineix com una conducta apresada i una acció producte de processos psicosocials.

La cultura exerceix de control dels éssers humans que poden o no mostrar conductes agressives segons si és més o menys permès per la seva cultura.

La conducta violenta s'aprèn mitjançant l'experiència directa i no es pot associar només a una sola causa.

Definim la **conducta violenta** com aquella acció de l'ésser humà intencionada i malèvola que produeix danys físics a una altra persona sense justificació social adequada, produint conflicte amb el sistema de justícia criminal.

2.2. Algunes consideracions al voltant de l'entorn social actual

Si la violència l'entendem dins uns paràmetres culturals, hem de situar la violència dels fills vers els pares en l'època de la cultura global que condiciona, determina i alimenta la seva existència. Cada moment històric té les seves formes d'expressió del malestar en l'ésser humà i en les relacions que estableix amb els altres.

¹² ECHEBURÚA, E., CORSI, J., DEL POZO DELGADO, M.P.BANDURA

Com podem entendre les manifestacions violentes en el moment històric actual? Quins valors i quines característiques vinculants transmeten els agents de socialització?

Ja són un punt comú els comentaris d'analistes socials –alguns dels quals anirem mencionant en aquest capítol- que fan referència als valors que s'orienten cap a un consum desmesurat i la promesa enganyosa de satisfacció de tots els desigs, la qual enlluerna els individus, especialment els joves. Les noves tecnologies i els mitjans de comunicació en fan ressò bombardejant amb missatges que van en aquesta línia.

Així mateix, l'absència de lapsus temporal entre l'objecte desitjat i l'objecte aconseguit és un factor que esgota el moviment del desig produint efectes de confusió, decepció i "infelicitat", alhora que rellança l'individu a la recerca de nous objectes amb la falsa il·lusió d'omplir el buit en un moviment frenètic que pal·liï les sensacions de malestar que se'n deriven. En aquesta situació, l'agressivitat pot desencadenar-se en forma de violències diverses.

La idea directriu és que les persones han de viure segons els seus desigs, sentir-se amos absoluts de les seves eleccions i coses sense estar subjectes a lleis i prohibicions. L'oferta d'objectes es renova contínuament i s'ha d'estar al dia, si no ja s'està fora de l'actualitat. Els individus queden així abocats a una situació de gaudi il·limitat, a un consum compulsiu i a una falta de regulació que ajudi a tolerar, mediatitzar, posposar i situar les adversitats¹³.

El missatge "tot és possible" està deixant de banda una de les condicions necessàries del vincle social, a saber, la necessària renúncia a una part de les satisfaccions (o sigui, reconèixer que no tot és possible) per poder establir un lligam amb els altres. Amb la ruptura del vincle, la violència emergeix¹⁴.

¹³FERRER, N. (2004) *La violencia, ¿un mal de nuestro tiempo?* Ed. Acto

¹⁴UBIETO, JR. (2006) *El pasaje adolescente. Del espectáculo al síntoma*. IAEU

Freud, en el context en què va desenvolupar la teoria psicoanalítica, considerava que un excés de repressió i restricció afavoria la creació de símptomes neuròtics. En el moment actual, més permissiu i intolerant del malestar, estem constatant l'emergència de símptomes nous, l'increment de les patologies de l'acte, de la violència i de les addiccions.

No podem concebre el procés de constitució subjectiva dels joves sense tenir en compte aquests paràmetres socioculturals en els quals es desenvolupen. Aquests paràmetres determinen també el marc i la dinàmica familiar en els quals neixen, creixen i es vinculen.

En el si de la família eren les dones i els nens les víctimes tradicionals de l'agressió, objectes fàcils d'explotació i abús. Actualment anem constatant com les violències van ampliant les modalitats. Una d'aquestes, la que constitueix l'eix del nostre estudi, és la violència dels fills vers els pares.

2.3. Violència i adolescència

L'adolescència és una època de rebel·lia i oposició als pares, en tant que representants de l'autoritat, com a manera de fer-se un lloc propi i deixar enrere les dependències infantils. Aquesta oposició troba un suport en el grup d'iguals. En aquest trànsit crític, l'adolescent i, també, els pares han de passar per diverses i complexes elaboracions psíquiques (fer un procés de dol, obrir-se a noves identifications i resignificar la seva història) que requeriran un acompanyament.

Ubieto¹⁵ ens parla de com els rituals d'iniciació tradicionals complien la funció simbòlica d'ordenar i situar els elements en joc i les seves relacions internes, servien per mesurar el límit i canalitzar l'angoixa. Actualment aquests rituals han

¹⁵ UBIETO, ibidem

canviat de formes i se situen en un context simbòlic diferent: menys regulat, més divers, més individualista i més instantani.

En un entorn social on falten uns límits externs clars, el jove explora els seus i els ritus de passatge es veuen substituïts per passatges a l'acte que impliquen transgressió i violència, marcant d'aquesta manera una discontinuïtat amb allò infantil.

Des de la perspectiva subjectiva, davant la situació de crisi, l'adolescent pot respondre de diverses formes. La creació d'un símptoma permet localitzar el malestar i lligar l'angoixa. El que observem actualment és com el malestar es resisteix a focalitzar-se i apareix de forma desordenada envaint el conjunt de la seva vida i tota la seva conducta, amb un consegüent augment de l'angoixa. El consum de tòxics, els estats d'agitació, les conductes violentes... en són una clara expressió.

La violència que es desplega en la rebel·lia dels fills en el si de la família trobava anys enrere un límit: el valor de l'autoritat vehiculada pels pares tenia un efecte (amb més o menys conflicte) i servia de fre als desmarxaments dels fills. Si més no, dins de casa. La ira i la ràbia contra els representants de l'autoritat podia ser expressada fins a un punt i/o desplegada fora de casa a través d'activitats i actuacions que l'expressaven de forma directa o mediatitzada.

Les actuacions delinqüencials adolescents han estat expressió, entre altres coses, d'aquesta rebel·lia transgressora, amb la presència de violència física dirigida contra iguals o altres persones alienes al nucli familiar.

Només en rares ocasions eren els pares o familiars les víctimes d'aquesta violència, i això succeïa quan en el nucli familiar les relacions entre els membres contenien altes dosis de violència i/o alguns d'ells patien trastorns mentals. Generalment tot quedava en la intimitat de la família o en el coneixement dels serveis de salut mental.

Actualment observem que les agressions de fills a pares van adquirint un pes més elevat en la societat, encara que les relacions entre els membres no siguin explícitament violentes físicament.

Allò que no passava, o només passava en alguns casos en la intimitat de la família, arriba ara als jutjats. De la mateixa manera que ha succeït amb la violència en la parella.

La violència de gènere ha tingut un ressò mediàtic i social, fins al punt de requerir una nova legislació que sancioni els agressors i protegeixi les víctimes. La judicialització de la violència domèstica com a necessitat derivada de l'augment d'agressions i la impotència per resoldre-les ha comportat que aquestes accions es denunciïn. El mateix succeeix en relació amb la violència de fills a pares.

En parlar del fenomen de la violència en els joves hem de fer una diferenciació:

- D'una banda, el que serien les manifestacions d'agressivitat pròpies de la confrontació generacional en què es posa en joc l'intent (més o menys reeixit, més o menys aparatós) de separar-se de la infància i dels pares de la infància, en pro d'un creixement personal.
- D'altra banda, la violència que queda deslligada del vincle social, la que queda del costat de la pura expressió pulsional, l'anomenada "violència gratuïta". Aquesta violència queda al marge del vincle, desconsidera l'altre, no coneix l'empatia, traspasa la llei social i abusa del poder –en la línia que Corsi planteja. Ens mostra un excés que desborda el sentit del que seria la crisi adolescent i també dels intents de cercar una identitat a través de les activitats delictives.

Les manifestacions de violència en els fills que agredeixen els pares contenen elements d'aquests dos tipus esmentats. Podem parlar de l'agressivitat pròpia del procés adolescent i també d'un excés en aquest procés.

2.4. Família i societat

Què passa en el si de les famílies? Ja està a l'ordre del dia l'evidència d'un canvi social en què el valor de l'autoritat no té prou pes, on el declivi de la funció paterna té unes repercussions en l'educació i l'evolució dels fills, unes repercussions d'incertesa en la delimitació de les conductes, en la contenció de les ansietats i en la transmissió de valors.

Les anàlisis de la societat actual apunten cap a la constatació d'una davallada de la funció paterna en tant que vehiculitzadora de la llei i reguladora de les relacions. El canvi del paper de la dona ha estat un dels factors que ha incidit en la descol·locació dels rols i ha fet que el paper de l'home estigui en qüestió. La jerarquia en les relacions familiars –i també socials- ha donat pas a una horitzontalització i desdibuixament del concepte i exercici de l'autoritat.

Les noves constel·lacions familiars descol·loquen la figura de família tradicional. Les figures maternes i paternes es diversifiquen, la germania s'amplia a través de les noves parelles que es van formant.

Moltes separacions de pares comporten la desvinculació d'un dels membres de la parella parental en la família. És freqüent que els fills convisquin amb la mare i que el pare s'inhibeixi de les seves funcions o desaparegui. En aquestes situacions, la mare és qui s'ha de fer càrrec tota sola d'educar els fills, cuidar-los i mantenir-los. Aquestes mares expressen la seva impotència a l'hora d'abordar una adolescència conflictiva del fill.

Vicente Garrido¹⁶ es pregunta si la violència dels fills vers els pares és un exponent de la ineptitud d'aquests com a educadors, si ara els pares són més incompetents que abans i per què. Per analitzar el tema fa un recorregut pels diversos factors que caracteritzen la societat actual i la seva incidència en l'educació, en la línia que mencionàvem anteriorment. Destaca, a més, la qüestió

¹⁶ GARRIDO GENOVÉS, V. (2005) *Los hijos tiranos: el síndrome del Emperador* Ed. Ariel

de la falta d'exigència de responsabilitat en els fills i la permissivitat excessiva com a causes, entre tots els altres factors, de la falta de consciència i de trastorns en el desenvolupament d'un codi moral. Afegeix que molts d'aquests pares no saben com procedir quan els fills plantegen dificultats.

Les figures parentals queden confrontades a una impotència que les porta a ser excessivament tolerants, permissives i claudicants quant a la demarcació de límits, així com inestables i insegures per exercir un suport emocional als seus fills.

En algunes figures parentals la impotència pren forma d'accions violentes com la manera d'exercir l'autoritat o com a expressió d'una tensió que esdevé impossible de suportar.

Hem parlat, al principi d'aquest apartat, que el declivi de la funció paterna té unes repercussions en l'educació i evolució dels fills. Aquest es pot manifestar bàsicament en tres estils diferents: inhibició, violència i inoperativitat.

En el primer cas, la conseqüència que se'n deriva és que el fill pot quedar encerclat en una relació dual i tancada amb la mare. Aquesta situació és generadora de tensió agressiva i pot ser exterioritzada amb conductes violentes, en tant que expressió d'un intent de separar-se de la mare sense comptar amb el suport d'un tercer que mediatitzi, delimiti i sostingui aquest procés. El valor de la paraula paterna no té pes, no existeix o és tan feble que no arriba a ser eficaç, ja sigui perquè la pròpia mare no li doni entrada i/o perquè el pare dimiteixi o no sàpiga com exercir aquesta funció. En els casos de famílies reconstituïdes encara s'accentua més el desdibuixament del rol patern.

En el segon cas, la manera de separar-se de la mare pot ser sostinguda per una identificació de la violència del pare. Quan aquest és el cas, pot arribar a ser el fill el continuador de la violència de gènere.

En el tercer cas, el pare està present i intenta posar uns límits a través d'un autoritarisme sense violència física, però amb un sistema d'actes coercitius i

sancionadors (càstigs) desvinculats d'un valor simbòlic. L'efecte pot resultar inoperant en tant que està buit de transmissió i sentit, sense que el fill pugui entendre el valor simbòlic de l'acció paterna. És més, pot malinterpretar-la copsant-la com un atac, amb una intencionalitat cruel, al qual ha de respondre d'igual manera.

2.5. Dinàmiques familiars

Tot procés adolescent requereix que en l'entramat dels vincles familiars es doni una confrontació generacional. Cal que sigui així per poder deslligar-se de les dependències infantils i adquirir una identitat pròpia diferenciada de la generació precedent.

Kancyper diu: "La confrontació generacional salvaguarda una estructura d'alteritat i reciprocitat, possibilita el desenvolupament i el devenir de la vida subjectiva i preserva el subjecte d'eventuals alienacions."¹⁷

"La confrontació generacional és producte d'una relació intersubjectiva en què pares i fills es defineixen uns pels altres involucrats en un camp dinàmic."¹⁸ Aquest concepte de camp dinàmic (que té com a precedents la psicologia de la Gestalt i la teoria de Kurt Lewin) ens serveix per observar i comprendre el que succeeix en el context de les relacions intersubjectives en el si de la família.

El model teòric que Kancyper planteja permet considerar les reaccions, els comportaments i les particularitats dels subjectes estudiats no com a fenòmens aïllats i personals, sinó com una totalitat estructurada, la dinàmica de la qual resulta de la interacció de cada integrant del nucli familiar (pares, germans, avis) sobre els altres en una reciprocitat dintre del procés dinàmic.

¹⁷ KANCYPER, L.(1997) *La confrontación generacional*. Ed. Paidós, pag. 12

¹⁸ KANCYPER, L Ibidem, pag. 123

És evident que quan parlem de violència de fills dirigida als pares estem parlant d'un fenomen interactiu i complex que afecta les relacions entre els membres i té a veure amb com s'ha posicionat el fill davant de les característiques i estils de les figures parentals -i fraternals- i viceversa, així com de la significació dels esdeveniments que han tingut lloc en la convivència familiar.

Amb relació a la confrontació com a element funcional per al desenvolupament, és precís que es doni una dissimetria entre les funcions dels pares i del fill, cal que hi hagi una diferència que permeti situar quin és el lloc de cadascú. Si els rols estan així delimitats, l'adolescent podrà confrontar-se amb "l'altre" (figures parentals) en un sentit constructiu.

Quan no es dóna aquesta premissa, podem parlar de "patologia del camp", i això suposa que el procés de confrontació està paralitzat o substituït per altres formes que s'allunyen de la finalitat estructurant que condueix a la identitat i individuació.

L'esborrament de la diferència generacional fa tambalejar l'estructura, provocant confusió, descol·locació del locus de poder i pèrdua d'autoritat. Tot plegat dóna peu al fet que es despleguin reaccions pertorbadores de la dinàmica familiar, entre aquestes la violència.

Kancyper exposa **diferents tipus de dinàmiques en les relacions parentofilials** que tenen com a resultat respostes patològiques diverses en els adolescents, de les quals destacarem dues per ser les que més correlacionen amb conductes violentes.

Una està sostinguda per la **patologia del ressentiment**. En aquest cas el ressentiment substitueix l'amor i l'odi en la relació amb els pares. El fill es manté en una percepció omnipotent dels pares, amb la creença que aquests l'han privat de concessions. Llavors, adopta una posició de víctima privilegiada que retreu i reclama allò que espera que li sigui donat, sense reconciliar-se mai.

El ressentiment congela els afectes i la temporalitat, i alimenta intencions venjatives. S'ataca el pare o la mare sobre qui prèviament s'ha dipositat la culpa i la intencionalitat agressiva en un moviment de reprojectió de la pròpia agressivitat. Les figures parentals necessiten ser creades en la fantasia com a objectes perseguïdors i dolents, vers qui desplegar actituds i conductes provocadores per fer-los exercir de botxins que justifiquin la permanència del ressentiment i alhora neguin la pròpia culpa.

L'altra està sostinguda per un **vincle pervers**, entre els membres de la família. En aquests casos són precisament els fills qui solen ocupar un rol de poder, exercint una tirania vers els seus pares, els quals es converteixen en esclaus dels seus fills-amos. Quan una de les figures parentals (generalment la mare) es col·loca en una posició servil i culposa, incita en el fill l'assumpció d'un rol provocador.

2.6. Perfils psicopatològics

Diversos autors han descrit diferents tipologies amb relació als perfils dels fills que agredeixen els pares. En destacarem dos, i un cop efectuat el nostre estudi relacionarem les conclusions trobades amb aquelles aquí esmentades.

Garrido¹⁹ dedica un capítol a exposar les varietats de perfils psicopatològics del que ell anomena "síndrome de l'emperador". Descriu un perfil-tipus del fill que tiranitza els pares: principalment noi de classe social no marginal que extorsiona els pares per obtenir privilegis mitjançant la violència verbal i, fins i tot, física, que es creu en el dret d'imposar la seva voluntat.

Destaca que són els joves que presenten un "trastorn antisocial de la personalitat" o "psicopatia" els qui constitueixen el grup més nombrós i cruel de fills tirans. En

¹⁹ GARRIDO GENOVÉS, V. Ibidem cap. 5

aquests s'observa fonamentalment una falta de consciència, incapacitat per processar les emocions, manipulació de les relacions per al seu profit i absència d'empatia i de sentiment de culpa.

Una altra varietat és la del fill "narcisista", el qual no suposa un fracàs de la consciència sinó de l'empatia , és a dir, pot patir emocionalment per ell, però no té la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre ni connectar amb els sentiments aliens.

Moreno²⁰ descriu tres perfils d'adolescents agressors, els quals no s'exclouen l'un de l'altre:

L' **hedonista-nihilista**, que cerca la satisfacció del seu interès prescindint de les vies per aconseguir-lo i de la consideració cap als altres, els quals són utilitzats com una eina per satisfer-li els desigs. És educat en l'autosatisfacció i l'absència de responsabilitats, sense consciència de les regles que regulen la convivència, arribant a ser un dèspota envers els seus pares.

El **patològic**, on l'agressivitat esdevé per una relació maternofilial d'amor-odi, deixant a part la gelosia edípica. Amb el temps pot estar dominat per la dependència de la droga, amb necessitat de diners, dels quals es proveeix amb l'extorsió als pares o robant-los.

Amb **violència apresada**, quan ha estat exposat a situacions violentes i ha interioritzat que aquest és un instrument eficaç i l'únic camí per prevaler.

²⁰ MORENO. F. X. (2005) *Una violència emergent: els menors que agrediesen els seus pares*. Full informatiu núm. 181 COPC (juliol-agost 2005)

2.7. Altres conceptes relacionats amb el tema

Volem destacar altres conceptes clau, objecte de reflexió al llarg de l'estudi, que hauran de guiar-nos en la interpretació de les dades i, sobretot, en l'elaboració de les conclusions:

Empatia

Gonzalez Rivera defineix l'empatia com "aquell estat mental en el qual un subjecte s'identifica amb un altre grup o una altra persona compartint el mateix estat d'ànim. L'empatia és l'acció i la capacitat de comprendre, ser conscient, ser sensible o experimentar de forma vicària els sentiments, pensaments i experiències de l'altre, sense que aquests sentiments, pensaments i aquestes experiències hagin estat comunicats de forma objectiva o explícita."²¹

Josep Moya aporta una definició d'empatia de la manera següent: "Capacitat d'entendre, comprendre i respondre a l'experiència única del proïsme. És una modalitat de viure que resulta de sentir l'experiència vívida de l'altre,(...) intentant veure el món de l'altre amb els ulls de l'altre."²²

Responsabilitat

Moya defineix responsabilitat com "la capacitat en virtut de la qual el subjecte es fa càrrec de les conseqüències dels seus actes"²³. Ressalta la tendència a la desresponsabilització en el discurs social actual, fet que implica una renúncia a pensar en termes de subjectivitat. Davant d'aquesta realitat, cal incidir en la necessitat de considerar els infants i adolescents com a subjectes que han de

²¹ GONZALEZ RIVERA, J.L. (2005) *Avances en Salud Mental Relacional*, Vol. 4 n°2

²² MOYA, J. (2004) *La intervenció professional amb joves amb trastorns mentals* pag. 168 CEJFE

²³ MOYA, J. *ibidem* pag. 48-52

donar compte dels seus actes, tot i que aquests s'hagin produït en el marc d'una personalitat psíquicament alterada.

Sentiment de culpa

“Consciència dolorosa d'estar en falta, conseqüència o no a un acte jutjat com a reprensible (...). El sentiment de culpa no depèn intrínsecament de l'acció mateixa sinó del valor que s'hi confereixi (...). Es tracta d'una preocupació pel que s'ha fet, com s'ha fet, per què s'ha fet... Forma part de la vida quotidiana i també en diversos contextos patològics. Està generalment absent en diversos tipus de subjectes, com en el cas dels antisocials o psicòpates.”²⁴

²⁴ MOYA, J. ibidem pag. 48-50

3. Model d'anàlisi i ressenya metodològica

Dels objectius plantejats, hem establert un conjunt d'hipòtesis de treball que, a partir de l'anàlisi i la interpretació de les dades, haurem de validar o refutar.

3.1. Hipòtesi de treball

Objectiu 1

Descriure el perfil d'una mostra de 12 menors i joves ingressats a centres per delictes de violència intrafamiliar, en base a uns factors predeterminats.

- Són menors i joves amb dificultats d'adaptació als canvis i baixa tolerància a la frustració
- Els menors i joves que agredeixen només dins el nucli familiar tenen trets psicopàtics: no mostren empatia vers les víctimes, minimitzen els fets violents i mostren certa fredor en el relat d'aquests.
- Tendencialment són famílies que tenen poca activitat social.
- Són joves que han mantingut poca relació amb els germans.

Objectiu 2

Analitzar el significat de l'agressió vers la família per comprendre la naturalesa de l'acció violenta.

- En les famílies en les quals s'han viscut situacions de violència hi ha més probabilitat que els fills tinguin conductes violentes.

- La violència del fill es dirigeix sempre al progenitor amb el qual hi ha un vincle més intens.
- La imposició de normes i límits és una font de confrontació en el nucli familiar. La seva transgressió es viu com una necessitat d'individuació per part dels fills.
- La conducta violenta del fill es produeix com una conducta defensiva davant la necessitat d'individuació.
- Les famílies no contextualitzen les conductes agressives del fill dins la història familiar.

Objectiu 3

Identificar aquelles conductes que els menors i joves apliquen en l'entorn familiar, després d'una mesura d'internament, per afrontar l'autocontrol.

- Els joves inicien activitats socials normalitzadores fora de l'àmbit de la família: treballen, estudien, fan activitats de lleure.
- L'estratègia principal d'aquests joves per reduir els conflictes intrafamiliars és desenvolupar una conducta evitativa de la relació.

Objectiu 4

Valorar els canvis produïts en la dinàmica intrafamiliar després del desinternament del jove.

- Les famílies en què han intervingut altres professionals dels serveis socials o de la salut confien poc en els canvis que pot produir l'internament en els seus fills.

- En general, l'internament provoca canvis en la dinàmica familiar que milloren la convivència mútua.

3.2. Metodologia i tècniques aplicades

En un estudi qualitatiu com ha estat el nostre, l'interès principal no està en l'obtenció de dades estadístiques (generalment, poc més que descriptives) d'una mostra per tal d'extrapolar-les a l'univers del mateix perfil. Ans al contrari, pretenem fer una recerca comprensiva, capaç de transcendir el nivell d'explicació merament descriptiva, i acostar-nos amb detall i profunditat a la significació i vivència dels fets i les circumstàncies que envolten els subjectes que volem estudiar.

En prioritzar la comprensivitat, la metodologia qualitativa ens permet assolir significacions importants i mecanismes interns associats a la realitat (sovint oculta) que circumda els fets. No se cerca, però, un resultat que sigui estadísticament representatiu, per bé que els discursos reflecteixen òbviament claus interpretatives de realitats efectivament viscudes i interioritzades pels subjectes, i en la mesura que hi ha repetició de pautes suficient com per marcar tendències, és un indicatiu de possibles línies de força hegemòniques en el si del fenomen. En d'altres casos, a més, es pot percebre la seva variabilitat interna, i les pautes que la defineixen. El que se cerca, però, és una aproximació d'elevat potencial hermenèutic a la qüestió, que és precisament el que fa que el treball etnogràfic sigui l'idoni per aplicar en el nostre cas.

I és que, en objectes d'estudi com el nostre, cal evitar caure en el pressupòsit ingenu que els processos socials subjacents, així com les claus d'interpretació dels conflictes que viuen subjectivament, són transparents, conscients i comprensibles pel mateix actor que els viu i, per tant, fàcilment expressables. Les situacions vitals que són autopercebudes pels subjectes protagonistes de l'estudi

estan sotmeses als efectes de la subjectivitat, amb tota la càrrega emocional que comporta. En aquestes situacions, hi predominen les confusions, derivades de la dificultat de racionalitzar els processos i reinterpretar-los quan es fa des d'una experiència subjectiva contradictòria. Per tant, demanar i recollir opinions individuals simples (a la manera d'una enquesta) sovint no fa altra cosa que servir d'eco d'opinions socialment estereotipades. De manera que, per al treball de camp, es requereixen tècniques etnogràfiques, com l'observació, un cert grau d'anàlisi documental i, sobretot, la tècnica de l'entrevista en profunditat, adoptada en la seva modalitat d'entrevista estandarditzada no programada.

Al seu torn, però, les entrevistes requereixen també la possibilitat de comptar amb un mapa d'opinions prou comparatiu, i amb una dialèctica interpretativa per part de professionals coneixedors del camp d'estudi i dels mateixos subjectes, en la qual intervinguin diferents visions procedents de l'entorn dels subjectes principals, amb l'objectiu de minimitzar possibles biaixos de subjectivitat i per no sobrerepresentar singularitats individuals. És per això que en el treball de camp s'ha comptat no només amb el ventall dels 12 joves indicats, sinó també amb les seves famílies, i també amb professionals de la DGJJ que han intervingut durant la mesura judicial. Amb la mateixa finalitat, l'anàlisi de les entrevistes ha estat efectuada des d'una òptica holística i a partir d'interpretacions dialèctiques fonamentades en les dades obtingudes, però també en les lògiques interpretatives que han fonamentat el marc teòric de l'estudi, així com en l'experiència professional de l'equip de recerca.

La tècnica de l'entrevista semiestructurada consisteix en una conversa entre l'entrevistador i l'entrevistat, mediada per un guió de temes que s'han de tractar, però amb la llibertat de poder canviar, reordenar i reformular les preguntes del guió en el decurs de l'entrevista, amb l'objectiu d'obtenir una informació rellevant per a les qüestions que ens planteja l'objecte d'estudi. Així, i de manera similar a altres tècniques qualitatives, l'estil especialment obert d'aquesta tècnica permet l'obtenció d'una gran riquesa informativa, en les paraules i enfocaments dels entrevistats.

Amb tots els subjectes amb qui s'han fet entrevistes, a banda de preguntes específiques -justificables per raó de l'especialització tipològica-, es feia una bateria de preguntes comuna que pretenia abastar els aspectes més significatius de vivència dels fets estudiats. Així, es recollien percepcions i opinions dels joves i de les famílies envers les relacions d'aquests amb els àmbits familiar, escolar, laboral, del lleure i, també, envers l'estada al centre d'internament. Alhora, les preguntes comprenien no només aspectes objectivables, sinó que també penetraven en aspectes caracterològics, motivacionals i de representacions simbòliques.

3.3. Ressenya del treball de camp

Per a la realització del treball de camp, en consonància amb el que es diu en l'epígraf anterior, hem partit de la modalitat del treball etnogràfic, el qual utilitza múltiples mètodes i estratègies. Tot i que aquest disseny pressuposa un ventall ampli de tècniques i recursos metodològics, és en les estratègies interactives on posa més èmfasi:

- L'observació directa i participant,
- les entrevistes formals i informals,
- els instruments que poden dissenyar-se des dels mateixos investigadors,
- i, alhora, l'anàlisi de tota classe de documents que puguin proporcionar més informació del cas.

També cal apuntar que, si bé els centres de la DGJJ (CE Oriol Badia, CE els Til·lers, CE Folch i Torres) on han estat internats els menors i joves de la mostra tenen uns denominadors comuns clars i ben explicitats, tant pel que fa a les normes com a les directrius, no es pot oblidar que cadascun d'aquests té una

determinada idiosincràsia i particularitat, quant a la capacitat de places, a l'entorn propi on estan ubicats o a la configuració de l'organització, la qual cosa s'ha tingut en compte en l'anàlisi de la informació.

El treball de camp s'ha desenvolupat en dos períodes diferenciats de la mesura judicial, el període d'internament i el període de llibertat vigilada, tal i com hem explicat en la "Justificació de la recerca":

- L'anàlisi del període d'internament, per tal d'observar la conducta del menor o jove lluny del medi familiar i en un medi normatiu característic, un centre educatiu de justícia juvenil.
- I l'anàlisi del període de llibertat vigilada, amb la finalitat de poder valorar l'efecte i la vivència de l'internament, tant en el menor o jove com en la seva família.

En el període d'internament, els menors i joves estudiats han tingut règims de vida que els ha permès sortir de permís durant els caps de setmana, fet que ha facilitat recollir l'observació dels professionals del centre sobre l'evolució de la relació del menor o jove amb la família i sobre la seva conducta en aquestes sortides.

En el període de llibertat vigilada, els menors o joves han rebut la intervenció del tècnic de medi obert assignat. Per a nosaltres, aquest tècnic ha estat una font d'informació per conèixer els canvis produïts després de l'internament.

Les fases de la recerca s'han adaptat a la temporalitat de les mesures dels nois de la mostra, tot i així no hem recollit informació del període de llibertat vigilada de quatre casos, ja que en el moment de finalitzar l'estudi encara es troben internats.

L'inici de la recerca

El treball de recerca va iniciar-se al mes de febrer de 2005 arran de la proposta del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, atès que acabàvem de finalitzar un treball previ d'aproximació al perfil dels joves objecte d'aquest estudi i que, paral·lelament, s'estava portant a terme un treball de recerca quantitatiu per part d'un altre grup de professionals de la justícia juvenil²⁵.

A l'inici de la recerca, i en base a uns objectius previs, vam elaborar els qüestionaris per a la recollida d'informació en les entrevistes. Per a l'elaboració d'aquests instruments vam dedicar diverses sessions de treball.

La metodologia seguida va ser partir d'una estructuració per àmbits d'informació i dur a terme un *brainstorming* de preguntes que servissin per recollir la informació dels diferents àmbits i obtenir informació sobre la vivència de l'internament i sobre els seus efectes (tant per als menors i joves com per a les seves famílies).

Els àmbits establerts, dels quals s'analitza la informació recollida en l'apartat 4 d'aquest document, comprenen diferents àmbits de la vida del menor i la pròpia família. Aquests àmbits es classifiquen en apartats o capítols, en concret: família, delictes, escola, relacions, aspectes personals, temps lliure, drogues, món laboral, l'internament i els canvis consegüents produïts després de l'internament.

Després vam dur a terme un treball en comú per anar definint, per a cada àmbit, aquella informació que consideràvem més important d'obtenir. Finalment, vam establir la seqüència de les preguntes i vam adequar el llenguatge a la població que havíem d'entrevistar.

²⁵ ROMERO, F. MELERO, A. CANOVAS, C. ANTOLIN, M. (2005) *La violència dels joves en la família: una aproximació des de la Justícia de menors denunciats pels seus pares*

En l'annex es poden trobar les preguntes del guió semiestructurat per a les entrevistes amb el qual s'ha treballat.

La recollida d'informació

En el període comprès entre el juny i el setembre de 2005 es va recollir tota la informació referent a l'internament de tots els casos, tant dels joves com de les seves famílies. En alguns casos, a causa del fet que el jove portava temps internat, es van recollir algunes dades amb la informació aportada pels professionals que hi han intervingut directament. Des de l'octubre fins a mitjan de novembre de 2005 es va anar fent el buidatge de les dades.

Val a dir que no totes les entrevistes d'internament s'han passat en el mateix període de l'internament, però majoritàriament ha estat en el període inicial (1r i 2n mes de l'estada).

Les entrevistes postinternament s'han dut a terme una vegada el noi ha finalitzat la seva estada al centre i ha passat al règim de llibertat vigilada.

En qualsevol cas, s'ha hagut de comptar amb la disposició i la voluntarietat dels nois i les famílies, a fi que accedissin a ser entrevistats i a poder explicar les seves vivències, els canvis i, des de les seves posicions, els efectes de l'internament. En un cas no s'ha pogut fer l'entrevista postinternament al noi per negativa d'ell mateix.

L'orientació de les entrevistes, tal com hem dit, està definida com a entrevistes semiestructurades i participants. Els entrevistats han estat informats de la finalitat de l'estudi: arribar a identificar aspectes que puguin ajudar a millorar les actuacions i intervencions. Evidentment, també se'ls ha garantit la privadesa i l'anonimat.

Paral·lelament a les entrevistes, s'ha fet una compilació de dades i informacions a partir de:

- Informes previs a la denúncia (psicològics, escolars, psiquiàtrics...).
- El registre de dades rellevants extretes d'informes d'assessorament tècnic (àmbits sociofamiliar, psicològic, personal i orientacions).
- El registre de dades i informacions rellevants extretes dels informes inicials i de seguiment de la mesura, a partir dels quals hem recollit informació de la intervenció educativa efectuada.
- Consulta i extracció d'informació de la base de dades de Justícia Juvenil pel que fa al règim disciplinari (obtenció de dades pel que fa a expedients disciplinaris incoats i nombre de sancions: tipus de sancions i motius d'aquestes).
- Diligències judicials (no en tots els casos, només d'aquelles de les quals hem disposat i que ens han proporcionat una informació més acurada de la dimensió, característiques i circumstàncies en què s'ha produït el delicte).
- Informació rellevant de professionals que han intervingut en el cas: educadors, psicòlegs, treballadors socials, mestres, tècnics de medi obert (informacions riques en detalls, apreciacions, anècdotes...).
- Observacions i informació recollida per les pròpies investigadores al llarg del període d'internament del menor o jove.

En el període de setembre a desembre de 2005 es van dur a terme les entrevistes postinternament tant als menors i joves com a les famílies, per a un posterior buidat i anàlisi de la informació.

També s'han dut a terme reunions amb tots els tècnics de medi obert que estaven fent el seguiment judicial de la llibertat vigilada dels menors o joves.

Des del mes de gener de 2006 fins a la finalització de la recerca, ha estat un tram de treball intensiu en què s'han analitzat i interpretat les dades i s'ha definit l'estructura definitiva del treball. Mostrem les diferents fases i activitats desenvolupades en el cronograma següent:

CRONOGRAMA DEL TREBALL DE RECERCA

| RECERCA | | 2005 | | | | | | | | | | | | 2006 | | | |
|---------|--|------|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|------|---|---|---|
| FASE | ACTIVITAT | G | F | M | A | m | J | j | a | S | O | N | D | G | F | M | A |
| I | Compilació bibliogràfica | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | Disseny inicial i concreció d'objectius | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | Delimitació d'àmbits d'informació | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | Elaboració d'instruments (qüestionaris) | | | | | | | | | | | | | | | | |
| II | Recull dades i entrevistes en l'internament | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | Tractament de la informació (transcripció..) | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | 1a anàlisi dels àmbits | | | | | | | | | | | | | | | | |
| III | Entrevistes posteriors a l'internament | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | Tractament de la informació | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | 2a anàlisi dels àmbits | | | | | | | | | | | | | | | | |
| IV | Conclusions i redacció final del document | | | | | | | | | | | | | | | | |

FASES: Las fases corresponen respectivament als moments següents: disseny de la recerca, recollida d'informació durant l'internament, treball durant el postinternament i síntesi de resultats, conclusions i redacció final del document.

G: Al gener de 2005, el CEJFE fa la proposta de dur a terme la recerca.

a: L'agost va ser un mes inhàbil per vacances.

L'aproximació comprensiva i la interpretació

La comprensió i interpretació de les dades, informacions i observacions s'ha treballat a partir de sessions de discussió, on cada professional de l'equip de recerca exposava la seva tesi fruit del coneixement pràctic i teòric de la matèria. L'exercici comportava relacionar els resultats del treball de camp amb el marc conceptual que s'havia dibuixat, o fins i tot amb altres postulats recents aportats per altres professionals que també treballaven el mateix tema.

Les discussions i els debats sempre han partit d'un enfocament multidisciplinari per arribar a comprensions interdisciplinàries del fenomen. Aquest sistema ha permès crear una visió comuna sobre determinats aspectes que convergien en les visions particulars i, alhora, ha permès destacar aquells altres aspectes divergents o no tan coincidents entre les diferents disciplines, de manera que el consens ha estat un element important, perquè ha actuat com a regulador de fiabilitat en la construcció del cos interpretatiu de la recerca.

Evidentment, la fase interpretativa ha comportat, posteriorment, l'esforç de síntesi necessari per elaborar les conclusions finals.

4. ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DE LES DADES

Les dades extretes dels qüestionaris (entrevistes durant l'internament i durant la llibertat vigilada), la informació recollida dels professionals (professionals de centres i tècnics de medi obert) a través d'informes i/o entrevistes i l'observació directa efectuada en el període d'internament s'analitza i interpreta en capítols destinats a organitzar àmbits i aspectes de la vida dels nois i les famílies. També destinem un capítol per explicar alguns trets de la conducta dels joves durant l'internament i un altre per assenyalar canvis després de l'internament i l'evolució del propi conflicte:

- 4.1. La família
- 4.2. El delictes i la significació de l'agressió
- 4.3. L'escola
- 4.4. Les relacions
- 4.5. Vivències i records
- 4.6. El temps lliure
- 4.7. Les drogues
- 4.8. El món laboral
- 4.9. L'internament
- 4.10. Conflicte i canvis després de l'internament
- 4.11. Resum

Cadascun d'aquests capítols s'estructura en diferents subapartats que contenen informació extreta en el període d'internament i en el període de llibertat vigilada. En aquests capítols s'analitzen les diferents variables i es comenten els resultats.

En els paràgrafs on s'inclouen fragments textuais dels nois i/o de les famílies, cal apuntar que els que corresponen a les famílies estan assenyalats amb la referència: (*mare*), (*pare*), (*pares*), segons sigui el cas. Quan hi ha fragments correlatius dels fills i dels pares, també s'especifica a qui corresponen. Aquells fragments dels nois que exemplifiquen les nostres explicacions no tenen cap referència perquè se sobreentenen dins el paràgraf.

Per finalitzar l'apartat 4, i amb l'ànim de sintetitzar la informació rellevant exposada al llarg de tots els capítols, afegim un últim punt on resumim el contingut principal de cadascun d'aquests.

4.1. La família

En aquest capítol abordem la informació extreta referida a diversos aspectes o entorns de la constel·lació familiar.

Nucli familiar de convivència en el moment en què es produeix l'agressió

Classifiquem els casos en base als quatre tipus de nuclis familiars de convivència:

| | |
|--------------------------------------|---|
| Família nuclear | 4 |
| Família monoparental (<i>mare</i>) | 4 |
| Família reconstituïda | 2 |
| Progenitor amb família extensa | 2 |

Els joves han viscut, en general, amb algun dels seus progenitors, encara que el nucli familiar de convivència hagi anat modificant-se (separacions, noves parelles...).

Només hi ha una petita part en què l'allunyament del progenitor referent ha estat puntual i temporal. En dos dels casos el jove va ingressar en un centre de la DGAIA i en l'altre el jove va conviure amb els avis durant un temps.

Amb relació a la presència continuada dels progenitors en el nucli familiar, en general la mare sempre ha estat present en la vida del seu fill. En canvi, en relació amb la figura del pare, no ha estat així, ja que:

- En una tercera part els menors no coneixen el seu pare (bé perquè desapareix quan el fill es nadó o abans de néixer o, en un cas, perquè mor quan té quatre anys).
- En l'altra tercera part, el pare apareix com una figura intermitent, sense arribar a ser un referent clar per al menor.
- I en la resta, la mare comparteix la cura i educació del fill amb el pare dins d'una estructura familiar estàndard.

S'ha d'assenyalar que en els casos on la família s'ha presentat com un nucli de convivència estable i "tradicional", el pare no sempre ha estat un referent present en la vida del menor. I tan sols en un dels casos de família reconstituïda el progenitor referent és el pare.

Dels casos en què la mare s'ha separat, pràcticament totes les mares han tingut una nova parella amb la qual han tingut algun fill i, algunes, s'han tornat a separar després.

Així doncs, constatem que la figura del pare ha estat més absent que la figura de la mare.

A priori, i només observant el context familiar dels menors i joves, vénen a propòsit les observacions que feia Luís Rojas Marcos amb relació als joves amb absència d'una *figura paterna*. Referia que la seva presència era important per aprendre a modular la intensitat dels impulsos i afegia que aquesta necessitat de pare provoca “un sentimiento crónico de pérdida y una cierta dificultad para relacionarse de forma grata con figuras parentales o de autoridad”.

La “escasez de padre”, segons Rojas Marcos, és el denominador comú d'altres mals psicològics i socials que afligeixen els joves: “la desmoralización, la desidia, la desesperanza hacia el futuro o la violencia nihilista.”²⁶

Caldria fer una referència sobre la funció paterna que transmet la mare, sinó sembla que tots els fills que no tenen o no han tingut un pare present estan abocats a conflictes, i no és així.

Evolució de la composició familiar

Pel que fa a la composició familiar, només en un dels casos ens trobem davant d'un menor fill únic.

En una tercera part més, els joves han estat sols amb la mare fins que aquests han tingut al voltant de 10 anys, moment en el qual la mare ha restablert una nova relació de parella i ha tingut un altre fill amb aquesta. Podem dir que en tots aquests casos els fills han passat la seva infantesa sols amb una relació molt dependent i propera amb la mare.

“hasta los diez años vivíamos sólo *mi madre y yo*” (*noi*)

²⁶ ROJAS MARCOS, L. (1996) *Latidos de fin de siglo* Ed. Espasa Calpe

A manera d'interpretació, ens pot fer pensar que en nens que han estat molts anys en un ambient tan restringit pel que fa a relacions familiars, el pas d'una situació maternofamiliar tan estreta i dependent a una altra, en què senten que han de compartir espais i afectes, probablement és viscut com una retirada de privilegis d'aquesta atenció tan focalitzada.

Pensem que un ambient restringit pel que fa a relacions familiars, mantingut en el temps, pot accentuar relacions dependents mare-fill, que poden comportar dificultats d'adaptació quan canvia la situació familiar (la mare crea noves relacions, tenen fills d'altres parelles...).

Així, les mares, abocades a la cura dels seus fills durant els primers anys, amb un acompanyament psicoafectiu intens i protector, en el moment en què tornen a tenir una relació de parella no saben equilibrar les atencions vers els fills i/o aquests no saben adaptar-s'hi. Els fills arriben a sentir-se abandonats i desplaçats pel tercer que apareix en l'entorn familiar.

“ahora sólo está por él...” (*noi*)

“Nunca le aceptó, bueno al principio sí, pero vio alguna discusión y ya no. Con el pequeño, me da miedo de dejarlo solo con él, temo que le pueda hacer daño” (*mare*)

En tots el casos, menys en el del fill únic abans esmentat, el nombre de germans ha estat com a màxim de 3.

Més de la meitat dels menors estudiats tenen germans més grans. Però, és curiós que gairebé en tots aquests casos aquests germans s'han independitzat aviat (20 anys), si considerem l'avançada edat en què avui dia els joves solen independitzar-se de la família. En el moment dels fets, els menors eren el germà més gran del nucli familiar o estaven ja sols a la llar familiar.

Canvis de residència

En la meitat dels casos, els menors han canviat de domicili més d'una vegada com a conseqüència dels canvis en l'estructura familiar (separacions, noves parelles dels progenitors...) i també per circumstàncies laborals dels pares.

“hemos cambiado muchas veces porque nos echaban, pero siempre en el mismo barrio” (noi)

Hem observat que els canvis de domicili s'han produït sempre lligats a pèrdues o distanciaments (d'algun membre estimat de la família, d'amics...).

“el abuelo muere cuando era pequeño y fuimos a vivir a otra ciudad. Yo empecé a trabajar cuando él tenía cuatro años, y lo dejaba con canguros...” (mare)

Probablement, els canvis continuats o freqüents han contribuït a la inestabilitat i a intensificar la relació de dependència entre mare i fill.

Relacions amb la família extensa

En un terç dels casos, els avis paterns o materns han estat una constant en la vida dels menors, sent una ajuda per als pares en la seva cura. En la meitat d'aquests casos, aquests avis han format part del nucli familiar de convivència.

“...Quan el noi té conflictes, recorro als meus pares” (mare)

Hem de destacar que, en alguns casos, les mares que van quedar-se embarassades per primera vegada quan eren molt joves van haver de trencar amb les seves famílies d'origen, perquè es van sentir molt pressionades i amb una actitud de retret constant cap al seu estil de vida. Amb el pas del temps aquestes relacions s'han intentat recuperar mantenint molta distància.

“tenemos familia, pero está lejos (fora de Catalunya)” (noi)

“...estamos muy distanciados” (mare)

En general, el contacte amb la família extensa ha estat puntual (vacances, algunes celebracions familiars...), i amb poca incidència dins del nucli familiar del jove.

Constatem que els nuclis familiars dels joves, en general, participen poc en activitats socials i familiars (estan relativament aïllats de qualsevol tipus d'activitat social dins de l'àmbit familiar). Són famílies que relaten sortides o trobades familiars esporàdiques; no forma part de les seves dinàmiques quotidianes familiars.

“Viven lejos, y de tanto en tanto, nos vemos” (pares)

“A veces nos vemos. Las relaciones con mi familia són distantes”
(pares)

També podem constatar que hi ha casos en què tenen relacions molt pobres amb la família extensa. Això ens fa pensar que si bé la família extensa sol tenir, habitualment, la funció de suport emocional i organitzatiu que moltes vegades ajuda a equilibrar i reajustar moments de crisi, en els nuclis familiars que estem analitzant es produeix aquesta mancança. I que, pels motius que siguin, no han pogut recórrer a una ajuda. Les famílies extenses, en general, no tenen coneixement de les situacions de crisi que està patint el nucli familiar, i per tant no hi ha una possibilitat d'ajuda o intervenció. En general, els progenitors mantenen en secret que el seu fill està ingressat en un centre educatiu per no haver de donar explicacions.

Situacions de violència en les famílies

En aquest apartat voldríem donar rellevància al fet que les situacions de violència dins dels nuclis familiars d'aquests joves no sempre són noves en el moment en què es produeixen els fets que promouen les denúncies.

En la majoria dels casos, les famílies o els joves han expressat obertament que en algun moment algun membre de la família ha tingut comportaments violents (avis, pares). A més, a partir de l'observació directa, la informació de les famílies i del propi menor o jove, hem constatat conductes d'intimidació i agressió com a pautes de comportament.

“se fue con su compañero y éste le pega, y yo no quiero” (noi)

“el meu avi no tractava molt bé el meu pare, per això va marxar de casa quan era molt jove”(noi)

“el meu pare és violent, sempre s'enfada amb els veïns, amb la família...”
(noi)

Hi ha dos casos en els quals els germans també havien agredit algun del seus progenitors abans, i en ambdós hi va haver denúncia (un a la jurisdicció de menors i l'altre a la d'adults) .

Davant aquestes conductes hem trobat dos tipus de resposta: en el primer tipus, el comportament violent ha desencadenat la separació de les mares respecte a les seves parelles o el distanciament de les famílies. En el segon, la família ha optat per amagar la situació.

En dos dels casos podríem parlar que els joves objecte d'estudi han patit situacions de violència per part d'algun membre de la família de forma directa.

És evident que si bé no sempre hi ha una violència directa cap als joves objecte d'estudi, sí que podem veure que les situacions violentes en l'àmbit familiar són

força presents en la majoria dels casos, amb diferents manifestacions (violència física o psíquica).

Activitats diàries de la família

Davant la pregunta *què fas un dia de cada dia?*, hi ha una meitat de joves que pensen que “no fan res” (ni anar a l’escola, ni treballar...). Alguns identifiquen que fan alguna cosa quan col·laboren o ajuden a casa, o quan estan jugant:

“Res. Em llevo a les 10.30h, quan m’ho demanen porto la germana a la guarderia...”

“Salgo al parque con el monopatín, estoy en casa viendo la tele y los videojuegos...”

Cal destacar que en quasi la meitat d’aquestes famílies, en el moment de fer l’estudi, no treballa ni el pare ni la mare. En alguns casos per baixa de malaltia i en d’altres perquè es troben a l’atur. En la resta de les famílies, la mare, ja visqui sola o en parella, gairebé sempre té una activitat laboral.

El tipus de treball més comú que efectuen les mares és el servei domèstic a domicili. Només una minoria es dedica a altres activitats (comercial o de servei). La majoria de pares treballen en activitats del sector primari i secundari (al camp, en una fàbrica tèxtil, en feines de manteniment...).

En general, els ingressos econòmics d’aquests nuclis familiars són suficients per cobrir les despeses bàsiques sense necessitat d’haver de recórrer a ajudes institucionals econòmiques. Les feines tendeixen a ser poc qualificades i pensem que la pressió actual per mantenir els treballs, el rol de la dona, com a mare i treballadora, i el canvi social en els rols parentals (pare/mare) són factors que condicionen la dedicació vers els fills.

Aquestes dades ens porten a relacionar dos factors que tenen a veure amb la cria dels fills. D'una banda, els pares que es troben a l'atur o amb precarietat laboral extrema mostren una tendència a la baixa autoestima, la qual cosa pot influir en l'exercici de la seva autoritat vers els fills. D'altra banda, les mares que treballen i no tenen suport de la parella en la funció parental poden tenir dificultats per exercir la supervisió o control necessari en els fills quan aquests comencen l'etapa adolescent.

Segons els patrons socials actuals, la feina de la casa tendeix a recaure en la mare quan conviu en el nucli familiar i més de la meitat de les famílies diuen que demanen col·laboració al menor o jove per a la realització de les tasques domèstiques. Els menors i joves que col·laboren en alguna cosa, ho fan a vegades segons les ganes, el moment o l'humor, i en afers com anar a comprar o endreçar l'habitació.

En algun cas, els pares reconeixen que durant els permisos de la mesura d'internament, davant alguna demanda de col·laboració, el noi és capaç de fer alguna cosa més que no feia abans.

“ahora se hace la cama y pone la mesa” (mare)

Gairebé totes les famílies diuen que els nois no responen a les peticions de col·laboració dels pares, principalment en l'etapa actual:

“Ahora colabora según como está” (mare)

“Ho havia fet en algun moment, però ara res” (mare)

Durant el cap de setmana no fan cap activitat compartida amb la família. Els pocs que comenten alguna cosa, és anar de compres o menjar fora. La majoria surten amb amics i associen el cap de setmana a la “festa, excedir-se, consum i discoteca”. Alguns verbalitzen el desig d'allunyar-se de la família o bé, davant la

pregunta de si fan alguna cosa amb la família, responen amb negatives sense objeccions.

“no quiero ir con ellos, ... Que me dejen”!!

“... nada con la familia”

El discurs de les famílies, respecte a si comparteixen alguna activitat els caps de setmana, també és bastant coincident amb el dels joves. La majoria de famílies al·leguen que no fan res compartit amb el noi, perquè ell no vol i a més fa temps que ja no ho fan. En molt pocs casos, reconeixen que alguna vegada surten junts.

amb relació a les activitats que feien després de l'escola, podem afirmar que la gran majoria no feia cap activitat. Només un noi anava a música i li agradava. En general, no els agraden les activitats esportives.

En època de vacances, gairebé la meitat dels entrevistats no feien res. Majoritàriament per motius econòmics o per desavinences. L'altra meitat passaven les vacances al poble, feien sortides puntuals o algun viatge.

El sentiment i la necessitat d'ajuntar-se amb les famílies per tal de celebrar esdeveniments o dates assenyalades és viscut de forma molt diferent pels menors i pels seus progenitors. Els nois tenen una percepció més “desidiosa” de les celebracions familiars, i en canvi les famílies assenyalen que continuen intentant celebrar, en major o menor escala, tot allò que consideren important (aniversaris, Nadal...).

“No celebramos nada” (*fill*)

“Celebramos aniversarios, la Navidad... pero él se va en seguida o llega tarde” (*mare*)

Entenem aquesta discrepància com una dificultat de reconèixer, per part dels nois, els “bons moments” que poden suposar les celebracions familiars i, per tant, com una manera de desvincular-se de la unitat familiar.

Amb relació a les pagues setmanals, més de la meitat dels joves entrevistats no reben cap paga regular i preestablerta per part dels pares. Alguns reben diners dels pares (el pare o la mare) quan ho necessiten o quan ells ho demanen, però, en la gran majoria de casos, els diners són una font de conflicte. Els joves perceben que necessiten més diners i que estalviar és impossible. Les famílies reconeixen que els seus fills no estalvien i, si bé algunes havien donat paga setmanal en algun període, han desistit en veure que no funciona, perquè els joves demanen sempre més diners.

“Siempre le hemos dado lo que ha necesitado, y ha tenido de todo, pero ahora pide mucho..., le damos lo que nos parece, pero siempre se queja con rabia y pide más. No comprende que en la vida no se funciona así.”
(pares)

“Vam intentar donar paga setmanal, però s’ho gastava tot i exigia més... Després li donàvem quan ho necessitava... però tampoc. Era incapaç de guardar-se res d’avui per demà...” (pares)

“Me dan muy poco y yo necesito más para mis gastos... ellos tienen y no me quieren dar” (noi)

Majoritàriament els joves tenen una habitació pròpia. La majoria de famílies diuen que el noi no vol que ningú entri a l’habitació. Algunes mares ho fan per netejar, encara que el fill s’enfadi. D’altres diuen que no ho fan sense permís del jove o que no poden entrar a l’habitació segons l’estat d’ànim del fill. Hi ha algun cas en què el jove remena les habitacions i els espais dels altres. En aquest sentit, malgrat que tots els adolescents tenen especial recel pels espais propis, constatem en la mostra estudiada que aquest recel és més intens i provoca

situacions de conflicte. El jove se sent envaït per la presència dels altres membres de la família en el seu espai propi i la família sent que perd el control de l'espai de la llar.

“No le gusta que entren, bueno a mí no me dice nada, según como tenga el día” (*mare*)

“No vol, alguna vegada he entrat, ho té tot deixat... Ell no vol. Ell entra a la nostra i remena tot si creu que tenim alguna cosa que l'interessa. També a la del germà, i aquest s'enfada molt.” (*mare*)

També hem observat l'absència d'activitats culturals, esportives i de lleure per part dels joves més enllà de les jornades escolars, al llarg de la seva infantesa, bé perquè des de l'àmbit familiar no s'han propiciat o bé perquè els nois no hi mostraven interès.

Normes, pautes de comunicació i resolució de conflictes

La majoria de joves tenen la percepció de tenir uns límits en els horaris i també assenyalen reaccions d'enuig (esbrincar, cridar, enfadar-se...) davant l'incompliment de l'horari, tot i que alguns diuen que no passa res. En general, sembla que aquestes reaccions no les viuen amb preocupació ni amb afectació pròpia.

“me da igual lo que digan, lleigo cuando me da la gana”

Els joves observen reaccions dels adults molt poc assertives. Són reaccions d'aclaparament que poden derivar en situacions violentes. De fet, quan fan alguna cosa que no agrada als pares (incompliment d'horaris o altres), la tònica general són les discussions i els crits:

“no me dejan hacer nada, me rallan,..”

“es posen pesats i comença el lio, discussió, crits, me buscan...”

La majoria de pares diuen que els seus fills tenen límits horaris, però no els compleixen i la reacció familiar és enfadar-se, d'altres diuen que si fan alguna indicació el fill s'enfada.

Davant la pregunta *què és allò que no suportes de casa teva?*, majoritàriament, donen respostes que tenen a veure amb com són tractats o percebuts pels adults i especialment per un membre de la família (pare, mare, avi), encara que en alguns casos es refereixen a ambdós pares:

“ que no me entiendan”

“ que em tractin de *tonto* i em diguin què he de fer”

“que no em deixin fer determinades coses”

Els nois creuen que reben un tracte injust, sigui per la falta de llibertat (d'espai propi), un tracte infantil... Quasi cap jove se sent entès, pocs tenen una resposta que relativitzi i tingui en compte la manera de sentir dels pares.

La majoria de pares assenyalen als fills allò que no els agrada, però diuen que els fills no els fan cas. Totes les famílies coincideixen que els seus fills passen i no fan cas (no escolten, discuteixen...). Alguns pares no diuen res per por que faci alguna cosa.

“No me atrevo a decirle nada por miedo a que me haga daño” (*mare*)

La justificació o argumentació de les famílies sobre per què els seus fills no fan cas i es mostren violents es diposita principalment en els trastorns o les dificultats dels fills. Creuen que el fill no està bé mentalment i que els professionals encara no li han trobat el mal que pateix.

“no està bé... té algun trastorn que encara no li han trobat” (*mare*)

Les famílies no busquen explicacions relacionades amb la historicitat familiar. Generalment, no veuen relació entre els fets ocorreguts en la pròpia família i les dificultats i els canvis de conducta del fill.

Respecte a si es discuteixen els problemes i si es busquen solucions, gairebé tots els nois manifesten un desencís respecte a l'efecte de discutir els problemes. Tots diuen que no es pot parlar i que, si es parla, això tampoc és efectiu, perquè no se soluciona res.

“Me lo dicen y lo hablamos, pero no resulta”

Quant a qui posa les normes, la gran majoria respon que és algun membre adult de la família (la mare, el pare, l'avi...). En alguns casos és només la mare, en d'altres el pare i la mare i en d'altres un avi o una àvia. Només hi ha un cas que no reconegui ningú i manifesta que ja no li posen normes.

La percepció, tant dels fills com dels pares, és que no hi ha entesa ni en l'aplicació ni en el respecte de les normes.

Els fills no accepten els límits i les normes dels pares, i viuen la intervenció d'aquests com a invasiva i injusta. Els pares se senten impotents davant la desobediència dels fills i qüestionats en el propi rol, dubtant de la pròpia legitimitat per posar els límits i les normes.

“No suportó que ma mare entri a l'habitació i em digui que l'endreci”

“La mare no para de demanar i jo *m'afarto*”

“Él no entiende que le pongamos normas. Yo procuro entenderlo, pero no puedo consentir todo esto.”

La comunicació a través de la paraula no serveix per resoldre els conflictes, ans al contrari, l'escàs diàleg intrafamiliar pot desencadenar situacions violentes o reforçar els estils indulgents o permissius dels pares, instaurats com a forma d'evitar la confrontació.

Relacions intrafamiliars

La relació dels menors i joves entrevistats amb cada membre de la llar fluctua en funció de les estructures familiars següents:

1. menors i joves que viuen amb el pare i la mare (quatre casos)
2. que viuen amb un progenitor i la seva parella (tres casos)
3. que viuen amb un sol progenitor (quatre casos amb la mare i un cas amb l'àvia)

El grup de menors i joves que viuen en un nucli familiar compost pel pare i la mare tenen relacions conflictives amb els dos, però manifesten sentiments d'odi i ràbia vers el pare. Tots tenen mala relació amb el pare i millor relació amb la mare, encara que amb sentiments ambivalents (molta estimació però discussions constants, dependència però necessitat de distanciament...).

Els qui viuen amb el progenitor i la parella d'aquest manifesten sentiments divergents en relació a un i altre: acceptació de la parella (dona) però problemes amb el progenitor (pare), o no acceptació de la parella (home) amb sentiments de gelosia i exigència o crides d'atenció del progenitor (mare). Per tant, l'hostilitat sempre va dirigida a la figura masculina que ocupa el lloc patern.

Els qui viuen amb un sol progenitor sempre és amb la mare (un cas amb l'àvia, en funció de mare) i la relació és difícil. Aquests joves manifesten sentiments polaritzats: o se senten envaïts, controlats... o se senten descuidats:

“la mare vol ficar-se en tot”

“la mare m’estima, però estem tot el dia discutint”

“la mare atén més el meu germà”

“la mare vol que tingui cura del germà petit”

La principal víctima del maltractament és la mare, diana més fàcil perquè està més propera, però, com dèiem, és amb el pare vers qui els nois manifesten més hostilitat. S’aprecia un ressentiment per no haver estat prou reconeguts o per haver estat maltractats, abandonats o en alguns casos menyspreats per la figura paterna.

“mi padre se cree que soy una mierda”

“el meu pare no ha fet de pare”

“mon pare m’ha putejat sempre fins que jo li he parat els peus”

En general, els nois se senten més estimats per la mare. Només quan hi ha hagut un abandó de la mare o de les funcions maternes, manifesten no sentir-se estimats per ella (dos casos). Tots els menors i joves pensen que els pares es preocupen per ells, però alguns assenyalen contradiccions:

“o demasiado, o no me quieren”

“se’n preocupa, però no ho sap fer”

Gairebé tots els nois diuen que els pares tenen problemes, sigui entre la parella o individualment:

“És clar que tenen problemes, estan malament de l’olla...”

“Sí, la mare té molts problemes amb la darrera parella”

“De sempre, mala relació, maltractaments del pare a la mare i a mi també”

“Mi madre está loca, no se entera de nada”

Majoritàriament, els joves reconeixen que els pares s'enfaden entre ells i també amb ells mateixos, pels motius de sempre: drogues, diners i incompliment de normes. Pocs casos diuen que no s'enfaden entre ells i sí amb ells.

Davant la pregunta, *com és la relació amb cada membre de la llar?*, les famílies fan una descripció del tipus de relació que es manté entre el fill i els diferents membres, bastant coincident amb la que fan els fills, però sense justificacions o raonaments. La majoria de famílies verbalitzen que els joves “no els entenen” i els recriminen no entendre diferents raons o circumstàncies: que no poden fer el que vulguin, que tenen problemes de salut, que han de fer les coses bé.

“Durant l'internament he vist que m'entén, però quan torna a casa s'oblida de tot” (*mare*)

Les famílies (els pares) tampoc entenen els seus fills, malgrat que algunes mostren el desig de fer-ho. Ja hem dit que, majoritàriament, intueixen que passa alguna cosa als seus fills, alguna malaltia, algun trastorn... aliè a la pròpia dinàmica familiar.

Família, salut i serveis comunitaris

La majoria de famílies han tingut contacte amb algun servei social o comunitari, sobretot per problemes amb el fill, sigui en l'etapa escolar o ja de més gran, i per problemes de salut física i mental d'algun membre de la família (EAIA, serveis socials, hospitals de dia, professionals de la salut (psicòlegs i psiquiatres).

En la meitat dels casos, les famílies demanen ajuda a serveis socials i en algun cas demanen l'internament del menor en algun centre, sense saber quin tipus de centres es pot oferir (d'atenció a la infància o de justícia juvenil).

Només en dos casos els menors han passat per centres de protecció. Un es va escapar i l'altre va retornar al nucli familiar quan la situació havia millorat. Tan sols en un dels casos, la intervenció de serveis social i de l'EAI ha estat forçada per la situació familiar de risc, però la família mai no ha col·laborat ni ha permès cap tipus d'intervenció.

Amb relació a la problemàtica que presenta el fill al llarg dels anys, la majoria de casos han iniciat tractament psicològic molt abans de les agressions en el nucli familiar, dels quals només una petita part el va continuar.

La situació de malestar d'aquestes famílies ha estat una constant intermitent al llarg de la història dels nois. Els problemes de conducta del fill i/o de rendiment a l'escola, les relacions conflictives a casa, les dificultats dels pares per afrontar les problemàtiques personals i dels fills, han esdevingut un marc comú en les famílies estudiades, les quals han estat orientades a cercar suport psicològic o altres tipus de suport. Cal destacar, però, la dificultat d'aquestes famílies per seguir les orientacions o els tractaments dels professionals de la salut.

4.2. El delicte i la significació de l'agressió

En aquest capítol hem recollit la informació referida a l'inici de la conducta violenta, a com es valora, es percep i es justifica des dels protagonistes de l'acció, qui és la principal víctima i, sobretot, hem introduït aquelles dades dirigides a conèixer els límits de l'empatia dels nois vers les víctimes.

Inici de la conducta violenta

En cap cas és la primera vegada que es donen situacions d'agressió. El terme mitjà de temps en què es produeixen les agressions és d'un any, en alguns casos és de més anys. Els nois reconeixen que la problemàtica a casa fa temps que es dona.

“ ja feia 2 anys que passava”

Totes les famílies coincideixen a dir que les agressions es produeixen des de fa molt de temps, com a mínim un any abans. En totes, excepte en una (que va resultar falsa), és el primer cop que denuncien. En general també destaquen que malgrat que les agressions físiques són recents, els insults, les amenaces, els crits... són de fa molts anys abans.

“desde hacía un año aproximadamente estaba imposible, insultos fuertes, gritos, empujones...”

L'agressió és producte de conflictes generats al llarg de molt de temps per part dels nois i els pares.

“una agressió física així..., però la relació ja era difícil i agressiva”

Valoració de la conducta violenta i percepció del fet

Menys de la meitat dels nois entrevistats diuen que es van sentir malament després de l'agressió. En algun cas el sentiment d'estar malament era per les conseqüències que havia tingut per a ell la consegüent imposició d'una mesura judicial. La resta o bé pensa que l'agressió era merescuda o bé no li dona importància. En un cas el noi reconeix que es va sentir molt bé.

En general, els nois tendeixen a minimitzar el fet i és difícil veure signes d'empatia cap a la víctima. Inicialment, sorprèn la fredor amb què expliquen els seus sentiments respecte a l'agressió.

“me sentia mal, pero ahora ya pasó”

“dóna igual, s'ho mereixia”

Les famílies, quan parlen de com se senten després d'haver posat la denúncia i després d'haver-se iniciat tot el procés judicial, aporten opinions diverses. En general, tothom se sent alleugerit pel fet que la situació violenta s'ha aturat, però, malgrat tot, se senten culpables pel fet que el seu fill estigui internat. És freqüent que els joves demanin a la família que retirin la denúncia quan tenen mesures cautelars d'internament. Les famílies s'ho arriben a plantejar i consulten els professionals sobre com fer-ho.

En general les famílies mostren temor pel que pot passar quan el noi torni a casa. Se'n penedeixen quan veuen que la conseqüència d'haver interposat la denúncia ha comportat un internament.

“más tranquilos, pero tememos para cuando vuelva a casa”

“ mal, porque tampoco queríamos internarlo, pero no sabíamos qué hacer”

Podem afirmar que no hi ha cap família que estigui contenta o que resti indiferent davant del que està succeint. En les respostes donades apareixen sentiments de preocupació cap al fill: com se sentirà al centre, si li anirà bé, si li faran mal... Però, ahora, les famílies expliquen que la situació havia arribat a ser inaguantable i que es trobaven desbordades.

En el moment que la justícia intervé en el nucli familiar, les famílies se senten culpables d'haver interposat una denúncia, produint-se una doble victimització: d'una banda se senten malament perquè el seu fill els ha agredit i d'altra banda se senten malament perquè el seu fill està internat.

“malament, culpable que el meu fill estigui aquí”

L'internament, com a solució momentània, allibera els pares d'una situació insostenible des de fa temps, però alhora els fa sentir culpables.

En general, els menors i joves estudiats mostren poc penediment sincer. La majoria minimitza les agressions. També pesa molt l'internament, és a dir, no els agrada estar internats o se senten malament per estar privats de llibertat, més que no pas pel mal que hagin pogut ocasionar. En alguns casos culpen la mare del fet d'estar internats, tot parlant d'una forma molt despectiva del centre. Només hi ha un cas que mostra desig de canvi quan torni a casa seva.

“Ara em sento malament, no m'agraden aquestes situacions, desitjo portar-ho bé i canviar quan torni a casa”

“por su culpa estoy en este puto centro”

“encara li havia d'haver fet més fort” (el noi es refereix a la mare)

La víctima del delicte i l'empatia

La mare és la principal víctima de la violència en gairebé tots els casos. En alguns casos ho és el pare, quan compleix la funció de tenir cura dels fills o un altre membre de la família (àvia) que ha fet aquesta mateixa funció. També en la majoria de casos es donen agressions als germans, si bé aquestes agressions no són motius de denúncia.

Els nois estudiats tenen el conflicte amb la figura amb qui mantenen un vincle més intens (generalment és la mare). Quan aquesta persona intenta posar límits als seus desigs i demandes, topa directament amb el noi que pretén imposar la seva pròpia voluntat, prenent un rol dominant en la relació.

En tots els casos hi ha amenaces, insults i menyspreu cap a la víctima. La gran majoria de les víctimes reben agressió física i en la majoria de casos també apareix violència contra objectes.

“jo estava nerviós i no em deixaven sortir, i vaig donar empentes a la mare...”

“se le tienen que parar los pies, porque si no se sube” (*el noi es refereix a la mare*)

La descripció del delicte varia força segons qui l'explica. Gairebé la meitat de nois entrevistats minimitzen el fet que han agredit i han fet mal, bé no en parlen o, si ho fan, no expliquen tot el que ha passat. Altres ho admeten sense relativitzar o amagar informació. Quan expliquen els fets, alguns es col·loquen en una posició de víctima (segons els nois “no hi havia cap altra solució al problema). En un gran nombre de casos ells adopten el rol de fill exigent i volen que els altres facin el que ells diuen. Si no és així, s'enfaden i agredeixen (volen diners, volen sortir, volen drogar-se, volen tenir la roba neta i planxada..).

La descripció dels fets per part dels pares aporta més detalls, contextualitza més el moment de l'agressió sense anar més enllà. Sovint els fills obvien el detonant de l'agressió, sent les famílies qui en parlen (una indicació per part de la mare, una negativa a una petició, aplicació de normes...).

“fueron muchos días, se alteraba por todo, amenazas de muerte, agresión, si no le daba dinero me agredía”

En general l'agressió s'encabeix com una forma de relació amb els pares, una forma d'expressar el malestar o els problemes que hi ha. En una tercera part dels nois entrevistats, l'agressió es produeix, segons ells, com a defensa a una agressió d'algun dels pares. Els nois se senten agredits i decideixen defensar-se.

“A mi m’han maltractat, no em deixaven fer res. Ara ja no em deixo aixafar”

Els nois tenen una percepció distorsionada de l’acció dels seus pares cap a ells. Agredeixen perquè se senten atacats i víctimes d’una situació cronificada i que sovint està instal·lada en la dinàmica familiar.

El fill creu que té dret a atacar-los perquè no cedeixen a les seves demandes. Creuen que els pares estan en deute amb ells i que són injustos i ells s’erigeixen com a executors de la justícia.

Veiem que la conducta violenta en el si de la família es produeix en un escenari on el menor o jove, tal com afirma Corsi, exerceix un poder que el deshumanitza, de manera que redueix la seva capacitat empàtica.

També constatem que, inicialment, als nois entrevistats, els costa prendre consciència de les conseqüències que les seves accions han produït i minimitzen el dany causat. Justifiquen els seus actes com a conseqüència de sentir-se incompresos i envaïts en el seu espai vital i veuen l’agressió com a única alternativa per fer front a aquest malestar.

En aquest sentit, corroborem la teoria de Corsi exposada en el marc teòric d’aquest document, quan planteja la qüestió de la intencionalitat de la violència: el maltractador no relaciona la intenció amb el dany causat i, així, no assumeix cap tipus de responsabilitat sobre la seva conducta. Aquesta incapacitat per relacionar l’acte de la intenció i de les conseqüències esdevé una operació defensiva dels individus i del conjunt social per sostenir i acceptar la violència.

En un primer moment, cap dels nois entrevistats mostra consciència clara d’empatia vers la víctima. S’imaginen que s’ha sentit malament, però que se li passa. La gran majoria fan la sensació que ni s’ho han plantejat, alguns dipositen la culpa fora d’ells, en aquest cas en la mare, o bé es mostren desafectats i freds.

“ma mare malament, però és tant pesada i no em deixa tranquil”

“m’és igual”

Podem dir que els joves tenen dificultats per posar-se en el lloc de la víctima i pensar sobre les conseqüències dels seus actes, i ser conscients de l'impacte emocional que aquesta situació produeix en la família.

Percepció de les causes de la conducta violenta

En general la percepció de les causes se situa fora del jove (en la mala relació familiar, en característiques personals dels progenitors, en les drogues, en la reacció familiar a les drogues, en la mare com a responsable de tot...).

En cap entrevista del període d'internament queda palesa una mínima responsabilització personal de la participació en els fets. Els nois tendeixen a dipositar la culpa fora, se situen en el rol de víctimes d'una situació o d'una relació que viuen com a molt injusta i, davant la qual, reaccionen amb l'agressió.

“el meu pare té la culpa, m’ha maltractat des que he sigut més gran”

“ma mare sempre m’està al damunt, entra a l’habitació”

“... y yo soy muy nervioso y tengo que poner orden en casa”

Aquest aspecte està molt relacionat amb l'empatia i caldria tenir-lo en compte de cara a la intervenció, ja que, si no hi ha reconeixement que ells han participat en la situació amb la seva conducta, serà difícil poder-la canviar.

El tema de les drogues és important i recurrent, atès que els nois el situen com a font de problema, bé perquè han agredit sota els efectes d'alguna substància o bé per la reacció dels pares, normalment la mare, davant el consum.

Quan les famílies parlen de les causes de la conducta violenta, sorprèn veure que totes apunten que el focus del problema està situat en el seu fill o en el seu entorn: mala influència dels amics, consum abusiu de drogues, inactivitat durant el dia, absentisme escolar... Moltes apunten una patologia en salut mental, tot explicant com, al seu fill, li passa alguna cosa que els especialistes no han sabut què era. En vuit casos els nois han estat visitats per psicòlegs.

“le pasa algo, está enfermo, no es normal”

“ha sido muy nervioso, hiperactivo, no entendía que las cosas no pueden ser siempre como quiere”

“por la droga”

Només hi ha una mare que apunta com una possible causa el fet que va estar poc per ell quan es va separar i que potser per això el seu fill es comporta d'aquesta manera. En un cas, els avis assenyalen la dinàmica familiar no com a explicatiu de tot, però sí com quelcom important a considerar.

En general podem dir que cap de les dues parts implicades en la situació reconeix la seva pròpia responsabilitat en el problema. Es tendeix a culpar l'altre i a dipositar tot el pes del problema en l'altra persona.

Percepció de factors que haguessin pogut evitar el fet

Les percepcions dels nois situen un altre cop fora d'ells la responsabilitat d'haver evitat el fet violent. Apunten una possible evitació dels fets sempre si els “altres”, entesos com la mare, el pare, l'avi..., haguessin accedit a les seves peticions o si els haguessin deixat tranquils. En cap cas apareix el subjecte mateix com a actor responsable en la interacció. Destaca el to d'exigència i tirania amb el qual els nois parlen d'allò que hauria d'haver passat per evitar l'agressió. Veuen els altres, en

aquest cas la mare, com algú que ha de fer tot allò que ells diguin (planxar pantalons, proporcionar-los diners, no “ficar-se en la seva vida...”).

“que me dieran lo que pedía”

“que no me estén tanto encima”

“que ella faci el que jo dic”

En general les famílies no saben quins factors haguessin pogut evitar el fet. La majoria diuen que si el seu fill hagués tingut uns altres amics, que si hagués estudiat, si hagués treballat... les coses haurien anat d'una altra manera. La gran majoria de les famílies creuen que han fet el correcte i que li han donat tot allò que han pogut. Alguna parla del poc respecte que el noi ha mostrat vers el que li han ofert ells.

“todo es un lío, no lo sé”

“no sabemos, si él hubiera continuado los estudios, o si buscara trabajo”

“pensem que fèiem el correcte, li he donat el que nosaltres no hem tingut”

Conducta violenta fora de casa

Per què hi ha casos en què els nois tenen conductes agressives dins de casa i no a fora?

Gairebé la meitat de nois entrevistats reconeix no haver-se barallat fora de casa. La resta, dels quals consta resposta (hi ha dos casos en què no apareix res), afirmen que és quelcom habitual. Ho relacionen amb el fet d'anar drogats o bé com a resposta a una provocació per part dels altres. Sorpren el to amb què expliquen aquests fets, ja que els minimitzen i justifiquen:

“eres un mierda si te callas”

“he tenido algún incidente porque me buscan la boca”.

Podem dir que el comportament agressiu que es dona a casa no es repeteix sempre en tots els casos fora de casa. La variable *agressivitat* com a tret de personalitat habitual no apareix en tots els casos com a tret diferencial.

Nombre de casos segons la naturalesa del delicte

Delictes mateixa naturalesa

| | |
|---------|---|
| 7 casos | Vexacions Maltractament Coacció Amenaça Lesions Maltractament familiar Violència física sobre familiars Maltractament familiar |
|---------|---|

Múltiples delictes

| | |
|---------|---|
| 5 casos | Furt Maltractament familiar Robatori amb força Violència psíquica sobre persones Lesions Amenaça Robatori amb violència Apropiació indeguda Furt d'ús de vehicles de motor. |
|---------|---|

En 7 dels 12 casos, els nois tenien delictes relacionats amb la violència intrafamiliar amb diferents tipus delictius. En la resta de casos, 5 dels nois, a més de delictes relacionats amb la problemàtica estudiada, presentaven altres tipus de delictes contra la propietat.

Percepció del motiu de la denúncia

Dels casos entrevistats, només n'hi ha un que explica el motiu de la denúncia pel seu mal comportament.

“por portarme mal, porque quieren que cambie”

La resta de respostes atribueixen els motius al fet que la família vol castigar-lo o tornar-li el mal fet, o situen la responsabilitat del que els està passant als altres, a la família, la mare, el pare... Ho viuen amb sentiments persecutoris.

En general, els nois entrevistats no situen la causa de la denúncia com una conseqüència del seu comportament amb els altres.

“para tocarme las narices”

“porque le ha dado la gana”

Les famílies entrevistades expliquen que van posar la denúncia en darrera instància després d'haver intentat aturar la situació. Les famílies han intentat solucionar els conflictes (agressions en el si de la família) a través de la intervenció de serveis socials, serveis de salut mental. També hi ha hagut canvis ambientals per intentar millorar la dinàmica (canvi de domicili, canvi d'escola...).

En un cas ha estat la policia qui, d'ofici, ha posat la denúncia, en la resta de casos ha estat la pròpia família. Les famílies ho fan perquè, d'una banda, estan preocupats pel seu fill i, d'altra banda, tenen por de les amenaces del fill cap a ells.

Expectatives de canvi de conducta

Una quarta part dels nois entrevistats expliquen que quan surtin del centre no tornaran a casa dels pares; les alternatives que donen són anar a casa d'algun familiar o bé dels familiars de la seva parella. La resta diuen que tornaran a casa.

“ir a casa, pero necesito tiempo”

“irme a vivir con mi novia”

En relació amb quines activitats han pensat dur a terme, la majoria diu que vol treballar o fer algun curs que li permeti millorar els seus coneixements. Hi ha un cas en què el noi no vol ni treballar ni estudiar, espera que els pares el mantinguin, ja que és la seva obligació. Sorpren que hi ha una tercera part de nois que diuen que volen tornar a casa per fer el que estaven fent abans, volen la vida que duien abans.

En general podem dir que hi ha poques expectatives de canvi reals. Alguns nois tenen clar que no pensen fer cap canvi, altres volen treballar però no semblen alternatives consistentes i realistes.

Respecte a si els problemes amb la seva família poden modificar-se, la majoria de nois entrevistats diuen que no, que caldria que fossin els pares qui canviessin la seva actitud (que els deixessin fer tot allò que volen, que no es fiquessin en la seva vida...). Només una tercera part dels nois entrevistats pensen que ells també tenen alguna cosa per fer, però sempre afegeixen els seus pares. Les opinions dels nois entrevistats van des del ressentiment i l'odi fins a la negació que ells hagin fet res malament.

“ sí, si yo controlo los nervios y mi padre habla bien y me da lo que yo necesito...”

“no, ells no canviaran i ni que canviessin jo no voldria”

“me iré de casa y los mandaré a la mierda”

Quan es pregunta a les famílies si creuen que els seus fills poden canviar, moltes tenen l'esperança que el fet d'haver estat en un centre els ajudarà a adonar-se del que han fet. Valoren el centre com un temps fora de la dinàmica familiar que ajudarà les dues parts. No es mostren molts segures d'un canvi en els seus fills,

perquè hi ha molts condicionants (els amics, la inactivitat) que poden fer trontollar l'experiència del centre.

En resum, podem dir que cap de les dues parts implicades en el problema té expectatives clares pel que fa a un possible canvi de conducta que ajudés a modificar la dinàmica instaurada. Sorpren veure que els nois dipositen la responsabilitat dels conflictes en els pares, mentre que els pares poden pensar que ells també són part de la dinàmica generada.

4.3. L'escola

Història escolar

En la història escolar d'aquests menors i joves, podem apreciar que majoritàriament es marca una diferència significativa de trajectòria escolar entre l'etapa primària i la secundària. En general, els nois tenen millors records de l'etapa escolar infantil i primària, i associen l'inici de problemes i dificultats a l'ESO.

“De petit a l'escola, normal... després ja va començar a no agradar-me estudiar i... problemes”

“Que era bon nen i *tonto* fins a 3r d'ESO...”

La majoria afirmen que seguien bé els cursos de primària, però que, en arribar a l'ESO, faltaven a classe i tenien dificultats de rendiment i problemes d'adaptació, que en molts casos coincideix amb canvis d'escola o amb el pas de l'escola primària a l'IES.

“Sí” (*seguia bé els cursos*), “no repetia. En 1.º de ESO, al canviar de escuela” (*comencen els problemes*)

“Fins a 2n, normal.... però, després, ja no. A 3r ja sortia amb aquests amics i passava del cole”

“Al empezar el instituto” (*comencen els problemes*), “pero más en 3.º de ESO, porque no me gustaba estudiar, no entendía las cosas, me rallaba....”

La majoria han passat per dues escoles o més (un fins a 6 escoles) i alguns verbalitzen que els canvis d'escola s'han produït per dificultats personals: els problemes de conducta i de rendiment. De fet, quasi la meitat dels joves han estat expulsats de l'escola en alguna ocasió. Només uns quants informen que el canvi d'escola ha estat per canvi de domicili. També cal assenyalar que una minoria de joves han assistit a les unitats mèdiques educatives (UME) o a les unitats d'escolarització compartida (UEC), durant el segon cicle de l'ESO.

“A tres escuelas: una, otra y el instituto”

“Hasta 4.º de primaria en una, 5.º y 6.º en otra y 1.º, 2.º y 3.º de ESO en el instituto”

“A moltes, unes sis, per expulsió i canvis de domicili”

Aquests problemes coincideixen amb l'inici de les faltes a classe. “Fer campana” està associat amb els amics, els porros i el carrer. En cap cas hi ha un absentisme perllongat, generalment és intermitent i correspon a l'abandó progressiu de l'escola en els últims cursos de l'ESO. Només una minoria de la mostra estudiada (2 joves) acaben l'ESO i obtenen el graduat, i només un inicia la postobligatòria.

Els joves relacionen les dificultats de rendiment a causes pròpies: desmotivació, dificultats de concentració i atenció, dificultats de comprensió i dificultats d'autocontrol (no poder estar tranquil, sentir-se aclaparat, posar-se nerviós, embolicar-se).

“No estaba a gusto, no me concentraba”

“Me ponía nervioso, no entendía las cosas...”

“Per estudiar no tenia dificultat, però per estar atent, moltíssima”

La majoria de famílies també assenyalen que s'inicien les faltes d'assistència a classe al voltant dels 11 i 12 anys, i que molts d'ells abandonen definitivament l'etapa escolar en els cursos de 3r i 4t, la qual cosa confirma la informació dels joves i la percepció sobre l'inici de les dificultats. Només en un cas no hi hagut cap forma d'absentisme.

“En el instituto, en 2.º de ESO, se juntó con gente que faltaba a clase...”

“L'últim temps sí, perquè se n'anava amb els amics”

Problemes escolars i reacció familiar

Els problemes escolars que es destaquen són problemes d'adaptació i de rendiment.

En base a les entrevistes amb les famílies, podem afirmar que tots han tingut problemes d'adaptació a l'escola. Quasi la meitat del conjunt han experimentat aquests problemes en l'etapa primària i més de la meitat a l'inici o durant l'ESO.

“De pequeño era inquieto, le costaba aprender... En 4.º, problemas con los profesores. Luego ya no quería estudiar, lo cambiamos de colegio para que cambiara, pero peor.”

“Mai li va agradar l'escola i tenia problemes de rendiment escolar...”

“Era molt mogut i nerviós i ens avisaven sovint els mestres”

“Fins a 2n d'ESO bé... a 4t va ser expulsat per conflictiu”

Les famílies pensen que els problemes d'adaptació i dificultats del fill són causa de les seves característiques personals: hiperactivitat, mala conducta, cridar l'atenció, ser inquiet, mogut i nerviós. No hi ha respostes que relacionin aquestes dificultats amb problemes intrafamiliars o amb problemes de la institució escolar. En aquest sentit, tant la família com el mateix jove coincideixen que "els problemes escolars" tenen la causa o l'origen en les característiques del mateix menor o jove.

La reacció de les famílies davant dels problemes escolars es tradueix en les accions següents: canvi d'escola, cercar ajut psicològic i parlar amb els professors. Els menors i joves majoritàriament viuen malament els canvis d'escola i els associen a més problemes d'adaptació o desmotivació.

La majoria de nois expressen que els pares haguessin desitjat que ells estudiessin.

"Sí, deien que era necessari per poder treballar"

"Sí, sobretot els avis m'ho deien, i mos pares, però jo no els feia cas"

"Sí, per això no volien que deixés el curs"

Els problemes escolars coincideixen en moments de canvis en les famílies. La situació familiar és més rellevant que els problemes escolars dels fills i els pares no poden atendre i/o entendre les dificultats i necessitats reals del fill.

Relacions interpersonals

Respecte a la relació dels nois amb els professors, no hi ha informació significativa: no són joves que hagin tingut relacions especialment conflictives amb els professors. En canvi sí que s'observa que la majoria tenen un estil relacional característic amb els iguals: si bé la gran majoria tenien amics a l'escola, aquests amics o eren inestables o bé eren nois problemàtics.

“Sí que en tenia, alguns encara els tinc. A l'ESO em vaig ajuntar amb els més dolents, i fèiem trastades”

“Tenía buenos amigos, nos íbamos a fumar porros”

Quasi tots els joves verbalitzen que han tingut problemes de relació, sobretot entre iguals. Alguns d'aquests problemes inclouen conductes d'agressió a altres alumnes i a coses, però també una minoria manifesta haver-se sentit rebutjat per iguals amb burles a les pròpies peculiaritats físiques.

“Discusiones, si se metían conmigo llamándome gordo o cosas así”

“Sí, perquè es reien de mi i m'insultaven”

La majoria dels nois de la mostra manifesten que es barallaven davant la intimidació o la provocació dels altres, sobretot, en algun cas, si havia consumit droga (anava col·locat). Però, majoritàriament, no reconeixen que les seves relacions amb els iguals fossin conflictives.

“No, de petit no. De més gran sí, si anava col·locat”

“Me peleaba por todo si se metían conmigo”

“Només si em buscaven”

La gran majoria de famílies reconeixen que el fill tenia dificultats per establir relacions d'amistat o per tenir relacions sense conflictes, sense atribuir unes causes concretes a aquest fet. La meitat de les famílies manifesten que els seus fills han estat objecte de burla o s'han sentit marginats.

Gairebé totes les famílies assenyalen dificultats de relació dels fills amb els iguals. En cap moment s'esdevenen records d'amistats gratificants per als fills i tampoc es fa esment de les possibles causes d'aquestes dificultats.

En aquest sentit, les relacions interpersonals del fill a l'escola s'assimilen a la problemàtica escolar en general, problemàtica atribuïda a causes personals del fill.

Estratègies d'afrontament davant contrarietats a l'escola

El tipus de respostes dels menors i joves, com a alumnes, davant la contrarietat són de dues menes: l'agressió o l'evitació (evasió). No hi ha respostes que facin referència a conductes assertives ni d'autocontrol. Només en un cas hi ha referència a la conducta de dialogar o convèncer, davant la pregunta: *Quan alguna cosa no t'agradava, què feies?*

“La discutia, no la feia o marxava”

Davant el fracàs escolar que manifesten la gran majoria de joves i també davant la situació d'internament que estan vivint, la majoria de joves no volen continuar estudiant, alguns tenen clara l'opció a incorporar-se al món laboral i una minoria manifesten el desig de fer algun tipus d'estudi o formació.

“No, perquè tinc ganes de treballar i tenir diners”

“No, yo quiero trabajar, no tengo problema para eso...”

“Sí, acabar l'ESO i continuar la música...”

“No, no quiero volver a estudiar, yo no sirvo para esto, y tampoco para trabajar, porque sin estudios no se puede trabajar nada”

En general, l'expectativa de futur és incerta i, majoritàriament, tenen clar que no volen reiniciar una etapa d'estudiant o alumne tenyida pel fracàs i la culpa.

Relacions d'ajuda en l'etapa escolar

La majoria de joves no recorden relacions especials d'ajuda per part dels professors, només una minoria recorden bona relació o més empatia amb alguns professors.

La gran majoria esmenta que no van rebre suport psicològic a l'escola. Només un va rebre atenció psicològica de petit (inici d'etapa primària). Alguns d'ells van ser derivats al psicòleg de l'escola, però no hi van anar. En posterioritat a l'escola, alguns, amb motiu del comportament manifestat, van anar-hi.

“De l'escola no, va ser després, em donaven medicació, però jo no volia anar-hi ni prendre-me-la”

“No. Em van fer anar a una psicòloga a part, però només hi vaig anar una vegada”

Segons les famílies, més de la meitat de nois han rebut atenció psicològica fora de l'escola (al CSMJ o als hospitals de dia) i alguns tractament psiquiàtric, per pors, alteració, agressivitat, problemes de relació i rendiment escolar. N'hi ha que han rebut tractament per part de més d'un professional, alternativament.

La majoria han iniciat aquests tractaments als dotze anys i han estat derivats per part de l'escola. En aquest sentit, coincideix la manifestació de les dificultats i absències escolars amb l'inici dels tractaments especialitzats (també reactius a un mal comportament del jove).

En general, la trajectòria dels tractaments ha estat irregular. La majoria de tractaments són interromputs perquè els nois no hi volen anar o perquè la família també abandona.

En el moment que el noi manifesta conductes desadaptades en l'entorn familiar i escolar (sovint motiu d'expulsió per part de la institució escolar), s'ofereix un suport o relació d'ajuda psicològica. Aquesta acció de suport, igual que l'acció de canvi d'escola, es malviu per part de la majoria de menors o joves i no serveix per poder iniciar un procés de canvi, sinó que s'incorpora a la situació de malestar i de "problema".

4.4. Les relacions

Cercle d'amistats

La majoria de nois mantenen relació amb grups del seu entorn proper: del barri o de la població. Alguns d'ells ja són coneguts des de l'escola, però gairebé tots en l'etapa adolescent, en què han iniciat l'ESO a l'institut o per canvis de domicili, han fet noves amistats. Al voltant de la meitat dels qui mantenen relació amb el grup, ho fan principalment amb grups del seu mateix sexe. Una minoria, amb grups mixts o amb la xicota.

Les edats del cercle d'amistats, segons diuen, corresponen a la que tenen ells o són una mica més grans. Només un descriu un cercle molt més ampli.

Però no tots els nois en el període que precedeix l'internament disposen d'un cercle d'amistats. Així veiem que en una tercera part dels casos no hi ha relació: o estan tancats a casa amb clares conductes d'aïllament, o surten sols, o només estan amb la xicota (un cas). En un altre cas, l'única relació és amb una veïna.

En aquests casos, observem que la presència d'una dinàmica relacional familiar conflictiva els fa sentir "estrany" amb si mateixos i en la relació amb els iguals, la qual cosa els dificulta la integració social i promou la inhibició de les sortides a l'exterior.

Respecte al que acostumen a fer amb els amics (les dues terceres parts dels casos estudiats), advertim que, tot i que les accions giren al voltant de les mateixes activitats, és possible discernir dos estils:

Els qui ocupen el temps amb els amics com una continuació del que feien a la infància (sortir al carrer o parc, anar a casa d'algú, deambular, fumar algun porro...) i *els qui freqüenten ambients més propis d'un estil de joves (anar a la discoteca, "festa", policonsums, anar amb moto...).

“surto amb els amics... ja saps, la festa, el porro. Anem amb les motos...”

En aquest sentit, les activitats que fan amb els amics no són diferents de les que pot fer un sector ampli de la població juvenil.

La meitat dels qui sí que tenen amics explica que mai s'estan sols a casa, sempre surten al carrer amb amics. El motiu és que, a casa, no s'hi senten bé, perquè hi ha massa conflictes i prefereixen evitar-los, d'altres diuen que s'avorreixen i no saben què fer. Només pocs poden passar-se estones a casa i a fora.

El fet de tenir conflictes amb la família tant pot empènyer a sortir de casa per evitar-los com a quedar-se a casa per no mostrar-los a l'exterior .

Aproximadament la meitat de tota la població estudiada relata haver tingut alguna vegada algun problema al carrer amb altres nois: alguna baralla per solidaritat amb un amic o marcar terreny, altercats fruit del consum i pertinença a grups disocials.

“quan anem morats tenim discussions i alguna baralla”

“si se meten con algún amigo mío, yo lo defiando, nos defendemos”

Relacions de parella

Una tercera part dels nois tenen xicota (quatre casos). El tipus de vincle que estableixen amb ella és diferent en cada cas:

- Idealització, enamorament amb un vincle intens, diferent al que estableix amb la família. La xicota fa una funció de control que és acceptada en un moment inicial. Però després aquest control serà un motiu que portarà a la ruptura.
- Canvis de parella sovintejats en què el vincle amb la xicota és superficial i aquesta és valorada per passar l'estona, amb predomini de les relacions amb els amics.
- Relació única i exclusiva amb ella. Aquest noi tenia dificultats de relació amb els iguals i ha construït l'eix de la seva vida relacional en funció d'ella, amb un vincle proteccionista alhora que dominant.
- Un noi ha tingut una filla fruit de la relació amb la xicota. La relació és complicada, amb moltes discussions. Es reproduïx amb la parella el vincle hostil que té amb la família. El noi continua mantenint relació amb grups disocials de carrer.

La majoria dels nois no tenen xicota i tampoc sembla que tinguin gaire interès per aquest tema. Alguns perquè estan en situació d'aïllament amb dificultats per relacionar-se i tenen una forta inhibició. D'altres perquè estan vinculats al grup d'amics del seu mateix sexe i duen a terme activitats amb ells.

“No tengo novia, ya vendrá...” *(noi que no es relaciona)*

“No, no és un tema principal” *(noi que es relaciona habitualment amb amics del seu mateix sexe)*

Valoració de l'amistat

Observem diversitat en el que representa per a ells l'amistat, la intensitat del vincle afectiu i el valor que adquireix el grup en la seva vida.

Els nois que estan en situació d'aïllament no opinen. Sí que s'entreu un desig no verbalitzat directament de poder sentir-se "normals" quant al fet de tenir amics, però estan tan bloquejats per la seva problemàtica que no troben la manera d'aconseguir-ho o s'inhibeixen.

Els qui han establert un lligam intens (aproximadament la meitat dels casos estudiats) consideren que l'amistat és molt important per compartir les coses, divertir-se i ajudar-se. Discriminen les amistats vertaderes del fet de ser col·legues. Poden parlar amb ells sobre "problemes" personals i familiars. Rarament parlen de "futur". Descriuen que les decisions del grup es prenen en conjunt.

"és molt important, ens ajudem...un dia invito jo i un altre dia un altre"

"amigos hay pocos, con los que lo son nos podemos explicar los problemas"

"Así no estoy solo y nos divertimos"

"mi mejor amiga es mi novia"

Una minoria ha establert un lligam superficial i interessat en les relacions amb el grup.

"tengo muchos colegas para salir a hacer cosas con ellos... No me importa lo que hagan, voy cuando quiero..."

El grup d'amics és coneixedor de la situació d'internament en la qual estan i en alguns casos també del motiu, encara que generalment aquest és minimitzat, semiencobert o expressat de forma indiferent.

“saben que estoy en el centro por problemas, pero sólo por robar”

“sí, lo saben y me da igual”

Autopercepció

Sobre si creuen que els és difícil relacionar-se o no, aproximadament la meitat creuen que sí, almenys d'entrada. Addueixen motius com la vergonya, la por a què pensaran d'ell, el temor a no ser acceptat, no saben... o relativitzen (segons amb qui...).

“d'entrada em costa, perquè em fa vergonya, però després ja no”

“según con quien, hay gente de la que hay que desconfiar”

L'altra meitat manifesta no tenir cap problema de relació. Algun d'ells podem constatar que és així, però d'altres el que fan és una negació del problema i projecten en els altres les dificultats.

“no tengo ningún problema... Son los otros que lo pueden tener conmigo”

“mai he tingut problemes amb els meus amics, i tampoc per fer-ne de nous, jo em relaciono amb tothom...”

La imatge que tenen de si mateixos a través de com creuen que els amics els veuen és explicada en aquests termes:

“me ven raro, algunos me miran mal”

“piensan que estoy desfasado, que estoy tocado... como ellos”

Alguns no poden dir-ne res, o perquè no s'ho poden plantejar o perquè aparenten despreocupació o incertesa.

“Me da igual cómo me vean”

Tot i així, pels comentaris que fan es desprèn que l'autoimatge no és gaire positiva i aquesta troba una compensació a través del grup.

“em veuen com un igual, com un amic”

L'opinió dels pares respecte als amics del fill

Les famílies de tots els nois expressen el seu descontent per les relacions que els seus fills (o néts en el cas dels avis) estableixen amb els amics i també per l'absència de relació.

Consideren que els amics són una mala influència, tant pel que fa al consum de tòxics com a les activitats al carrer i a les reaccions violentes a casa. Tant si aquests tenen un cercle d'amistats com si estan en situació d'aïllament. És a dir, les famílies dels nois que tenen conductes d'aïllament i manca de relació social estan descontentes perquè no surten, però també si ho fan, perquè les relacions que en algun moment havien tingut no eren del seu gust.

No hi ha cap família que aprovi l'entorn relacional dels seus fills. Consideren que es deixen influir massa i adjudiquen gran part de la causa de les conductes conflictives a les amistats que tenen.

“té molts amics conflictius que no ens agraden, anant amb ells segur que té problemes”

“no son verdaderos amigos porque tienen una mala influencia en él... Está demasiado pendiente de ellos”

“ahora no sale, pero cuando salía se juntaba con los problemáticos”

Considerem que el que no aproven són les conductes dels fills, gran part de la causa de les quals, per un mecanisme de defensa, l'adjudiquen a les amistats que tenen. D'alguna manera, dipositar part dels motius de la conducta del fill fora d'ell mateix i fora del cercle familiar permet certa corresponsabilització en pro d'una millor tolerància de la situació conflictiva.

4.5. Vivències i records

Percepció de la infància

La gran majoria de nois es recorden de petits més bons nens, normals i obedients. Gran part de les famílies també recorden els seus fills, quan eren petits, més afectuosos, bons nois i, a vegades, emmarats.

“Un noi maquíssim, carinyós, educat. El pare diu que era tonto, sempre amb ells, li agradava molt estar amb els pares”.

“Sempre ha estat a les falces de la mare, però sempre ha estat introvertit i tímid”.

Algunes famílies recorden el fill malaltís i dèbil, també nerviós, mogut i inquiet, però cap de les famílies el recorda agressiu.

“Maco, bon nen, caràcter tossut, inquiet, però no presentava cap problema”

“Muy majo, se enfermaba con facilidad, tenía miedos, nervioso...”

“Había estado enfermo, alérgico..., movido, nervioso, pero no era agresivo”.

El discurs dels nois i les famílies és molt semblant. No hi ha diferències entre l'opinió i els comentaris dels nois sobre com eren de petits i el que manifesten les respectives famílies:

Noi: “guapo, travieso, nervioso, cariñoso...”

Família: “movido, nervioso, majo, muy cariñoso”

Noi: “Era bo, no deia res... era gordet”

Família: “Era maco, gordet, no portava problemes”

És significatiu que la percepció dels joves i de les famílies, sobre com eren de petits, sigui tant coincident.

De fet, això es comprèn, entenent que la imatge que un té de petit es va formant a partir de la novel·la familiar que es va creant en la interacció pares-fill amb caràcter retroactiu. A partir dels canvis esdevinguts en l'època adolescent, i que, en tots els casos estudiats hi ha força conflicte, es posa de manifest una imatge d'infància que contrasta amb l'actual i que pot quedar idealitzada tant pel propi subjecte com pels pares.

Aquest és un fenomen comú a tot procés adolescent, però en aquests casos en què hi ha tant conflicte queda accentuat.

Així mateix, la família també parla en positiu malgrat haver-hi hagut trastorns en la infància, i és que, segons assenyalen, el que destaquen és que no eren agressius.

També algunes famílies valoren el fet que els fills estiguessin “emmarats” com una qualitat, cosa que justament observem com una de les causes patògenes en el seu desenvolupament.

Percepció de l'ambient familiar en la infància

Pel que fa a l'entorn familiar de quan eren petits, la majoria de joves recorden situacions desagradables: mal ambient familiar, separació dels pares, manca del pare o mare i, algun, la problemàtica de la toxicomania en alguns membres de la família.

També alguns recorden situacions agradables o de benestar que tenen a veure amb la bona relació viscuda, en determinats moments, amb algun familiar:

“Iba a pescar con mi padre... pero ahora no quiero”

“jugar amb els meus germans i més coses, però no m'agrada parlar d'això, ja ha passat”.

Els records agradables es refereixen a vincles afectius i a sentiments d'integració que en l'etapa actual s'han trencat o han canviat.

Quasi tots enyoren situacions passades de benestar o la presència i atenció d'algun membre de la família (l'àvia, el pare o la mare).

Percepció del canvi vers l'adolescència

Respecte a com es veuen ara i la percepció del canvi, la majoria dels nois perceben que han canviat perquè ara són grans, ja no són babaus i no es deixen manejar, influir o portar pels pares o avis.

“Hago cosas que no hacía antes porque era pequeño..., ahora estoy más grande y fuerte”

“He cambiado en que ahora soy grande y no me dejo manejar por mis padres”

“Sí, m’he fet gran i ja no sóc *tonto*. Tinc ganes de viure la vida”

“Ahora ya no aguanto la situación y me enfrento al abuelo y quiero llevar el control de casa”

La gran majoria de joves relacionen el canvi de caràcter o voluntat amb el canvi físic, amb el creixement i, fins i tot, amb la percepció de fortalesa que dóna “ser més gran”. També alguns manifesten dificultats o problemàtiques associades al canvi:

“... a vegades penso que m’estic tornant com el meu pare quan em desmarxo amb la mare, i no m’agrada.

“Sí, con las drogas... que soy padre...”

“Sí, ara se me’n va l’olla. Hem poso dels nervis fàcilment, em molesta gairebé tot...”

Destaca l’associació de “fer-se gran” amb deixar de ser “tonto” i “bo” com una manera de deslligar-se de les dependències infantils que inclou la rebel·lió contra els pares, i més encara: fonamenten aquesta rebel·lió en la violència. Aquest posicionament els crea un problema, ja que se senten estranys i malament.

Totes les famílies afirmen que els seus fills han canviat i s’han tornat agressius i violents. Algunes associen el canvi als amics o a fer-se gran o a la droga. També noten canvis en relació als sentiments vers els pares i a la falta de respecte.

En relació amb si les coses a casa abans eren d’una manera i ara són d’una altra, els joves manifesten, majoritàriament, que sempre hi ha hagut problemes. Es refereixen, sobretot, a discussions i baralles entre els membres de la família, sigui entre els pares i/o amb els germans.

En els casos en què els joves verbalitzen un canvi, aquest es refereix a la diferent composició familiar (famílies reconstituïdes o pèrdues d’algun membre de la

família) i, en pocs casos, al contrast entre l'època infantil, època de tranquil·litat, i l'època actual.

Per contra, totes les famílies tenen la percepció que tot ha canviat a pitjor. Generalment, associen el canvi al canvi de conducta del fill. Quasi totes manifesten por davant la nova situació i es refereixen a la conducta del fill com el principal motor dels canvis en la dinàmica familiar. Si bé algunes famílies anomenen els canvis en la composició familiar com un element que cal tenir en compte, poques verbalitzen la seva relació amb els canvis conductuals del jove. En general, no manifesten correlacions, associacions o explicacions sobre la mala conducta del fill.

Inicialment, les famílies situen la raó de la violència del fill en possibles disfuncions mentals o psicològiques d'aquest, o en les males influències dels amics, fent un intent de comprendre el perquè de la conducta i el perquè de la situació que viuen. Però no poden verbalitzar explicacions més enllà d'aquests raonaments.

4.6. El temps lliure

Temps lliure: gestió i autopercepció

La majoria de nois ocupen el seu temps lliure al carrer. Les activitats explicades són coincidents: estar amb els amics, sortir de marxa, anar amb la moto, estar amb la xicota, "provar de tot" i, només en un cas, el futbol.

"a casa dormo o m'estic a l'habitació fumant porros, escoltant música o la consola, però surto sempre i vaig a buscar els amics"

"sortir amb les amics"

Els nois també ocupen el seu temps lliure estant a casa: juguen a la *play station*, miren la televisió o bé consumeixen drogues (porros bàsicament).

No apareix una afecció clara i definida, més aviat utilitzen el temps lliure per divertir-se, drogar-se, sortir amb els amics i provar coses noves.

“anar amb moto a tota marxa m’agrada molt, també provar la droga, estar amb la novia”

La majoria de nois són molt actuadors i sempre estan fent alguna activitat. Els costa tolerar la sensació d’avorriment i prefereixen sortir al carrer i estar ocupats abans de dir que s’avorreixen. Un grup dels entrevistats respon a un patró de conducta molt concret: recerca de sensacions, conductes límits, poca tolerància a la frustració... Hi ha un altre grup que es caracteritzaria per tenir un pobre repertori d’activitats, tendint als jocs individuals i mantenint poques relacions personals en el seu temps lliure.

“a vegades m’avorreixo, però marxo de casa”

“estoy en casa un rato solo, luego ya me voy”

Valoració del temps lliure dels fills

La major part de les famílies descriu el temps lliure dels seus fills tal com ells ens expliquen. Per tant, és bastant coincident la visió de pares i fills respecte a com passen els nois el temps lliure. La majoria de famílies diuen que el seu fill està més temps al carrer, amb els amics i anant amb la moto, però també hi ha famílies que veuen que el fill no surt de casa.

“surt: amics, moto, novia... i no sabem” (*pares*)

“estar metido en casa” (*mare*)

En general, la gran majoria de famílies tenen la sensació que els seus fills no s'avorreixen, atès que fan el que volen i totes diuen que no els agraden les activitats que fan els seus fills (sortir amb els amics, estar al carrer, fumar porros...), ni els amics que tenen.

“siempre está que si la moto, que si la calle... no se aburre, hace lo que quiere y sólo va con malas compañías” (*pares*)

Quan parlen d'allò que fan els seus fills a casa, parlen d'activitats individuals

(jugar a la consola, veure la televisió...). En tots els casos són activitats que els nois fan a les seves habitacions, no en l'àmbit comú de la família.

“no hace nada ni le gusta nada, sólo la consola” (*mare*)

4.7. Les drogues

Història del consum i substàncies

Cal dir que la gran majoria de nois estudiats ha provat el haixix. Només hi ha 2 nois que afirmen no haver pres mai drogues. La meitat dels qui admeten que prenen drogues són policonsumidors: han pres alguna droga sintètica, cocaïna, al·lucinògens, alcohol, heroïna, dissolvents...

La droga preferida amb diferència és el haixix. És la més consumida pels seus efectes, un consum molt abusiu en alguns casos i en altres es combina amb diverses substàncies per potenciar els efectes.

“de tot, haixix, tripis, cocaïna, speed, bolets, alcohol”

“el haixix”

“yo no tomo drogas”

Destaca que, malgrat l'edat, gairebé tots els joves, si més no, han provat les drogues. En un dels casos, a edats molt primerenques (vuit anys, aquest jove és l'únic que prové d'un entorn familiar amb una greu problemàtica de toxicomanies).

En general, les famílies saben que els seus fills prenen drogues, si més no són coneixedores del fet que consumeixen haixix. Les famílies dels nois policonsumidors ho saben i també semblen saber quins tipus de substàncies prenen. En alguns casos aquest coneixement es dona perquè li troben la droga o bé li veuen els efectes directament.

“nosaltres sabem que fuma porros, si pren alguna cosa més ho desconeixem”

“de drogues, penso que en pren moltes”

La droga apareix com una font de conflicte, sigui perquè el consum del noi és generador dels conflictes familiars, sigui perquè potencia o incrementa les conductes agressives que els nois tenen cap a la família.

Les famílies expliquen que han intentat dissuadir i també prohibir que el seu fill consumeixi drogues, però els seus esforços han estat en va. Algunes expressen la seva preocupació per la situació del seu fill i la por que tenen pel fet que aquest prengui drogues. Alguns pares opten per la via restrictiva, tot prohibint-li el consum; altres ho fan per la via del diàleg.

“li hem prohibit, però ell diu que li agraden, que no pensa deixar de fumar porros”

“porros i alcohol, li hem donat consells, explicacions...”

Els esforços de les famílies no han servit perquè els nois abandonin el consum; ans al contrari, en aquells casos en què els pares han pres una actitud més restrictiva, els fills tenen molt clar que no deixaran de fer-ho.

Pel que fa al consum dins la història familiar, cal dir que en la meitat dels casos no hi hagut consum en la família.

“no, ningú consumeix, però ma mare és com si anés drogada tot el dia”

En tres casos, els germans també consumeixen.

“el meu germà consumeix de tant en tant”

El fet que hi hagi o no consum en la família no és significatiu en l'inici de la conducta de consum del noi. De fet, la majoria de nois reconeixen haver pres drogues malgrat que en la família no hi hagi hagut cap membre consumidor.

Consum social o individual

Habitualment, els nois consumeixen substàncies tòxiques en companyia d'altres, però alguns també les consumeixen de forma individual. Podem dir que el haixix és una droga d'ús social i que els nois l'utilitzen en el seu dia a dia com un fet habitual dins el seu repertori d'activitats diàries.

Per a aquells que consumeixen en grup, consumir esdevé un nexa d'unió amb els iguals, quelcom per compartir amb els amics.

Els pocs nois que consumeixen drogues sols i a casa són nois amb un cert aïllament social i tenen problemes per establir relació amb els iguals.

Percepció dels efectes

En general, els nois manifesten que les drogues els produeixen plaer, relaxació i també excitació. En funció de la substància, els efectes explicats són diferents: el haixix els produeix relaxament i benestar i els estimulants com la coca els posa nerviosos.

“depèn què consumeixi, els porros em relaxen, els bolets em donen marxa”

“... m’agrada agafar un morat i fer coses rares”

Tots els nois entrevistats que admeten consumir droga expliquen que aquesta els proporciona una sensació d’evasió de la realitat, no pensen, els ajuda a oblidar. No s’aprecia en el discurs cap valoració de la realitat en relació al problema que els produeix el seu consum i els seus efectes.

“me gustan, estoy bien, relajado, contento, así no me rallo”

En relació a si els nois se senten diferents un cop han consumit, cal dir que les respostes són afirmatives. La valoració de prendre drogues, en general, és força positiva. Els nois se senten millor, més relaxats, més tranquils. Cap d’ells reconeix el problema ni és conscient dels riscos que li pot comportar el seu consum habitual.

“em sento millor amb els porros”

“em sento relaxat”

La percepció que tenen les famílies de l’efecte de les drogues sobre els seus fills és molt diferent. La gran majoria diu que la droga els fa ser més agressius i més violents cap a ells. Els alteren el comportament, fent-los perdre el respecte cap a la família. Hi ha un cas que apunta el consum de substàncies com a causa de tots els problemes, com a desencadenant de tots els conflictes.

“nosotros estamos asustados, le decimos que no lo haga, que es muy peligroso”

“lo alteran mucho, sobre todo la coca”

“perd el respecte per la família a tots els nivells”

Veiem que mentre que per als nois el consum de droga és font de plaer, diversió i evasió de la realitat, sense consciència de perill ni de risc, per a les seves famílies és viscut de forma molt negativa. Les famílies tenen una visió més realista dels efectes de les drogues.

Consum després de l'internament

En general, es detecta una disminució en el consum de diferents substàncies. Els nois que abans d'ingressar presentaven un patró policonsumidor, en sortir segueixen consumint, però no un nombre tan elevat de drogues. Cap dels nois entrevistats té consciència de problema respecte a les drogues, cap d'ells segueix tractament. La reacció de la família davant el consum és la mateixa que abans d'ingressar, però més atenuada, ja que veuen que el seu fill no en consumeix tantes.

“de fin de semana, pero no como antes,,, y algun porro que otro”

“ara alcohol, molt”

Observem que els nois han disminuït el consum de la quantitat i la diversitat de drogues. Malgrat tot, veiem que apareixen pocs canvis en la conducta addictiva de fons. Els nois consumeixen per satisfer una necessitat de plaer o per fugir d'una situació de malestar. El conflicte que incita a cercar l'evasió persisteix.

Destaquem com a qüestions importants la manca de consciència dels nois sobre els efectes nocius de la droga, la valoració que fan del consum com una activitat consegüent a l'oci, al temps lliure i a ser jove, i el fet que no hi ha variació destacable sobre aquesta valoració durant el procés d'internament i posteriorment.

4.8. El món laboral

Història de vida laboral

| | |
|--|---|
| Joves en edat laboral | 8 |
| Sense cap tipus d'experiència laboral | 1 |
| Amb experiència laboral esporàdica | 5 |
| Amb experiència laboral perllongada i positiva | 2 |

Abans de parlar de l'experiència laboral dels joves estudiats, i tenint en compte que la nostra legislació no permet treballar als joves menors de setze anys, cal assenyalar que en el moment que van ingressar a un centre de justícia juvenil, solament 8 dels 12 joves estaven en disposició d'haver tingut un contacte primerenc i real amb el món laboral, abans del seu ingrés als centres 2 dels joves només tenien quinze anys i 2 n'acabaven de complir els setze.

Per tant, hauríem de considerar que només 8 dels 12 joves estaven en disposició d'haver tingut un contacte primerenc i real amb el món laboral, abans del seu ingrés als centres.

Dintre d'aquest grup de 8 joves podem distingir que un d'ells no havia tingut cap tipus de experiència laboral i 5 havien fet aproximacions a feines de curta durada, ja fos perquè no aguantaven, o bé perquè eren despatxats per rendiment insuficient o per conductes inadequades. Cal assenyalar que en la majoria d'aquests casos la motivació inicial per a la recerca de feina era escassa, i que aquestes feines havien estat buscades pels progenitors, fins i tot algun havien treballat amb la pròpia família. Solament 2 dels joves havien tingut experiències positives i perllongades en el temps. Aquests 2 joves no han estat implicats mai en altres fets judicials a part de la causa que va promoure el seu internament.

Els nois que han treballat i han estat acomiadats apunten com un motiu que han robat, perquè no suporten treballar, no els agrada que algú els digui allò que han de fer i, a més, es cansaven. En general, la durada de les feines és molt curta, havent passat per múltiples feines en molt poc temps.

“ algunos, poco tiempo, porque me cansaba”

Excepte els qui són ben valorats, els altres nois que han tingut alguna experiència laboral són poc conscients de com el seu comportament influeix en el rendiment laboral.

Mostren poca responsabilitat en el compliment d'horaris i compromisos. La seva trajectòria laboral es caracteritza per la inconsistència, el canvi continu de llocs de treball i la poca implicació per part dels nois. Cal destacar que moltes feines han estat trobades pels pares.

En general, les famílies són coneixedores de la situació laboral del noi, dels motius pels quals els han acomiadat, de la durada de cada feina i de com ha anat tot el procés.

“tots els treballs que comença són deixats al cap de poc, o s’enfada amb el cap o es cansa o no li agrada”

Podem dir que aquests joves amb més dificultats per seguir una disciplina horària, per assumir responsabilitats, per complir compromisos, són nois que tenen dificultats per adaptar-se a altres entorns com la família, l’escola o socialment en general. Aquest perfil de joves són nois que s’han vist implicats en conductes disocials, algunes de les quals han acabat en delictes (robatoris o baralles).

La meitat dels nois estudiats no treballen actualment. La resta, dels qui poden treballar, han trobat feina durant l’internament.

Relacions personals en l’àmbit laboral

En aquest tema, la meitat dels nois no dóna cap resposta. Dels qui expliquen alguna cosa, la majoria parla de companys de feina o bé de coneguts, però no pas d’amics. En dos casos apareixen les dificultats de relació que provocarien un rebuig en els companys de feina, atès el poc autocontrol o el consum abusiu d’alcohol dels joves. Només hi ha un cas on no es detecten dificultats de relació, més aviat al contrari, el noi explica que se sent ben acceptat i reconegut.

Amb relació als problemes amb l’autoritat, destaca que, dels nois que han donat resposta, la meitat dels entrevistats, la major part no semblen tenir problemes amb els seus caps. Només en dos casos, els joves afirmen que han tingut dificultats de relació amb els seus superiors. Sorpren el fet que, malgrat que els nois entrevistats semblen tenir problemes amb l’autoritat, aquests no apareixen dins un context laboral.

“Algun problema, però ho parlàvem”

En entorns on les normes són molt clares i explícites, com en la feina, aquests nois tenen menys problemes. Ambients estructurats i normes clares ajuden a marcar els límits d'allò que es pot fer i allò que no es pot fer. En un entorn on les respostes davant d'una transgressió són immediates, hi ha poc espai per a la confusió. Segons els relats aportats, els nois que tenen dificultats d'adaptació a les normes, en general, tenen dificultats per adaptar-se a l'entorn laboral.

Gestió del conflicte en l'àmbit laboral

Quant al compliment de normes i ordres, els nois que han donat resposta, la meitat dels entrevistats, no mostren dificultats per acceptar-les i complir-les. Tenen molt clar qui mana i el que suposa tenir un cap. Els nois manifesten que tenen clar qui dóna les ordres, però això no treu que els costi acceptar-les i fins i tot que s'enfrontin amb algun superior.

”si tengo que hacer las cosas, las hago, pero que me las explique bien”

En relació amb la no-assistència a la feina per causes justificades, la majoria de nois que han respost diuen que sí, que sempre que han pogut han intentat enganyar per no anar a treballar. Els motius i/o justificacions són diversos: perquè plovia, perquè simulava no trobar-se bé, perquè no l'havien despertat... Malgrat tot, hi ha una minoria que té molt ben assumides les responsabilitats i tot el que suposa anar a treballar i que, per tant, no ha intentat enganyar el seu cap.

Es dóna un compliment formal de les normes, però no una interiorització del valor de la feina, de la responsabilitat real que implica treballar, assumir unes obligacions, acceptar un cap que mana.

Quan se'ls va preguntar què feien quan tenien algun problema o algun tema amb què no estiguessin d'acord a la feina, la majoria de nois no van respondre, només

una quarta part, i les respostes van ser de manca de conflicte evident. Només hi havia 2 nois que parlaven les coses i deien el que pensaven.

“...lo hablo, se lo digo...”

“busco el cap per dir-li...”

Sobre què farien si perdessin aquesta feina, tots els nois que han respost diuen que haurien de buscar una altra feina. Ells no pensen amb les dificultats de buscar-ne una altra.

Apareix una manca de capacitat per gestionar el conflicte. Aquest fet ens fa pensar que els joves tenen pocs recursos per afrontar i gestionar els problemes d'una forma socialment acceptada. Mostren poques habilitats assertives, de mediació i de negociació.

Pensem que un dels motius pels quals els nois tenen dificultats per mantenir una feina és la inseguretats pròpia, la falta de confiança amb si mateixos, la baixa autoestima i l'extrema sensibilitat als comentaris de persones alienes.

Valoració de la feina després de l'internament

La major part dels nois estudiats amb experiència laboral no fan grans canvis respecte a com responen abans i després de l'internament. Si abans eren nois inestables, problemàtics amb els superiors, amb dificultats de relació, en desinternar-se i tornar al món laboral, continuen mantenint els mateixos patrons i les mateixes actituds. Destaca que la majoria de nois és conscient de la importància de treballar, atès que els pot permetre independitzar-se.

“sí, per tenir diners”

“cuando sea mayor, para poder tener dinero y salir de casa”

Dels nois desinternats i entrevistats, només n'hi ha 2 que tinguin una feina estable amb jornada completa. La resta de nois que durant el temps de la mesura judicial han treballat, o bé no han aguantat a la feina o bé els han fet fora.

Els altres parlen de la feina des d'una perspectiva allunyada de la seva realitat, (poca formació acadèmica i laboral) i com una forma immediata d'aconseguir diners i, per tant, una independència econòmica. No són capaços de pensar en la responsabilitat que implica estar sotmès a una jornada laboral, la necessitat d'assumir unes normes i obeir les indicacions dels superiors.

En general totes les parts entrevistades donen la mateixa informació del noi. Només en un cas el tècnic de medi obert ha apuntat informació addicional negativa que ni la família ni el jove havien explicat.

El valor de la feina com a font de reconeixement social i personal tan sols és atorgat pels joves que realment han tingut una experiència positiva.

“el trabajo es lo primero”

La resta opina que la feina és quelcom imposat, que no agrada i que s'ha de fer per obligació. Aquest grup de nois denota poca responsabilització de les seves conductes.

“... lo que toca, se gana dinero...”

La valoració positiva de la feina és un reflex del valor atorgat a aquesta per la societat d'avui dia, on una persona que treballa està “millor vista” que una persona a l'atur. El fet que només els nois que han tingut una bona experiència valorin l'activitat laboral com una cosa positiva vindria donat pel reforç positiu social que han rebut per part de la resta (a més del reforç econòmic). El reforç social pot tenir tant o més pes que el reforç material.

4.9. L'internament

Vivència del noi

La majoria dels joves viuen l'inici de l'internament com una "injustícia", amb poca consciència de la dimensió dels fets que l'han ocasionat, i amb moltes dificultats per responsabilitzar-se'n. Molts parlen en to despectiu del centre i fan amenaces de no retornar en un permís, perquè creuen que sortiran pitjor del que han entrat i es consideren diferents a la resta de nois internats, "perquè ells no són delinqüents". En els primers moments de l'internament no es mostren receptius, estan enfadats i no entenen què fan al centre, perquè mantenen la posició, ja comentada en d'altres apartats, de víctima, dipositant les "culpes" en l'altre, per regla general en la figura materna o la que representa el rol matern. Senten que han arribat a les instàncies judicials per culpa d'altres, sense reconèixer l'agressió com un fet delictiu.

"no, no quiero estar aquí, no me va a servir de nada"

Cal considerar que les situacions de violència i malestar familiar s'han mantingut al llarg de molt de temps fins que no s'ha interposat la denúncia, i això pot haver contribuït al fet que el jove pensés que les seves accions violentes eren tolerables i no imputables.

Una bona part dels joves es mostren molt hermètics i resistents a l'hora de parlar dels fets, no en volen parlar i senzillament els neguen.

En realitat, aquest hermetisme i aquestes dificultats no disten gaire de les que presenten altres joves en els moments inicials de l'internament, quan arriben a les institucions per altres mesures. Tanmateix, no podem obviar que les dificultats a l'hora de poder parlar i fer introspecció sobre la comissió d'un delictes són diferents si el fet delictiu recau en allò tan proper i vinculant com és l'entorn familiar, i en les figures més rellevants de la vida de les persones, com pot ser la figura materna.

Pel tipus de rebuig que generen aquestes accions entre la població internada, aquests nois es troben que no poden parlar obertament dels fets motiu de l'internament i, en aquest sentit, no poden descarregar l'angoixa a partir de la comunicació amb els iguals.

Tot i així, hem d'assenyalar que els joves que tenen conductes transgressores fora de l'àmbit familiar (encausats en altres delictes) viuen l'internament com un suport que els proporciona una contenció i una certa tranquil·litat en tant que la institució actua com a marc referencial de límits diferents als viscuts. Els nois ho expressen d'una manera no del tot explicitada: "alguna cosa o algú" que els atura.

En els menors i joves que tenen altres causes, a més del maltractament familiar, aquesta "certa tranquil·litat" o contenció els proporciona sentir que algú pot fer-se càrrec d'ells, sense estar en permanent lluita pel poder propi. De forma més o menys conscient, senten la necessitat d'un límit en l'escalada de delictes i transgressions.

Per tant, els nois que, al llarg de l'internament, poden parlar en positiu, ho viuen com un temps fora de la dinàmica familiar que els pot obrir oportunitats i permetre reconduir les seves expectatives de futur. A alguns, els ha servit per adonar-se del que han fet, a d'altres per iniciar-se en el món laboral i a d'altres per seguir unes pautes d'hàbits...

"no quiero estar, pero necesito tiempo"

"ara bé, m'adono que he fet coses molt grosses"

Les famílies esperen que l'internament serveixi als seus fills per adonar-se que la seva conducta no era molt normal. Demanen pautes per tractar amb el noi. Creuen que el fet d'estar internat servirà perquè rebi tractament. També parlen de l'estada com un temps fora que l'ajudarà a reflexionar.

Adaptació i compliment de la normativa

Pel que fa a l'adaptació i el compliment de la normativa del centre, en general, malgrat les dificultats d'acceptar els límits i la normativa reguladora de la convivència, no hi ha una transgressió desmesurada.

Hi ha molt de qüestionament, molt de desacord, molt "d'intentar saltar-se-la", però d'alguna manera saben que la mateixa institució comporta intrínsecament la necessitat d'un ordre i d'un compliment.

Hi ha un petit nombre de nois els quals sí que, de manera sistemàtica, no s'han adaptat al règim institucional i se salten la norma més enllà d'haver passat abans pel desacord, la negativa o la discussió. Partirien una mica de la premissa que la norma està per saltar-se-la, sense tenir en compte uns mínims de compliment o haver assolit unes certes habilitats d'adaptació al medi. Podem constatar que els que presenten més dificultats són aquells joves que ja presentaven conductes transgressores prèvies a la comissió del delictes de violència en l'àmbit familiar.

Un nombre important dels joves han tingut durant l'internament expedients disciplinaris. Només en quatre casos no se n'ha obert cap.

Hi ha un ventall ampli de tipus de sancions, però no podem parlar de sancions significatives que revesteixin molta gravetat, ni per quantitat ni per reiteració.

Només en dos casos s'han obert expedients disciplinaris per evasió del centre, que són els mateixos casos que incorren en no retorns dels permisos.

Conducta violenta dins del centre. Expectatives vers la seva conducta

Pel que fa a la conducta agressiva i/o violenta, només podem parlar d'un cas que durant l'internament hagi passat a l'acte i hagi comès una agressió física vers un professional. També cal apuntar que, en aquest cas, el jove estava passant un

moment d'abstinència de consum de substàncies tòxiques després d'un període d'ingestió força continuat i important.

En general tots els joves presenten en algun moment de l'internament episodis d'agressivitat verbal.

També podem parlar d'alguns que han manifestat conductes violentes, canalitzant aquestes trencant coses i objectes.

Pel que fa al conjunt de les conductes estudiades, no podem parlar de conductes agressives i/o violentes cap a les persones, tant si són amb iguals i/o amb adults.

El que queda clar és que, tot i haver presentat algun moment de conflicte, les conductes violentes estan molt contextualitzades dins de l'àmbit familiar i no presenten diferències significatives respecte a la resta de joves que estan complint mesures d'internament per altres causes diferents.

Compliment de permisos

Els joves que pel règim judicial establert han pogut gaudir de permisos de sortida, bé siguin de règim com de cap de setmana, majoritàriament n'han fet un compliment correcte i acceptable.

En general es detecta que el règim de control de l'internament és facilitador del compliment dels límits en els permisos (tant pel que fa al compliment de la conducta a casa, acceptació d'unes mínimes normes, compliment d'horaris). És a dir, que el jove sap que l'incompliment d'aquests mínims que se li requereixen pot implicar la supressió o cancel·lació dels permisos de sortida, i això actua com un efecte persuasiu.

El fet que la família sàpiga que el centre i els professionals faran un seguiment dels permisos i supervisaran la conducta del noi, els dóna una certa tranquil·litat a l'hora d'avenir-se al fet que el noi vagi a casa de permís.

També és cert que sovint, a conseqüència de les dinàmiques familiars instaurades, les famílies tenen dificultats per reconèixer i identificar determinats esforços de canvi i compliment que fan els joves i mostren una desconfiança permanent:

ara es porta bé, però ja veurem què dura..." (*pare*)

Això fa que el jove, en alguns moments amb consciència de voler fer algun canvi, no deixi de percebre el dubte o la desconfiança en les seves possibilitats.

En termes generals, el compliment o no dels permisos no el podem prendre com un indicador fiable i ajustat per aventurar, en el retorn al nucli familiar, que les relacions aniran a millor. Els permisos, temporalitzats, no deixen de ser un "espai temporal" definit i curt, i la realitat quotidiana i constant del retorn a la família és la que comporta el conflicte.

Relació amb iguals i amb els educadors (empatia, habilitats socials i comunicatives, tolerància a la frustració)

Es pot constatar que aquests joves mostren dificultats a l'hora de relacionar-se d'una manera adequada, tant amb iguals com amb adults.

Pel que fa a les capacitats d'empatitzar, enteses com la capacitat de posar-se en el lloc de l'altre i/o entendre què li passa i què pot arribar a sentir davant de l'actuació pròpia, sí que són del tot significatives les dificultats que presenten aquests joves. Tot i que aquestes dificultats les tenen més amb la mare (com a víctima de l'agressió) també es constata que, amb els seus iguals, tampoc saben

posicionar-se d'una manera empàtica. En general es mostren joves força egocèntrics, egoistes.

Quant a les habilitats socials i comunicatives que presenten aquests joves, podem parlar de força dificultats a l'hora de relacionar-se i molta pobresa en l'adquisició d'habilitats socials que els ajudin a unes relacions adequades. El gruix dels joves o bé presenten molta rigidesa per comunicar-se amb l'altre, o bé ho fan de manera inadequada (crits, exigències, males maneres de demanar atenció...). Cal dir, però, que hi ha joves amb els quals es pot parlar, que tenen assolides habilitats socials i comunicatives i eines suficients per saber relacionar-se d'una manera òptima fora del que és el conflicte familiar i les persones que estan directament relacionades amb la conseqüència de l'internament.

Durant l'internament, la majoria de joves no presenten diferències a l'hora d'acceptar l'autoritat de la figura masculina o femenina. El conflicte solen tenir-lo centralitzat amb la mare o amb el familiar que assumeix el rol matern, però no el fan extensiu als professionals que intervenen per raons de gènere.

El pas per la institució contribueix, en alguna mesura, a assolir alguna habilitat més i a poder prendre una mínima consciència d'aquestes dificultats.

Tanmateix, podem observar que, en general, les dificultats per tolerar la frustració són rellevants. Les esperes, les negatives, els aplaçaments i totes aquelles actuacions que tinguin a veure amb el fet de suportar i acceptar que el que es desitja no arriba quan un ho vol són indicadors presents en el període d'internament.

Relació amb la família durant l'internament

La relació amb la família durant l'internament també se'ns presenta diferent pel que fa als joves que només han comès actes delictius de violència familiar i als

joves que tenen altres causes per comissió de delictes a més de la d'objecte d'estudi.

El grup de joves que només han estat denunciats per maltractament o violència en l'àmbit de la família tenen una relació familiar molt complexa i difícil durant l'internament, amb moltíssima tensió i molta contundència a l'hora de responsabilitzar qui els ha denunciat. La rigidesa que presenten és molt més intensa. Solen donar-se situacions d'ambivalència força importants: vull/no vull veure'ls... El mateix passa amb algunes famílies que poden arribar a adoptar (conscientment o no) actituds més castigadores vers els fills.

Pel que fa als joves en l'expedient judicial dels quals consta la imputació o la comissió d'altres delictes fora de l'àmbit que ens ocupa, es detecta una diferència en la relació, en tant que no sol produir-se aquesta rigidesa en els primers encontres i, d'altra banda, l'internament no queda focalitzat en la responsabilitat de la família.

Variació de la visió del conflicte familiar

Una bona part dels joves pensen que el conflicte familiar no ha canviat i no hi ha una visió de canvi en les relacions familiars, sobretot amb qui va ser agredit i per els qui van ser denunciats. Continuen pensant que l'altre (la mare, la figura materna) és el culpable que les coses hagin succeït així i pensen que en tornar a casa tot continuarà igual. Són conscients de canvis que es van produint en altres aspectes, però la relació familiar sol estar bastant malmesa, i, tot i que la institució, sovint, fa una funció medidora entre el jove i la família, la percepció d'uns i altres és que el canvi no és efectiu.

Hi ha un grup de joves que, més que haver variat substancialment la visió del conflicte, han arribat a verbalitzar que la seva manera de relacionar-se no era

l'adequada i que amb el treball educatiu han après a identificar coses que abans no veien.

Podem dir que, a partir de l'internament, la gran majoria de joves comencen a ser conscients que la violència dins l'àmbit familiar és un acte punible amb conseqüències judicials, i això pren molt valor quan arriben a la majoria d'edat.

En aquest ítem no hi ha una diferenciació més o menys clara dels joves que només han comès delictes dins l'àmbit de la família als altres que en el seu haver en tenen imputats d'altres.

Reacció al retrobament

En general, el discurs que donen els nois és que el primer cop que es troben amb les seves famílies l'ambient és tens. En alguns casos hi ha rebutjament per part dels nois, evitant veure-les o evitant els *permisos*. Un dels nois entrevistats diu que la primera visita va servir perquè els pares s'adonessin de com estava ell patint al centre.

Aquells nois que ja han gaudit de permisos no han tornat a repetir les agressions.

“bien, ya están esperando que vuelva”

“bé, estant donant-se compte que estic malament aquí”

La percepció de la primera trobada per part de les famílies és ben diferent. La majoria en parlen de forma positiva. Alguns expliquen que el retrobament es va desenvolupar com si no hagués passat res. Les famílies dels nois que expliquen el retrobament de forma freda i negativa també ho han viscut així.

4.10. conflicte i canvis després de l'internament

Quasi tots els nois se senten millor després de l'internament. Pensen que estan més bé desinternats i creuen que la seva família també se sent més bé estant ells a casa. Però, la gran majoria de famílies tenien millors expectatives de canvi i no se senten satisfetes, tot i que creuen que l'internament ha estat positiu (alguns nois, almenys, tenen una feina).

Una part dels joves creuen que el motiu de les agressions produïdes era la falta de comunicació en el si de la família (no parlar-se, mal ambient...). L'altra part pensen que les causes estaven en el consum de droga i pel propi descontrol.

Alguns responen segons el dilema qui és el culpable:

“mi madre me echa la culpa a mí, pero déjala ir”

Algunes famílies creuen que els motius radiquen en el fet que no van posar límits o en una falta d'habilitats, per part d'ells, per manejar les situacions. D'altres pensen que les circumstàncies de la vida els han estat desfavorables (situacions de mort, característiques dels familiars...) i unes altres assenyalen les característiques del fill com l'única causa de tots els conflictes.

Tots els joves perceben que han canviat coses després de l'internament. Ells mateixos es veuen més controlats, més seriosos, amb més coneixement...

Creuen que poden tolerar situacions que abans no podien, i això fa que se sentin “mirats” d'una altra manera per part de la família i de l'entorn.

“Ahora ya no insulto ni destrozo la casa”

“Tinc més paciència i ordre, puc controlar-me millor”

“Ya no consumo tanto, ... ahora trabajo..”

En les respostes dels joves analitzades, s'observa certa confusió entre saber si els nois creuen que els centres els han servit i en com s'han sentit, en funció de records determinats que els ajuden a pensar si s'ho van passar bé o no. Tots els joves reconeixen que l'internament els ha servit d'alguna cosa, perquè han après a tenir més paciència, a seguir pautes de vida sana, a treballar, a ser més conscients de les conseqüències del consum...

Tot i així, la gran majoria creuen que hi ha conflictes en el si de la família i els pocs que diuen que no n'hi ha matisen la resposta, donant a entendre que els eviten:

“No, ara no tinc conflictes. Bé, si hi ha un problema, per culpa del meu germà. No vull saber-ne res.”

“No, però alguna que altra discussió, com la consumició de drogues”

Totes les famílies pensen que durant l'internament els seus fills van canviar. Majoritàriament, també creuen que l'internament els va servir d'alguna cosa, creuen que no estan tan agressius, alguns tenen treball, han millorat els hàbits... Tenen la percepció que han canviat coses perquè no es donen les conductes d'abans, però en alguns casos no saben per què és:

“Es nota que li han posat límits”

“Ara ens hi quadrem més”

“Està millor, però no podem concretar en què... hem après a no forçar”

Aquesta percepció de canvi no es correlaciona amb la percepció d'haver resolt els conflictes, ans el contrari. Totes les famílies entrevistades diuen que continuen havent-hi problemes i conflictes:

“sí que n'hi ha, sobretot d'autoritat. Ell vol manar i tenir el control de tot”

“sí, bàsicament els de sempre, però ara nosaltres ens hi quadrem més”

“sí. No són d'aquella envergadura, però sí que hi ha problemes. Hem après a parlar amb ell. Quan no es pot parlar, el deixem”

“los mismos que antes”

L'internament ha posat una “distància” entre el jove i la família que en alguns casos es viu com a fredor, desil·lusió, conformisme, acceptació i evitació (no agredeixen, però se'n van o no es parlen). També s'observa que, en els casos en què hi ha comunicació amb els progenitors, aquesta és més controlada (s'atén més al que es diu).

En general, continuen havent-hi conflictes en el si de la família, però l'agressió física no s'ha repetit (només en un cas). El treball, l'experiència de l'internament i la perspectiva propera d'incorporar-se al món dels adults (se senten més crescuts, més grans... també per l'experiència de l'internament) fan que hi hagi més autocontrol. En la majoria de casos en què ja consumien droga abans de l'internament, el consum es manté de forma menys intensa.

Situació familiar i canvis durant la mesura

A partir de l'anàlisi dels qüestionaris postinternament es constata que s'han produït els canvis següents:

| <i>Tipus de canvis</i> | <i>nombre</i> |
|---|----------------------|
| Emancipació del noi | 1 |
| Retorn al mateix nucli familiar | 5 |
| Convivència temporal en un nucli diferent i retorn a la família | 2 |
| Canvis dels membres en el nucli familiar | 2 |

Dels casos estudiats, tots els nois desinternats, excepte un (emancipació), continuen vivint amb la família. Cal destacar, però, que 2 han conviscut un temps limitat amb d'altres familiars o altres persones i després han tornat al nucli familiar d'origen, i també hem observat que en dos casos hi ha hagut canvis en la composició dels membres de la família.

El més evident ha suposat la marxa d'un jove de 20 anys del nucli familiar, la seva independència i emancipació personal i econòmica per començar a viure amb la seva parella, després d'un període curt de convivència a la llar materna en el moment en què es va desinternar.

En aquest cas el jove està intentant trencar amb la relació que mantenia amb la seva mare, objecte de la violència del fill en el passat. La mare està tenint problemes per acceptar la decisió actual del seu fill i es podria valorar que hi ha una certa intromissió inadequada en la seva vida personal. Hem de dir que aquest jove ha trobat el seu punt d'equilibri, se sent millor, més satisfet amb la seva vida actual, i té un projecte de vida personal que s'ajusta més a la seva realitat. En aquest moment, la seva vida de parella no sembla presentar cap tipus de disfunció i les conductes agressives que havia presentat amb la mare han desaparegut, òbviament, perquè no hi manté cap tipus de relació.

En aquest cas, tot allò relacionat amb la dinàmica familiar ha fet un gir en positiu. La responsabilitat de les tasques domèstiques i les aportacions econòmiques són compartides amb la parella. Les seves activitats de vida quotidiana estan marcades per una extensa jornada laboral. Les activitats d'oci, especialment els caps de setmana, són compartides amb la parella (sopar, amics...) a excepció de la seva afecció al futbol.

Tot allò relacionat amb la relació maternofilial, causa de conflicte en el passat i de l'internament del jove, ha quedat aparcat sense possibilitat de ser abordat actualment per la negativa del jove, que vol distanciar-se físicament i emocionalment.

A l'altre extrem tenim el cas d'un altre jove que ha retornat al nucli familiar tal i com estava en el moment de l'agressió familiar abans de l'internament. Aquest noi és fill únic i ha tornat a viure amb els pares. En el si de la família, les situacions de conflicte continuen i sembla que en algun moment ha tornat a haver agressions cap a la mare. El jove no està fent cap activitat, no té ingressos econòmics propis i no té cercle d'amistats. Es troba reclòs a casa, com ja havia fet en el passat, però s'apunta que ara no hi ha consum de haixix. Sembla que els pares, després d'haver assistit a algunes sessions amb terapeuta, han intentat intervenir davant els conflictes amb el seu fill de forma diferent, però l'opinió negativa del pare cap el jove i la sobreprotecció de la mare continuen sent una constant que no sembla que l'ajudi a créixer i evolucionar. Podríem dir que la forma del jove per evitar conflictes és aïllant-se de la resta del món.

En línies generals, el nivell de conflicte ha baixat en tots els casos i les agressions físiques no s'han tornat a presentar.

Com fèiem referència en l'apartat de la composició familiar, aquests joves no han trencat amb la família davant de les situacions de violència i conflicte com ho van fer, en alguns dels casos, els germans grans.

Ben al contrari, han quedat atrapats en una relació malaltissa de dependència amb la figura materna i d'altra banda presenten molt poca confiança en ells mateixos, pel que fa a projectes de futur autònom. D'aquí que el treball d'intervenció educativa, orientat fonamentalment vers l'autonomia personal, hauria de facilitar que, en algun moment, el jove desenvolupés competències socials i estratègies bàsiques per millorar la seva autonomia personal.

Constatem que els joves han trobat algunes estratègies, conscients o no, per evitar els enfrontaments. Quasi bé tots passen menys temps a casa (feina, cursos o d'altres activitat menys productives), i això redueix les possibilitats de conflictes interpersonals en el si de la família.

La gran majoria dels joves continuen sense col·laborar en les tasques domèstiques ni en l'economia familiar. En alguns casos, els pares, en el període immediat després de l'internament, se senten més forts i amb més autoritat per imposar les seves normes.

Però, hem observat que després del període postinternament immediat, els conflictes reapareixen i tant els pares com els fills intenten evitar situacions extremes en les quals calgui la intervenció de la instància judicial. Aquesta evitació passa per més silenci, menys contacte entre pares i fill o, en pocs casos, en una major tolerància mútua per l'entesa de diferències personals insalvables.

4.11. Resum

FAMÍLIA

- La majoria de nois procedeixen de famílies monoparentals (mare) i nuclears (pare i mare), amb un o dos germans com a màxim.
- Els nois de famílies reconstituïdes han conviscut molts anys sols amb la mare en una relació molt depenent que no ha evolucionat favorablement quan la mare ha format una nova parella.
- En general, la figura del pare ha estat més absent que la de la mare.
- Les relacions frateres són dèbils, distants o conflictives.
- En general, els nuclis familiars tenen poca activitat social. Les relacions amb la família extensa són pobres o inexistents, malgrat que en alguns casos els avis materns han fet una funció de suport parental.
- La majoria de mares i pares han tingut dificultats laborals (atur i baixes), tot i que la situació econòmica de les famílies és suficient. Les mares que treballen tenen poc suport en la funció parental. Ambdues situacions poden tenir incidència en l'exercici de l'autoritat i la supervisió dels fills.
- En el si de les famílies hi ha poc diàleg. Les dificultats de comunicació a través de la paraula poden desencadenar situacions violentes o reforçar estils indulgents per evitar la confrontació.
- En la majoria de casos, les situacions de violència han estat presents en algun moment de la història familiar, sigui violència física o psíquica.
- Les famílies han tingut contacte amb algun servei social, sanitari o comunitari per problemes amb el fill. En general, les dificultats per continuar els tractaments dels professionals de la salut no han generat canvis en la dinàmica.

LA SIGNIFICACIÓ DE L'AGRESSIÓ

- L'agressió dins l'àmbit familiar és producte de conflictes generats al llarg de molt de temps per part dels nois i els pares.
- Els detonants dels conflictes familiars sempre són: els diners, les drogues i l'incompliment de normes.
- Els nois tenen una percepció distorsionada de l'acció dels seus pares cap a ells. Agredeixen perquè se senten atacats i víctimes de la situació que viuen en la dinàmica familiar.
- Justifiquen els seus actes com una conseqüència de sentir-se incompresos i envaïts en el seu espai vital i veuen l'agressió com l'única alternativa per fer front a aquest malestar.
- L'hostilitat del noi en general va dirigida a la figura masculina que ocupa el lloc patern, malgrat que la mare sigui la principal víctima de l'agressió física.
- Majoritàriament, els nois agredeixen la persona de la família amb qui mantenen un vincle més intens, generalment és la mare. Quan aquesta persona intenta posar límits, el noi pren un rol dominant en la relació.
- Tenen dificultats per posar-se en el lloc de la víctima i ser conscients de l'impacte emocional que la situació produeix a la família.
- Inicialment tant els pares com els fills perceben que les causes de la conducta violenta recauen únicament en una de les parts (els fills culpen els pares i els pares els fills).
- Alguns nois, al cap d'un temps, són més conscients que les seves accions han estat desmesurades.

ESCOLA

- Gairebé tots els nois han tingut problemes d'adaptació i rendiment a l'escola en l'etapa de l'ESO. Inicien faltes d'assistència a classe als 11 o 12 anys.
- La majoria de nois han canviat d'escola més d'una vegada i alguns per problemes de conducta.
- Els nois relacionen les dificultats de rendiment a causes pròpies: dificultats de concentració, de comprensió i d'autocontrol.
- Els problemes escolars coincideixen en moments de canvis en les famílies. La situació familiar esdevé més rellevant que els problemes escolars dels fills i els pares no poden atendre i/o entendre les dificultats i necessitats del fill.
- La majoria de nois inicien tractaments psicològics als 12 anys derivats per part de l'escola. La trajectòria dels tractaments ha estat irregular i molts s'han interromput perquè el noi no hi vol anar o la família abandona.

RELACIONS

- Es troben dos perfils de nois quant a les relacions d'amistat amb iguals:
 - els qui tenen relació amb un grup d'iguals amb conductes transgressores.
 - els qui no es relacionen o tenen relació amb un o dos amics.
- Els nois que han pogut establir un lligam intens amb iguals opinen que l'amistat és molt important.
- L'autopercepció que tenen de les pròpies capacitats per relacionar-se amb els altres denota una baixa autoestima.

- La majoria de nois no tenen especial interès per buscar o tenir xicota i els pocs nois que en tenen estableixen diferents tipus de vincle (idealització, proteccionisme i domini...) amb diferents intensitats.
- El fet de tenir conflictes amb la família empeny un tipus de joves a sortir de casa per evitar-los i un altre tipus de joves a quedar-se a casa per no mostrar-los a l'exterior.
- Les famílies consideren que els amics són una mala influència per als seus fills. No aproven les conductes del fill i adjudiquen gran part de la causa d'aquestes a les amistats que tenen.

TEMPS LLIURE

- Hi ha un grup de nois que en el temps lliure tenen conductes límit i/o transgressores amb el grup d'iguals, dirigides a la recerca de sensacions.
- L'altre grup de nois es caracteritza per tenir un repertori d'activitats pobre i tendeix als jocs individuals, mantenint poques relacions personals.

DROGUES

- La gran majoria de nois prenen drogues. La droga preferida és el haixix, tot i que hi ha joves policonsumidors que prenen drogues sintètiques, cocaïna, alcohol...
- Per als nois el consum és font de plaer, diversió i evasió de la realitat, sense consciència de perill ni de risc. Alguns admeten que el consum de droga els fa sentir més alterats i descontrolats en la relació amb la família.

- Per a les famílies el consum és viscut de forma molt negativa i, per a aquestes, és una de les causes de la conducta violenta. Tenen una visió més realista dels efectes de les drogues, però els esforços per persuadir i/o prohibir el consum abusiu dels fills ha estat en va.
- El consum de droga potencia i incrementa les conductes violentes cap a la família.

MÓN LABORAL

- S'observen dos perfils de joves en edat laboral:
 - els qui no tenen motivació per la feina i mostren conductes inadequades en l'entorn laboral són nois amb conductes disocials. Tenen dificultats d'adaptació a les normes en qualsevol entorn.
 - els nois que mantenen el treball de forma perllongada tenen conductes acceptables en l'entorn laboral i social, però no en la família. Aquests nois atorguen un valor a la feina, com a font de reconeixement social i personal.
- Els joves als quals costa mantenir una feina mostren inseguretats pròpia, falta de confiança en si mateixos i baixa autoestima. Són sensibles als comentaris dels altres.

INTERNAMENT

- La distància física entre fills i pares, a causa de l'internament, facilita un relaxament emocional en ambdues parts.
- La mesura d'internament és viscuda pels pares amb ambivalència: d'una banda necessiten que es resolgui el problema, però d'altra banda se senten culpables per haver interposat la denúncia.
- Els joves amb conductes transgressores prèvies a la comissió del delictes de violència intrafamiliar tenen més dificultats d'adaptació al compliment de la normativa del centre.
- La majoria dels joves que han gaudit permisos (de règim i/o caps de setmana) els han complert correctament, sense repetir les agressions.
- Els pares mostren desconfiança davant els intents de canvi de conducta del fill durant els permisos. Tenen certes expectatives de canvi, però alhora recel i por, que s'accentua en la fase final de l'internament davant el retorn definitiu del jove.
- Alguns joves presenten habilitats socials i comunicatives adequades amb les persones alienes a l'entorn familiar, però gairebé tots tenen dificultats per tolerar la demora d'un desig. Mostren poc autocontrol.
- La majoria de joves no presenten diferències a l'hora d'acceptar l'autoritat de la figura femenina o masculina. No fan extensiu el tipus de relació que mantenen amb la mare (ni al centre ni a d'altres entorns: escola, treball...).
- Les famílies viuen el retrobament del fill al centre de forma positiva. Poder veure el fill distén els sentiments de culpabilitat.

- Els joves únicament amb delictes de maltractament familiar, a diferència dels altres, tenen una relació familiar molt complexa i difícil durant l'internament, ja que dipositen tota la responsabilitat de l'internament a la família.
- En quasi la meitat dels casos, i durant l'internament, s'han produït alguns canvis en el si de les famílies: canvis dels membres en el nucli familiar i canvis de domicili.

CONFLICTE I CANVIS DESPRÉS DE L'INTERNAMENT

- En situació de llibertat vigilada, la majoria de nois situa la causa dels conflictes en la falta de comunicació, el consum de droga i el propi descontrol.
- Els nois han disminuït la quantitat del consum i la diversitat de drogues. Cap d'ells, però, segueix tractament i persisteix la conducta addictiva.
- Després de l'internament, hi ha famílies que continuen situant la causa del conflicte només en el fill o en les pròpies circumstàncies de la vida i altres poden situar una part de la causa en les seves pròpies característiques: creuen que no van posar límits o que no van tenir habilitats per manejar les situacions.
- Tant les famílies com els joves han pogut percebre canvis en la pròpia conducta (menys consum, millors hàbits, donen més importància al treball...), amb més capacitat d'autocontrol, però tots creuen que continuen els problemes i els conflictes familiars.
- Aquests problemes i conflictes ja no esclaten en agressions físiques perquè s'adopten conductes evitatives, tant per part dels fills com per part dels pares. S'evita l'encontre, el contacte o la confrontació a partir del distanciament dels fills i la major tolerància dels pares (deixar-los fer i no imposar-se).

5. CONCLUSIONS

En aquest apartat, recollim aquelles conclusions que responen als objectius plantejats en l'estudi, a partir de la confirmació o no de les hipòtesis plantejades. Són conclusions que integren interpretacions o explicacions en base al marc teòric de referència, de manera que, defugint de respostes o conclusions categòriques – sí, no-, expliquem i matisem, des d'una una visió integral, allò que hem vist i constatat.

Objectiu 1

Descriure el perfil d'una mostra de 12 menors i joves ingressats a centres per delictes de violència intrafamiliar, en base a uns factors predeterminats.

Hem trobat dos grups amb característiques personals i comportaments socials diferents. D'una banda, trobem un grup que es caracteritza per un cert aïllament social (poques relacions amb iguals, poques activitats socials de lleure), consum de haixix en solitari en alguns casos, sense altres delictes i amb dificultats de relació en general.

D'altra banda, hem trobat un grup de joves més actius socialment, amb un cercle de relació amb conductes transgressores, que fan un consum de tòxics social i més variat, i amb altres tipus de delictes en el seu historial.

Són menors i joves amb dificultats d'adaptació als canvis i baixa tolerància a la frustració

Podem dir que els nois han patit al llarg de la seva vida situacions de canvi en entorns socialitzadors com l'escola, la família... Aquests canvis s'han produït de

forma repetida en molt poc temps. Han tingut dificultats per adaptar-se a aquests canvis per causes personals, com desmotivació, poca concentració, poca comprensió...

Afirmem que han tingut problemes d'adaptació, ja que la gran majoria han tingut dificultats en l'entorn escolar (a primària i sobretot a secundària). Aquests problemes s'han donat en el mateix moment en què les famílies estaven tenint canvis importants. Les dificultats escolars han esdevingut l'indicador o el símptoma que l'equilibri familiar trontollava. El canvi és viscut per aquests nois com a font de fracàs o bé com a possible problema, reaccionant amb conductes desadaptatives per part d'ells i per part del grup social.

Els nois han mostrat dificultats per acceptar la normativa dels centres d'internament, però, malgrat tot, no han aparegut transgressions desmesurades. Aquells menors i joves amb més dificultats per acceptar la normativa de funcionament dels centres han tingut conductes transgressores prèvies. La institució esdevé aquí un element de control, que imposa un ordre necessari. Exerceix una funció contenidora, atès les contingències que porta associades l'incompliment dels límits. El fet de tenir els límits molt clars, conèixer les conseqüències de l'incompliment de la normativa i l'efecte de modelatge que es produeix en un context de centre han ajudat que els nois tinguessin conductes més adaptatives al seu entorn familiar durant el compliment de l'internament.

Hem trobat que en general les dificultats per tolerar la frustració es manifesten aquí com en la resta de nois que estan als centres. Podem dir que la tolerància a la frustració no és rellevant com a fet diferenciador d'aquest grup de nois.

Els menors i joves que agredeixen només dins el nucli familiar no mostren empatia vers les víctimes, minimitzen els fets violents i mostren certa fredor en el relat d'aquests.

En general els nois minimitzen el fet i les conseqüències que ha tingut tant per a ells com per a la família. Tots senten ràbia i ressentiment vers els pares i tendeixen a justificar la seva conducta violenta, a defensar els seus drets i desconsiderar els dels pares. El fet d'haver estat denunciats incrementa aquests sentiments hostils i deslocalitza el focus d'atenció cap a la denúncia en detriment de la seva responsabilitat en el conflicte, la qual cosa fa que la responsabilitat i la culpa estigui dipositada en els pares (per haver-los denunciat).

Més enllà de la denúncia, i ja fent referència a les relacions intrafamiliars, continuem observant una falta d'empatia, en el sentit de no poder posar-se en el lloc dels pares ni prendre contacte amb els sentiments d'aquells. L'hostilitat no permet sentir empatia. És una manera de defensar-se del sentiment de culpa que esdevindria en confluïr en la mateixa persona els sentiments d'estimació i els d'odi, en sentir que s'agredeix la persona estimada.

Ara bé, no tots els nois mantenen aquesta posició al llarg del temps. La separació física del nucli familiar, l'estada en un entorn contenidor i la intervenció dels professionals ha propiciat en alguns casos un apropament empàtic vers els pares i un qüestionament de les pròpies accions violentes. Tanmateix, en la relació que estableixen amb els altres al centre poden donar mostres d'empatia i preocupació per l'altre.

No podem dir, doncs, que els nois que agredeixen responen a un perfil de psicopatia o de "trastorn antisocial de la personalitat", tal i com Vicente Garrido planteja (vegeu marc conceptual pàg. 24), si bé és cert que algun d'ells presenten trets psicopàtics, entesos aquests com una desconsideració cap als drets dels altres que perdura al llarg del temps.

S'ha comprovat que alguns poden experimentar canvis en la percepció del conflicte, parlar dels fets amb consciència i de forma més emotiva. Altres no mostren empatia dins el nucli familiar, però sí en altres contextos (amics, feina, centre...).

Al centre d'internament han pogut adquirir noves habilitats o bé prendre consciència de les seves mancances. Han mostrat capacitat per crear vincles afectius amb els amics, els companys de centre i els professionals.

Ara bé, mostren dificultats per créixer, per relacionar-se amb els altres (especialment amb els pares) amb respecte, per acceptar els límits parentals, per relacionar-se de forma prosocial amb la resta d'iguals. En general, podem dir que tendeixen a ser nois egocèntrics amb dificultats per relacionar-se, amb una baixa autoestima.

Podem concloure que no és cert que els nois que agredeixen en el domicili familiar tenen trets psicopàtics definits i establerts. El fet que en un primer moment no mostrin empatia, que els costi posar-se en el lloc de l'altre, que minimitzin els fets respon més a una necessitat dels nois i joves per distanciar-se emocionalment de la víctima (en aquest cas la mare) que no pas a un perfil psicopàtic.

Tendencialment són famílies que tenen poca activitat social i poc suport de la família extensa

Es constata que els nuclis familiars dels joves en general estan relativament aïllats de qualsevol tipus d'activitat social. No tenen relacions d'amistats ni relacions amb la família extensa (no fan trobades, celebracions, sortides...). També hem observat que quasi la meitat dels pares no treballen, factor que pot incidir en algunes famílies perquè tinguin una activitat social pobre.

Són famílies que no fan activitats delictives, que no tenen conductes violentes cap a l'exterior, que no consumeixen drogues i en les quals el conflicte està dins el nucli familiar.

Els nois que presenten conductes d'aïllament pertanyen a nuclis familiars aïllats socialment. També podem dir que, en general, l'estil relacional amb la família

extensa és distant, perquè el contacte sempre ha estat distant o bé perquè hi hagut un trencament.

Són joves que han mantingut poca relació amb els germans

Observem que hi ha nois que, durant els primers 10 anys de la seva vida aproximadament, han estat sense germans i amb una relació molt estreta amb la mare i, per tant, no han tingut ocasió d'establir relacions fraternals, en el sentit de compartir, jugar i rivalitzar. A més, s'han trobat amb l'arribada d'un nou germanet i una nova parella de la mare, fet que els ha resultat difícil d'encaixar. Quan apareix un nou membre a la família l'equilibri trontolla, apareixen la gelosia i els primers problemes de relació.

En el cas dels nois que tenen germans més grans, observem que aquests han marxat de casa molt aviat, fet que ha provocat que molts nois hagin viscut un temps compartint una relació fraterna i després s'hagin vist sols en la relació amb una mare que focalitzava l'atenció únicament cap a ells. La presència de germans més grans servia per contenir les manifestacions d'agressivitat i ampliava el ventall d'intercanvi de relacions.

Objectiu 2

Analitzar el significat de l'agressió vers la família per comprendre la naturalesa de l'acció violenta.

En les famílies en les quals s'han viscut situacions de violència, hi ha més probabilitat que els fills tinguin conductes violentes.

Les situacions violentes en l'àmbit familiar han estat presents en la majoria de casos, encara que no hagin estat exercides de forma directe en els joves. És a dir, els nois han crescut en un context en què les relacions de violència han format part de la història familiar (avis, pare, germà gran...). Aquesta història repercuteix directament en la manera com els pares enfoquen l'educació i les relacions amb els seus fills.

No es tracta únicament de "violència apresada" de models familiars violents, sinó de com aquesta presència de relacions violentes en la història familiar s'ha significat i com ha circulat en l'entramat relacional sota diferents formes: expressada directament, evitada o temuda.

Ara bé, no podem explicar el conjunt del fenomen que ens ocupa només per aquest factor. Per bé que hi ha famílies que han viscut situacions violentes i els fills no han desplegat conductes en aquesta línia, també una tercera part dels casos estudiats no presentaven en el seu historial antecedents de violència i ells, en canvi, sí. En tots els casos hem de considerar la naturalesa del vincle triangular pare-mare-fill per completar l'explicació.

La violència del fill es dirigeix sempre al progenitor amb el qual hi ha un vincle més intens.

La mare és la principal víctima de la violència del fill. Una primera explicació la trobem en el fet que en la majoria de casos la mare ha estat sempre present en la família i és qui s'ha hagut de fer càrrec de l'atenció dels fills. Observem que en els casos que ha estat l'àvia qui se n'ha ocupat, la violència ha anat dirigida a ella. Això mateix succeeix quan ha estat el pare qui ha assumit aquesta funció. Per tant, podem dir que la violència està dirigida principalment al/s membre/s de la família que ha estat més present en la cura del fill.

La principal víctima és, doncs, la mare, però no únicament per ser la persona generalment més propera i físicament més feble, sinó sobretot per la naturalesa del vincle mare-fill en si mateix i en relació a una tercera persona absent en la constel·lació familiar.

Constatem que tot i que la conducta violenta és exercida en la persona de la mare, és vers el pare qui els fills manifesten més hostilitat. S'aprecia un ressentiment per no haver estat prou reconeguts, o per haver estat maltractats, abandonats o menystinguts per la figura paterna. Aquesta hostilitat, en els casos en què el pare és present en la família, s'expressa també amb conductes violentes vers ell. El que passa és que la majoria de pares estan allunyats del nucli familiar, llavors aquesta hostilitat violenta recau sobre la mare o persona més propera.

La falta de pare, tant de pare real com de l'exercici de la funció paterna (un pare present, que reconegui el fill, que respongui a la confrontació, que posi ordre...), es constata com un factor clau en l'eclosió del fenomen estudiat.

També hem observat que quan el grau d'alteració del noi és elevat, les reaccions violentes s'han generalitzat a tots els membres de la família presents a la llar, inclosos els germans.

La imposició de normes i límits és una font de confrontació en el nucli familiar. La seva transgressió es viu com una necessitat d'autoafirmació per part dels fills.

Les famílies han presentat dificultats per posar normes i límits al fill des de la infantesa, alhora que generalment han passat situacions emocionalment crítiques en el decurs del temps, en què l'atenció al fill s'ha vist condicionada pels problemes de les figures parentals (vegeu apartat relatiu a la família).

Els fills han crescut en un entorn en què els pares no han pogut estar prou estables o segurs per poder delimitar les conductes del fill, moltes mares s'han

trobat soles davant la criança i, fins i tot, davant la provisió econòmica del sosteniment de la família. En el moment adolescent, el fill que ha crescut sense haver interioritzat els límits i amb dificultats per tolerar les frustracions dels seus desitjos immediats, exigeix i reclama igualment sense límits allò que creu que vol, sense poder acceptar un “no” com a resposta i sense entendre per què ara se li posen restriccions. Les mares i els pares es troben desbordats per la intensitat de les exigències del fill i intenten infructuosament delimitar-les.

La confrontació adolescent, en la línia que Kancyper planteja, esdevé llavors com un “impossible”, i es desplega en l’escenari de la lluita pel poder, en què el fill traspasa el límit del respecte, amb una elevada dosi de malestar per part de tots els membres que hi intervenen.

La transgressió de les normes familiars es viu com una necessitat d’autoafirmació, d’aconseguir una identitat pròpia a través de sentir que el noi decideix sobre les seves coses, però sobre un dèficit estructural bàsic: la manca d’interiorització d’elements contextuais simbòlics que situïn, relativitzin i continguin el procés d’individuació.

D’aquí es desprenen les distorsions perceptives que observem en els nois estudiats: la percepció que la imposició de normes té una intencionalitat agressiva, una voluntat de “fastiguejar”. Això comporta que l’afecte associat predominant en l’ambivalència amor-odi que caracteritza les relacions sigui l’odi, i la conducta que s’expressa sota la influència d’aquest afecte estigui faltada d’empatia (no és possible posar-se en el lloc de l’altre quan se l’odia).

Aquesta percepció distorsionada fa que els fills se sentin víctimes ofeses per no rebre dels pares allò que reclamen, creient-se llavors en el dret d’atacar-los, ja que se senten “injustament tractats”. Això els serveix de justificació de la conducta violenta.

Al mateix temps que despleguen les conductes transgressores en un intent d'autoafirmació, també estan demanant que algú posi fre i ordre al desmarxament del que se senten incapaços de sortir. És a dir, no és que vulguin únicament sortir-se amb la seva, sinó que reclamen que algú prou fort els posi un límit.

La imposició de normes i límits és una font de conflicte que despunta amb intensitat en el moment adolescent, però té les seves arrels en les relacions pare-fill en la infància i en les dinàmiques familiars històricament conflictives.

La conducta violenta del fill es produeix com una conducta defensiva davant la necessitat d'individuació.

Les verbalitzacions dels nois en relació al que suposa "fer-se gran" van associades a "deixar de ser bo i tonto", entenent com a tal el fet de rebel·lar-se contra els pares, amb una necessitat de deslligar-se de les dependències infantils – especialment de la dependència amb la mare. Aquest procés és propi de l'adolescència, però els nois estudiats presenten grans dificultats per afrontar-lo.

En la majoria dels casos, el lligam amb la mare presenta unes característiques tan fusionals que el fill desplega una "falsa" manera de separar-se'n (es creuen independents si fan el que volen, si tenen una actitud de domini...), ja que no es compta amb una tercera persona que sostingui, mediatitzi i delimiti aquest procés.

D'una banda, el vincle maternofilial fusional, tancat en si mateix, genera tensió agressiva i aquesta pot ser expressada amb les conductes i reaccions violentes, que poden prendre un sentit defensiu per no quedar atrapat en el cercle matern.

D'altra banda, la percepció que els pares no els donen el que creuen que tenen dret és el fons d'una lluita reivindicativa violenta que se sustenta en una percepció omnipotent d'aquells, que té com a corol·lari la impotència pròpia de la qual s'han de sortir d'alguna manera. En tractar-se d'una qüestió de poder en una situació

dual (o tu o jo), exerceixen un domini sobre l'altre per sentir que són "algú" i no quedar relegats al lloc de "bon nen i tonto" de la infància.

Les famílies no contextualitzen les conductes agressives del fill dins la història familiar

La irrupció i permanència en els últims temps de les reaccions violentes a la llar familiar fan que la vivència de malestar es focalitzi amb tota la seva intensitat en el moment actual –tant per part dels pares com del fill- i quedi cognitivament i afectivament desvinculada de l'època infantil i també del conjunt de la dinàmica familiar.

Si bé és "normal" que, davant del canvi més o menys brusc que tot procés adolescent comporta, els pares no reconeguin el seu fill com aquell nen que tenien, en les famílies estudiades s'observa una desvinculació tant del fill en relació al seu procés com de la implicació dels progenitors en el conflicte.

La majoria de famílies tendeixen a situar-ne la causa en l'entorn relacional de les amistats freqüentades i en el consum de tòxics. En algun cas en què el pare havia estat violent, l'adjudiquen al factor biológicohereditari o d'aprenentatge; o, al caràcter del mateix fill.

Hem vist, però, que aquesta adjudicació causal fora de la història familiar es va modificant al llarg del treball amb les famílies que es va fent durant l'internament.

Algunes figures parentals, principalment les mares (en un cas i de forma molt intensa un pare), tenen un marcat sentiment de culpabilitat que les fa distorsionar la percepció del conflicte i les fa actuar d'una manera que incentiva encara més les conductes violentes del fill.

Altres famílies poden relacionar la situació actual amb fets traumàtics ocorreguts en un moment determinat, com per exemple: la separació dels pares, un canvi de residència i d'escola.

Objectiu 3

Identificar aquelles conductes que els menors i joves apliquen en l'entorn familiar, després del període d'internament, per evitar el conflicte.

Els joves inicien activitats socials normalitzadores fora de l'àmbit de la família: treballen, estudien, fan activitats de lleure

Cal tenir en compte que, durant l'internament, tots els menors i joves han reprès l'activitat escolar, han reprès o iniciat activitats formatives en diverses branques professionals, a través de tallers ocupacionals, i alguns han iniciat l'activitat laboral. Aquest fet ha afavorit que, després de l'internament i durant el règim de llibertat vigilada, la majoria dels menors i joves desinternats continuessin la inèrcia de l'activitat formativa o laboral, atenent la intervenció dels professionals de centres i medi obert, la proximitat de l'experiència d'internament i l'expectativa d'una nova etapa. El retorn a casa després d'un temps privat de llibertat marca un abans i un després en les vides dels nois i de les famílies. Això fa que s'obrin propòsits i expectatives de canvi, encara que acompanyades d'incertesa per ambdues parts, nois i famílies.

L'activitat formativa o laboral dels nois, després de l'internament, ha esdevingut diferent a la que tenien abans, sobretot perquè el temps d'internament també va trencar les activitats inicials que feien i perquè durant l'internament els nois s'han acostat més a l'edat laboral, s'han fet més grans. Per tant, això pot haver incidit en el ventall de possibilitats laborals, malgrat les dificultats que ja té el conjunt de la població entre setze i divuit anys per trobar feina.

Del conjunt de nois estudiats i que estan desinternats (8), només hi ha 2 joves que treballen de forma més estable i regular amb una bona integració en el món laboral. La resta de nois treballen esporàdicament, fan algun curs de formació laboral o no fan res. Cap d'ells ha reprès els estudis de la formació bàsica o postobligatòria. Quasi tots els nois, en el moment de ser entrevistats durant l'internament, ja manifestaven que volien treballar i no estudiar, ja que el treball els donava perspectives d'independència.

Realment, els joves (nois entre disset i divuit anys) que treballen després de l'internament, sigui regularment o de forma esporàdica, troben en l'activitat laboral una manera de fugir de les tensions familiars, passen menys temps a casa i és una activitat valorada per la família i el conjunt social, alhora que el guany de diners els proporciona més poder per satisfer els propis desigs immediats.

Però, a banda que el treball sigui una manera d'evitar més conflictes familiars, podem dir que és un factor protector? L'activitat laboral, com a espai innovador i diferent dels espais familiar o escolar, en els quals el noi ha viscut en conflicte, pot procurar-los la possibilitat de canviar la posició, el rol, les conductes... respecte als membres de la família?

En tot cas pensem que, certament, el treball és la principal activitat social normalitzadora d'aquests nois, fonamentalment perquè a través d'aquesta caminen cap el món adult i poden millorar les conductes prosocials, pel guany econòmic esperat i la valoració que reben de l'entorn. De totes formes, constatem que els nois ben integrats laboralment i sense conflictes amb els caps o companys de feina mantenen els conflictes relacionals amb els membres de la família.

Respecte a les activitats de lleure, no hi ha diferències significatives amb relació a les activitats que els menors i joves podien fer abans de l'internament i després d'aquest. No han iniciat activitats de lleure diferents i tots continuen mantenint les mateixes conductes, encara que algunes més atenuades (consum,

transgressions...). Hem de tenir en compte que aquests nois encara es troben en compliment de mesura i han de complir amb els requisits de la llibertat vigilada.

Hem constatat que, majoritàriament, aquests nois, ja en la infància, no acostumaven a fer activitats extraescolars o de lleure i, en l'adolescència, tampoc han participat en activitats de lleure organitzades per als joves.

Quant a com ocupen el temps lliure, s'evidencien dos perfils definits:

- Aquells nois que surten molt poc de casa, tenen pocs amics i s'aïllen amb els videojocs i la televisió.
- Aquells altres nois que surten sovint de casa, van de festa, freqüenten discoteques i consumeixen tòxics.

Si relacionem les variables *activitats* i *tipus de delicte* podem observar que:

- Els primers són nois que només han comès delictes de maltractament familiar i que fora del nucli més íntim no han protagonitzat actes violents contra les persones. En general, després de l'internament, aquests nois continuen amb les conductes d'aïllament, no fan cap activitat social normalitzadora, ni laboral, ni formativa ni de lleure.
- En el segon grup, hi ha nois que han comès altres tipus de delictes, a més del maltractament familiar, principalment robatoris i lesions a altres persones fora del nucli familiar. Aquests nois, en general, han iniciat treballs temporals, de curta durada, bé perquè ells han abandonat o perquè els han acomiadat. També alguns han iniciat cursos de formació professional ocupacional.

Tots els nois que consumien tòxics abans de l'internament, la gran majoria, ho continuen fent, tot i que amb menys intensitat. Malgrat la derivació dels professionals de Justícia a centres especialitzats de salut, no segueixen cap tipus de tractament, perquè els joves no hi volen anar.

De fet, ells no mostren preocupació excessiva al respecte, no hi ha una percepció de risc, i s'assimila la conducta addictiva com a subsidiària al lleure i al divertiment, sense diferir de la resta de població atesa en els centres.

Les famílies dels nois consumidors, a l'inici de l'internament, es van mostrar més preocupades per la conducta addictiva del fill que al final de l'internament o després d'aquest. Si bé, inicialment, la majoria de famílies justificaven la conducta del fill per l'entorn, sobretot males companyies i consum de tòxics, al·legant que l'origen de molts enfrontaments eren la droga, els diners i els horaris, després de l'internament no mantenen tanta insistència en aquests motius. Algunes famílies i joves, perquè al·leguen que no hi ha tant consum de droga, perquè ja no donen diners, perquè l'horari no és conflicte.

L'estratègia principal d'aquests joves per reduir els conflictes intrafamiliars és desenvolupar una conducta

En tots els casos, es constata que, després de l'internament, hi ha menys relació o la relació és més distant entre pares i fills. Això s'evidencia en les respostes d'uns i altres quan expliquen com interactuen entre ells, què fan després del retorn del noi a casa.

El contacte s'evita, sigui perquè els nois es tanquen a les habitacions, perquè treballen i no coincideixen horaris o perquè surten amb els amics. Tal i com expliquen els nois i les famílies, comparteixen poques activitats diàries i els nois segueixen sense col·laborar en les tasques de casa.

D'una banda, les conductes que tenen els fills són evitatives i, bàsicament, de dos tipus: o bé es tanquen a l'habitació, o bé surten sovint de casa, i alguns, fins i tot, se'n van. Aquestes conductes correlacionen amb els dos perfils de nois assenyalats anteriorment i són conductes que eviten el contacte freqüent amb la família.

D'altra banda, la majoria de pares també eviten la confrontació i l'enfrontament, aplicant diferents estratègies orientades a disminuir la supervisió i el control del fill: no pressionant tant sobre el noi, conformant-se davant la situació, o, en algun cas, fent que el noi vagi a viure amb algun membre de la família extensa.

Respecte a l'aplicació de les normes per part dels pares, tampoc observem canvis en els límits horaris. Cap dels nois diu que té límits en el compliment dels horaris i que entren i surten de casa quan els sembla. Algunes famílies sí que han observat canvis positius en els hàbits d'higiene i ordre dels seus fills.

Hem vist també que el noi, en el seu retorn immediat a casa, té una millor conducta que quan va passant el temps. Sembla com si, en els casos en què el noi està amb la família, el pas del temps jugués en contra i es tornessin a reproduir les tensions habituals i, fins i tot, en algun cas, les conductes agressives. Dels 12 casos estudiats, un d'ells ha tornat a ingressar en un centre per la reincidència en el mateix delictes.

En definitiva, les conductes que identifiquem per evitar els conflictes són l'aïllament, el distanciament emocional i la menor freqüència del contacte pares-fill. Aquestes conductes aporten un to més depressiu a la dinàmica intrafamiliar i, per tant, es pot produir una disminució de l'impuls violent. En aquest sentit, tenen un efecte d'autocontrol mutu, dels fills vers els pares i dels pares vers els fills.

Les argumentacions, els raonaments o les justificacions d'aquestes conductes es basen en la creença que és impossible arribar a una entesa o comprensió entre uns i altres.

Objectiu 4

Valorar els canvis produïts en la dinàmica intrafamiliar després del desinternament del jove.

Les famílies en què han intervingut altres professionals dels serveis socials o de salut confien poc en els canvis que pot produir l'internament en els seus fills.

Si bé és cert que les famílies, en el moment de l'internament dels seus fills, estan cansades i presenten un alt nivell de desconfiança dels possibles canvis que poden produir-se en les conductes del seu fill, en general tornen a "entregar-se" als equips professionals dels centres i tornen a dipositar expectatives de poder ser ajudats per ells. En un primer moment les famílies volen ser escoltades i compreses, més que qüestionades. Si en aquest espai aconseguixen sentir-se mínimament acollides, mostren interès per col·laborar amb els professionals, ja sigui explicant la trajectòria personal i familiar del menor o seguint petites consignes a l'hora de tornar a apropar-se als seus fills. Algunes tenen una necessitat extrema de parlar i abocar com se senten, així com de poder explicar anècdotes i situacions que justifiquin la seva denúncia.

Després de les primeres setmanes, on hi ha una demanda constant d'atenció professional, especialment perquè el sentiment de culpa és molt fort i necessiten ser tranquil·litzades sabent que el seu fill està bé, comença un període de relaxació en el qual minva la urgència de les demandes.

Aquesta situació de "certa calma" es modifica en el moment en què es fa palesa una situació de possibilitat de canvi: bé sigui perquè hi ha una citació judicial per celebrar audiència, bé perquè el jove pot començar a tenir permisos per anar a la llar familiar. En aquests moments, i davant la possibilitat que retorni a casa, els pares es tornen a neguitejar i demanen un contacte més fluid amb els professionals.

Si bé és cert que les famílies durant aquest període confien en els professionals, no és menys cert que les consignes i indicacions que aquests els donen per abordar la situació no són seguides des del convenciment i recelen de l'eficàcia d'aquestes.

En el moment del desinternament és quan es reactiven altra vegada els temors i la inseguretat sobre el que esdevindrà. En tots els casos que han estat desinternats és molt important poder comptar amb una figura externa que es faci càrrec del seguiment dels nois i de la família.

En general l'internament provoca canvis en la dinàmica familiar, que milloren la convivència mútua.

L'internament sempre provoca canvis en la dinàmica familiar. Això no vol dir que siguin ni els esperats ni els més positius per als diferents membres de la família.

És evident que quan es dona aquesta situació tan traumàtica i ràpida, com la que desemboca en un internament judicial (agressió, denúncia, detenció, acte judicial), és necessari promoure canvis en la dinàmica familiar per tal d'evitar que situacions similars es tornin a produir.

Aquests canvis van "patint" progressions i regressions al llarg de tot el procés, des dels primers dies d'internament fins als mesos posteriors al desinternament.

L'internament provoca el desenvolupament d'estratègies (d'evitació bàsicament), sobretot en els joves, per evitar el que els ha portat a l'internament.

Les famílies i els joves van provant diferents estratègies per evitar les situacions de conflicte; algunes amb més èxit i d'altres amb menys. Però el que sí que s'ha pogut observar, des de la distància, és que les famílies tendeixen a utilitzar actituds passives i de distanciament per permetre que el fill tingui més autonomia, sempre i quan compleixi uns mínims de convivència. Per altra banda, com hem dit

anteriorment, els menors comencen a tenir conductes evitatives: sortint del domicili, dedicant-se a l'activitat laboral, aïllant-se a les seves habitacions quan estan a casa....

El temps d'internament d'aquests joves els ha permès aprendre a viure sense el contacte directe i continu dels progenitors. Ja no se senten tan dependents. I, per altra banda, aquests pares han fet seu l'espai familiar i han consolidat les seves formes de fer i les seves pròpies dinàmiques en absència dels menors.

Les famílies senten, d'una manera o altra, que tenen el suport de la institució. Poden arribar a integrar alguna orientació que des dels professionals se'ls faci. Quan s'arriba a l'internament (en la majoria dels casos treballats), les relacions estan tan malmeses que potser l'orientació professional ha d'anar encaminada no tant a cercar solucions d'esmena i retrobament, sinó a cercar alternatives vers l'autonomia del jove.

Quins canvis generals podem dir que s'han produït en l'internament?

➤ *Amb relació a la percepció dels fets:*

Alguns nois han començat a prendre consciència, en algun moment del procés, que les seves conductes han estat desmesurades i generadores de malestar, tant als progenitors com a ells mateixos.

➤ *Amb relació a la percepció de les normes:*

En aquest aspecte, els nois han mostrat més dificultat per poder entendre la necessitat de normes i límits. Si bé durant l'internament els han anat acceptant, amb dificultats, no se n'ha produït una interiorització.

➤ *Amb relació a l'estat emocional:*

S'ha reduït la intensitat de les vivències d'odi i de ràbia vers la família i s'han produït apropaments afectius vers els progenitors, però amb cert recel i desconfiança. Al mateix temps, s'ha anat evidenciant una progressiva dipositació dels sentiments hostils cap al centre, resultant-los molt difícil arribar al final de l'internament. En sentir que la relació amb els pares ha millorat, no veuen que tingui sentit la permanència al centre.

➤ *Amb relació al conflicte en la dinàmica familiar:*

De fet, la relació amb els pares s'ha suavitzat, però el fons conflictiu continua sent-hi, tant per part dels pares com del fill. La perspectiva de millora un cop desinternats no es preveu gaire segura.

Aquest fons conflictiu requereix una intervenció terapèutica familiar llarga i continuada. En alguns casos s'ha treballat en aquest sentit durant l'internament, dins del qual ha estat possible, i també s'ha derivat algun cas a serveis de salut mental.

El seguiment fet en el postinternament confirma que el conflicte familiar torna a ressorgir passat el primer temps en què durava l'efecte de l'internament, si bé, en general, pares i fills han desplegat altres mecanismes per afrontar el conflicte.

| Hipòtesi | Confirmada | No confirmada | Confirmada parcialment |
|--|-------------------|----------------------|-------------------------------|
| Són menors i joves amb dificultats d'adaptació als canvis i baixa tolerància a la frustració. | | | |
| Els menors i joves que agredeixen només dins el nucli familiar tenen trets psicopàtics: no mostren empatia vers les víctimes, minimitzen els fets violents i mostren certa fredor en el relat d'aquests. | | | |
| Tendencialment són famílies que tenen poca activitat social. | | | |
| Són joves que han mantingut poca relació amb els germans. | | | |
| En les famílies en les quals s'han viscut situacions de violència, hi ha més probabilitat que els fills tinguin conductes violentes. | | | |
| La violència del fill es dirigeix sempre al progenitor amb el qual hi ha un vincle més intens. | | | |
| La imposició de normes i límits és una font de confrontació en el nucli familiar. La seva transgressió es viu com una necessitat d'individuació per part dels fills. | | | |
| La conducta violenta del fill es produeix com una conducta defensiva davant la necessitat d'individuació. | | | |
| Les famílies no contextualitzen les conductes agressives del fill dins la història familiar. | | | |
| Els joves inicien, després de l'internament, activitats socials normalitzadores fora de l'àmbit de la família: treballen, estudien, fan activitats de lleure. | | | |
| L'estratègia principal d'aquests joves per reduir els conflictes intrafamiliars és desenvolupar una conducta evitativa de la relació. | | | |

| | | | |
|---|--|--|--|
| Les famílies en què han intervingut altres professionals dels serveis socials o de salut confien poc en els canvis que pot produir l'internament en els seus fills. | | | |
| En general, l'internament provoca canvis en la dinàmica familiar que milloren la convivència mútua. | | | |

També hem obtingut altres resultats que no es buscaven expressament en relació amb les hipòtesis de treball, però que han aparegut com a significatius per explicar part de la conducta violenta d'aquests nois. Els destaquem en aquest apartat:

- L'hostilitat del noi, en general, va dirigida a la figura masculina que ocupa el lloc patern, malgrat que la mare sigui la principal víctima de l'agressió física.
- Els nois tenen una percepció distorsionada de l'acció dels seus pares cap a ells. Agredeixen perquè se senten atacats i víctimes de la situació que viuen en la dinàmica familiar.
- Alguns nois, al cap d'un temps, són més conscients que les seves accions han estat desmesurades.

6. RECOMANACIONS

D'acord amb els resultats d'aquesta recerca, sintetitzats en les conclusions, obrim un apartat per puntualitzar algunes recomanacions que, segons el nostre criteri, orientin l'actuació institucional i l'actuació tècnica.

Recomanacions per a l'actuació institucional

Hem vist que les denúncies dels pares vers els fills tenen una tendència ascendent en els darrers anys. Però, quin sentit tenen aquestes denúncies? Per què es produeixen? Nosaltres pensem que, si bé les agressions als pares poden haver augmentat en els darrers temps, l'acte de la denúncia és reforçat des de les instàncies socials com una via de solució i per posar en evidència el que passa en entorns privats, en el si d'algunes famílies. Els professionals que atenen els pares que denuncien entenen que darrera de la denúncia hi ha una petició d'ajut, aspecte diferencial amb les altres denúncies que habitualment arriben als jutjats, les quals tenen un sentit més retributiu. Per tant, denunciar el fill porta implícita una demanda d'ajut i, alhora, una acció de justícia, cívica i educativa, per a aquests fills agressors.

Des d'aquesta perspectiva, quina ha de ser la resposta des de les instàncies judicials i administratives? Quines mesures són més adients per treballar la problemàtica plantejada? Quan cal separar el jove de la família i com?

Creiem convenient que després de la denúncia es puguin diferenciar les situacions de risc físic, per a qualsevol membre de la família, d'altres situacions familiars de conflicte en què, malgrat que la convivència ha estat molt complexa, no s'han produït agressions físiques.

Tot i que és evident que ambdues situacions són insostenibles per a les persones que les pateixen, creiem que s'han de poder identificar de manera diferenciada

quan arriben a les instàncies judicials per tal de poder donar respostes diferents i adients a cadascuna en concret. Per tant, en funció de la situació de risc físic caldrà adoptar una mesura cautelar que impliqui separació del nucli familiar o alguna altra mesura que el menor o jove pugui complir en el mateix nucli familiar.

Com ja hem apuntat, la denúncia dels pares en les instàncies judicials és una acció amb doble significació: d'una banda, significa no poder suportar més la situació de conflicte amb components violents i, d'altra banda, també significa demanar ajut a una instància que pot posar ordre i límit al fill. Per tant, una vegada analitzades aquestes situacions, s'ha d'explorar amb més profunditat el conjunt de la situació familiar en la qual s'han produït els fets.

És per això que en funció d'aquesta situació de risc físic caldrà adoptar una mesura cautelar o una altra.

- **Llibertat vigilada cautelar:** Quan no s'aprecii risc físic per a cap membre de la família i per tant el noi pugui conviure al domicili familiar. En aquests casos, seria condició necessària que els membres del nucli familiar mostressin predisposició per establir compromisos amb el professional de medi obert per tal d'abordar la problemàtica amb la màxima celeritat (teràpia familiar o d'altres suports professionals que puguin orientar en la resolució del conflicte).
- **Convivència amb una altra persona, família o en grup educatiu:** Quan es valori necessària la separació del noi del nucli familiar i les característiques personals d'aquest permetin una mesura alternativa a l'internament en un centre de justícia juvenil.

És important no oblidar que la duració de la mesura de convivència en grup educatiu ha de ser la mínima necessària per a l'abordatge del conflicte i per a l'anàlisi exhaustiva de les variables del context familiar (possibilitat de família extensa, disposició d'algun d'aquests membres a donar suport...).

- **Internament cautelar en un centre educatiu:** Quan el grau de violència sigui elevat i comporti risc per a la integritat física i psíquica dels membres de la família, i les seves característiques personals facin pensar en la necessitat d'una intervenció des d'aquest àmbit.

En tots els casos que hi hagi una separació del nucli familiar, la intervenció professional ha d'anar adreçada, des del primer moment, a la possibilitat del retrobament o, al contrari, ha d'anar encaminada a fomentar l'allunyament i la independència del noi respecte al nucli familiar on s'ha produït el conflicte.

Hem de tenir molt present que el conflicte va molt més enllà de ser puntual i concret, atès que són situacions familiars amb dinàmiques molt anquilosades. L'orientació cap a una possibilitat o una altra (retrobament-independència) no és definitiva i anirà oscil·lant en el temps en funció de la predisposició i els canvis que es vagin produint en el si de la família, i en relació amb l'evolució personal de cadascun dels membres.

Tal i com hem constatat en l'estudi, els diferents membres de la família sovint tendeixen a dipositar l'origen i la culpabilitat del conflicte en "l'altre" sense ser conscients que tots tenen la seva part d'implicació en el conflicte i, per tant, tots han de prendre part en la seva resolució.

Una de les orientacions que pensem que hauria de tenir en compte la instància judicial, sigui quina sigui la mesura adoptada, és la necessitat d'una intervenció terapèutica per als membres implicats en el conflicte, ja sigui amb professionals propis de justícia juvenil o d'altres serveis externs especialitzats.

Recomanacions per a l'actuació tècnica

Caldria que ens plantegéssim la necessitat d'estar més atents a les primeres demandes que fan les famílies als serveis (escoles, serveis socials, pediatres,

professionals de la salut...), ja sigui de forma explícita o implícita, per tal d'aprofitar que en aquests primers moments les famílies es presenten més receptives i les dinàmiques de conflicte probablement estiguin menys instaurades i menys saturades dels, de vegades, complicats circuits d'assistència per tal de poder aconseguir una atenció especialitzada i adient per a ells.

No podem oblidar, tampoc, el fet que demanar ajuda a un servei és un pas molt important en una família, ja que és reconèixer que tenen dificultats per abordar una *situació quotidiana*, i que pot haver un cert sentiment de fracàs personal en una funció social com és ser pare/mare. Aquest sentiment pot portar a les famílies a posicionar-se amb actituds rígides. Els professionals han de saber gestionar la necessitat d'immediatesa pel que fa a la demanda de solucions que presenten les famílies, i prioritzar l'anàlisi completa de la situació familiar abans de donar orientacions que puguin promoure el canvi.

Una vegada la família ha fet la demanda d'ajuda i accepta la intervenció, hem de tenir molt en compte la importància de les primeres entrevistes i del temps d'atenció que s'hi dedica a la intervenció. Cadascú dels membres afectats en el conflicte tenen la necessitat de sentir-se escoltats i de no sentir-se *a priori* jutjats. Des dels professionals tècnics s'ha de poder crear un clima distès que permeti la confiança de tots els membres per poder anar identificant les dinàmiques relacionals i de convivència que han contribuït a les situacions de violència.

D'altra banda, també caldrà anar ajudant les famílies, que sovint mantenen actituds extremadament rígides, perquè puguin anar diferenciant entre el que són comportaments agressius, violents i desajustats del que són actituds i conductes més pròpies de l'etapa evolutiva adolescent i el seu posicionament de confrontació amb l'adult.

També serà bo que els professionals puguin orientar les famílies en estratègies educatives diferents a les que s'han dut a terme fins al moment en el nucli familiar.

Altres recomanacions:

No hem d'oblidar la repercussió que avui dia tenen els mitjans de comunicació en qualsevol situació o esdeveniment social nou. L'èmfasi que es fa en alguns aspectes, com últimament estem escoltant i llegint al voltat del tema que ens ocupa, de vegades aconseguix un efecte negatiu en l'abordatge concret de les problemàtiques d'aquests joves i les seves famílies. El fet que actualment ja s'estiguin utilitzant estereotips molt concrets per catalogar el conjunt de conductes de les quals són protagonistes aquests joves, i fins i tot que hi hagi la tendència a agrupar-los en un sol tipus de personalitat, no ajuda que els seus referents familiars i els agents socials facin una anàlisi personal i específica de la situació que envolta aquestes conductes violentes.

Sovint, les lectures socials que es fan de la joventut actual des del desconeixement porten a interpretacions excessivament simplistes del fenomen de la violència. Els conflictes paternofiliars han existit sempre i fins fa una dècada, aproximadament, hi havia la tendència que quedessin "de portes endins". Des de l'ocultació de determinades realitats familiars fins a la frivolitació mediàtica que contribueix a donar una realitat distorsionada del que està passant, hi ha un abisme. Els consumidors dels mitjans de comunicació de masses tendeixen a prendre com a dogma determinades notícies alarmistes que arriben des d'aquests mitjans, especialment quan es posen en veu dels "experts".

Per això recomanem als mitjans de comunicació i a tots aquells professionals que tenen accés a opinar públicament sobre aquest tema que siguin curiosos en les seves aportacions i presentacions per tal d'evitar les estigmatitzacions *a priori* d'aquest joves i les seves famílies, i poder oferir-los les respostes socials i professionals que permetin solucionar el problema evitant l'arribada a les instàncies judicials sempre que sigui possible.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BANDURA, M.P. www.psicologia-online.com

CASTILLA DEL PINO, Carlos (2000) *Teoría de los sentimientos*. Tusquets editores. Barcelona

CORSI, Jorge (2003) *Violencias sociales*. Editorial Ariel. Barcelona

ECHEBURUA, E. (1994) *Personalidades violentas*. Editorial Pirámide. Madrid

ECHEBURUA, E. i CORRAL, P. (1998) *Manual de violencia familiar*. Siglo XXI. Madrid

EGUILUZ R. Luz de Lourdes (2003) *Dinámica de la familia*. Editorial Pax México. Mèxic.

FERRER, Norberto (2004) *La violencia, ¿un mal de nuestro tiempo?* Editorial Acto. Barcelona

FOUCAULT, M. (1990) *Vigilar y castigar*. Editorial Siglo Veintiuno. Madrid

FRANK S. Pittman (1987) *Tratamiento de familias en situaciones de crisis*. Editorial Paidós. Barcelona

FREUD, S. (1974) *El malestar en la cultura, dins Obras completas de Sigmund Freud. Tomo VIII*. Editorial Biblioteca Nueva. Madrid

GARRIDO GENOVÉS, Vicente (2005) *Los hijos tiranos: el síndrome del emperador*. Editorial Ariel. Barcelona

GONZALEZ RIVERA, J.L. (2005) *Avances en salud mental relacional, vol. 4 núm. 2*.

KANCYPER, Luís (1997) *La confrontación generacional*. Editorial Paidós. Barcelona

- MARTIN QUINTEROS, Andrés (2005) *Violencia familiar: hombres agresores sujeto y pasaje al acto* Internet. <http://.nucep.com/producciones/violencia.htm>
- MOYA, Josep (2004) *Manual: La intervenció professional en joves amb trastorns mentals. Pautes d'orientació*. CEJFE
- MONTERO GOMEZ, A. (2004). *Psicología de la violencia*. Internet www.sepv.org
- MORENO, F.X. (2005) *Una violència emergent: els menors que agredeixen els seus pares*. Full informatiu núm.181 COPC (juliol-agost 2005)
- ROJAS MARCOS, L (1995) *Las semillas de la violencia*. Círculo de Lectores
- ROJAS MARCOS, L. (1996) *Latidos de fin de siglo*. Ed. Espasa Calpe. Madrid
- ROMERO BLASCO, F., MELERO MERINO, A., CÁNOVAS AMENÓS, C. i ANTOLÍN MARTÍNEZ, M. (2005) *La violència dels joves en la família: una aproximació des de la justícia de menors denunciats pels seus pares*. CEJFE
- SONTAG, SUSAN (2003) *Ante el dolor de los demás*. Santillana Ediciones Generales. Madrid
- SARTORI, GIOVANNI (1997) *Homo videns, la sociedad teledirigida* Santillana Ediciones Generales
- STORR, ANTHONY (1968) *La agresividad humana*. Psicología Alianza Editorial. Madrid
- SAN MARTIN, JOSE, GRISOLIA, JAMES (1998) *Violencia, televisión y cine*. Ed. Ariel. Barcelona
- UBIETO, Juan Ramón (2006) *El pasaje adolescente. Del espectáculo al síntoma* IAEU – Internet
- WINNICOTT, D.H. (1990) *Deprivación y delincuencia* Editorial Paidós. Barcelona.

8. ANNEX:

- Qüestionaris per a les entrevistes amb el jove
- Qüestionaris per a les entrevistes amb la família
- Guió d'observació durant l'internament
- Guió entrevista amb professionals

QÜESTIONARI PER A L'ENTREVISTA SEMIESTRUCTURADA AL MENOR O JOVE

(Període d'internament)

ÀMBIT DEL DELICTE I L'INTERNAMENT

1. Què va passar el dia de l'agressió? Què vas fer?
2. És la primera vegada que passa?
3. Com et vas sentir després dels fets?
4. I com et sents ara, quan ho recordes?
5. Com creus que se sentien els altres?
6. Per què creus que va passar o que passava, això?
7. Què hagués pogut evitar que passés?
8. Et baralles sovint, fora de casa? Si és que sí, en quines situacions?
9. Per què creus que t'han denunciat?
10. Pensa com eres fa uns anys i pensa com ets ara. Quines coses han canviat?
11. Què faràs, quan surtis d'aquí?
12. Creus que els conflictes amb la teva família poden modificar-se? Per què?
13. Com et vas sentir/com et sents, al centre? Creus que t'ha servit per a alguna cosa útil? Quina és?
14. Com ha anat el retrobament amb la família?

ÀMBIT DE LA FAMÍLIA

1. Quins canvis hi ha hagut, en la família, des que vas néixer? En cas de separacions, defuncions, nous membres i similars, cal preguntar com es va sentir i per què.
2. Qui et va criar des que vas néixer fins que vas tenir 4 o 5 anys? I després?
3. Teniu més família amb la qual us relacioneu? Us veieu sovint?
4. Què fas un dia de cada dia?
5. Com és la relació amb cada membre de la llar? Per què?
6. Per qui et sents més estimat i qui et cuida més? Teniu mostres d'afecte (petons, etc.)?
7. Com et tractaven, de nen? Què vas trobar a faltar?
8. Qui treballa a casa teva? De què?
9. Qui s'ocupa d'anar a comprar i tenir cura de la casa?
10. Et demanen que col·laboris en la feina de casa? Ho fas? En què?
11. Com ha estat la vida dels teus pares?
12. Rebeu alguna ajuda per part dels serveis socials? I alguna paga? Per què?
13. Heu canviat sovint de domicili? per què?
14. Què feu, a casa, a les tardes-nits?
15. Què fas al cap de setmana? Fas alguna cosa amb la teva família? Si és que sí, què? T'agrada fer-ho?
16. Feies alguna activitat després de l'escola? Què?

17. Què feies a l'estiu quan no hi havia escola? Els teus pares feien vacances?
18. Quines coses t'agrada fer en el teu temps lliure? Fora de casa? Dins de casa?
19. Què fas quan estàs a casa? Amb qui sols estar a casa?
20. Els teus pares coneixen els teus amics? Pugen a casa? Què els semblen?
21. Què feien a casa quan portaves les notes? Com reaccionaven si eren bones o dolentes?
22. Els teus pares parlaven sovint amb els mestres o anaven a les reunions? Per què?
23. Què celebres a casa?
24. Tens paga setmanal? Qui et dóna els diners per sortir? Estalvies?
25. Tens problemes per disposar de diners? Per què? Com t'ho fas? T'ajuda algú?
26. Quines coses t'obliguen a fer, a casa? Ho trobes bé? Per què?
27. Quines coses no et deixen fer? Ho trobes bé? Per què?
28. Tens horaris d'entrada i sortida? Què passa si arribes tard?
29. Què passa quan fas allò que no agrada al pare/mare/altres...?
30. Què és allò que no suportes, de casa teva?
31. Comparteixes habitació? Tens espais propis?
32. Com et sents quan algú entra a la teva habitació sense el teu permís?
33. Creus que els teus pares es preocupen de tu?
34. Creus que t'entenen? Per què?

35. Qui posa les normes a casa?

36. A casa es discuteixen els problemes i es busquen solucions?

37. Creus que els teus pares tenen problemes? Si és que sí, quins? En parlen?
Creus que reaccionen adequadament?

38. S'enfaden els pares sovint entre ells? I amb tu? Per quins motius?

39. En cas d'altres detencions: qui ha anat a comissaria a buscar-te?, què ha passat?

ÀMBIT DE L'ESCOLA

1. Quines coses recordes de la teva etapa escolar?

2. Quina relació tenies amb els professors? Amb algun hi havia una relació diferent o especial? Per què? Com ho recordes?

3. Vas tenir problemes a l'escola? Quins?

4. Què van fer a casa quan se'n van assabentar?

5. Tenies amics a l'escola? Quina relació tenies amb ells? Quines coses fèieu junts?

6. T'havies barallat amb companys? Per quins motius?

7. Algun cop vas trobar que d'altres companys o d'altres nois de l'escola et peguessin, et fessin burla, o et fessin el buit? Què va passar? Per què creus que ho feien? Com et senties tu? Com va acabar?

8. I tu, vas fer alguna d'aquestes coses que hem dit a altres companys teus o a altres nois de l'escola? Si és que sí, per què ho feies? Com et senties quan ho feies? I com et sents ara, quan ho recordes?
9. Faltaves molt a classe? Per què?
10. Quan vas començar a fer campana? Amb qui vas marxar? Què vau fer?
11. A casa, pensaven que era important que fossis a l'escola per aprendre?
12. Seguíes bé els cursos? Quan vas començar a tenir dificultats (si s'escau)? En què i per què?
13. Trobaves dificultat per estudiar?, per estar atent a la classe? Per què?
14. Quan alguna cosa no t'agradava, què feies?
15. Alguna vegada vas parlar amb algun "psicòleg de l'escola"? Per què? Quant de temps?
16. Quan vas acabar l'escola? Per quins motius?
17. Quin va ser l'últim curs que vas cursar? En vas repetir algun?
18. A quantes escoles has estudiat? Per què vas canviar?
19. Va ser una jugada per a tu que t'haguessis d'anar a una altra escola? Et va costar adaptar-te de nou? Va ser un pal gros tornar a fer nous amics? Què és el que més recordes?
20. Tens ganes de continuar o tornar a estudiar alguna cosa? Per què?

ÀMBIT RELACIONAL

1. Com vas d'amistats? Tens alguna amistat íntima?
2. Què és per a tu l'amistat? Creus que és important?
3. Què fas amb els amics, quan no treballes o estudies?
4. Què t'agrada fer tu sol?
5. Amb qui et relaciones habitualment?, gent del treball, del carrer, de la discoteca? Tens un grup o més d'un? Hi ha noies en el teu grup?
6. Quines edats tenen les amistats del teu grup?
7. Què fan la majoria dels teus amics, estudien, treballen...?
8. Què feu, habitualment, en el vostre temps lliure? A quins llocs aneu?
9. De quines coses parleu, habitualment?
10. Alguna vegada heu parlat de plans de futur?
11. ¿Habéis tenido problemas con otros grupos? ¿Os habéis peleado? /Heu tingut problemes amb altres grups? Us heu barallat?
12. Consideres que hi ha amics que et provoquen "mal rotllo"? Per què? Quan en tens, què fas?
13. ¿Cómo decidís las cosas, con tus amigos? ¿Tienes en cuenta lo que opinan los demás? ¿Qué pasa si alguno no está de acuerdo? / Com decidiu les coses, amb els teus amics? Tens en compte el que opinen els altres? Què passa si algú no hi està d'acord?
14. Qui et sembla que porta la iniciativa?

15. Creus que algú ha de manar més? Penses que algú pot decidir per tu, o que tu pots decidir per algú? Qui i per què?
16. Com creus que et veuen les teves amistats? Què creus que pensen de tu?
17. Saben, els teus amics, que estàs al centre? Saben per què?
18. Penses que pots comptar amb ells quan els necessites? I ells, poden comptar amb tu en cas de necessitat?
19. Tens parella/xicoteta? Si és que sí, quin rotllo tens amb ella/què en penses, d'ella?
20. Què et diu de la teva situació?
21. Et costa relacionar-te amb gent que no coneixes? Per què?
22. Com vas conèixer els teus amics d'ara? Com vas conèixer la teva parella?

ÀMBIT PERSONAL

1. Com eres de petit? Que diuen els pares de tu, de quan eres petit?
2. Creus que has canviat força? En què?
3. Quins records t'han quedat gravats de quan eres petit?
4. Enyores alguna cosa, de quan eres petit? Per què?
5. Com eren les coses a casa abans? I com són ara? Què ha canviat?

ÀMBIT DEL TEMPS LLIURE

1. Què sols fer quan no estàs treballant ni vas a l'escola?
2. Quina és la teva diversió favorita?
3. T'agrada jugar a la Play Station? Quin tipus de jocs t'agraden més?
4. Tens la sensació d'avorrir-te, de no saber què fer, durant el teu temps lliure?

ÀMBIT LABORAL

1. Quants treballs has tingut des que tens edat de treballar? Quina durada van tenir? Per què els vas deixar?
2. Ara estàs/estaves treballant?, on i de què? Quantes hores al dia?
3. T'agrada la feina que fas? Per què?
4. Penses que és important treballar? Per què?
5. Has fet amics a la feina?
6. Què tal et portes amb el teu cap? Has tingut algun problema amb ell?
7. Què passa quan et mana fer coses que no et vénen de gust?
8. Tens clar que ell és qui mana?
9. Has faltat algun dia al treball per causes no justificades? Per què?
10. Quan et molesta alguna cosa a la feina o t'enfades amb algun company, què fas? En parles, calles, insultes...
11. Si perdessis aquesta feina, què faries?

ÀMBIT DE LES DROGUES

1. Quines drogues has provat? Quina t'agrada més?
2. Hi ha alguna que consumeixis habitualment? Per què ho fas?
3. La consumeixes sola o acompanyada?
4. Quins efectes creus que et fan?
5. Et sents diferents si n'has consumit o no?
6. Saben, a casa, que prens drogues? Què pensen i diuen els teus pares d'això?
7. A casa teva també en consumeixen? Quins efectes els fan a ells?

QÜESTIONARI PER A L'ENTREVISTA SEMIESTRUCTURADA AL MENOR O JOVE

(Període de llibertat vigilada)

ÀMBIT DEL DELICTE I DE L'INTERNAMENT

1. Com et sents ara, després de tot el que ha passat? Com creus que se sent la teva família?
2. Per què creus que va passar allò (aquell/s fet/s, aquella/es situació/ons...)?
3. Quines coses creus que han canviat des que vas ingressar al centre fins ara? (en tu mateix, en la família, en l'entorn).

4. Què estàs fent ara i què et plantejes?
5. Creus que encara hi ha conflictes? Quins.
6. Com et vas sentir al centre? Creus que t'ha servit per a alguna cosa útil? Quina/es? Què recordes de positiu i què recordes de negatiu?
7. Com ha anat la tornada a casa o com és el contacte actual amb la teva família?

ÀMBIT DE LA FAMÍLIA

1. Què fas un dia de cada dia?
2. Com és la relació ara amb els membres de la família?
3. Col·labores a casa? En què?
4. Tens algun animal/mascota? Qui se n'ocupa?
5. Què fas, ara, durant els caps de setmana, en el temps lliure? Fas noves activitats, fas el mateix que abans d'entrar al centre?
6. D'on treus els diners que necessites?
7. Ara, tens horari d'entrada i de sortida a casa teva?
8. Creus que ara t'entens més amb els pares? Per què?
9. Ara, com resoleu els problemes? Què fas/feu per evitar els conflictes d'abans?

ÀMBIT RELACIONAL

1. ¿Com vas d'amistats? Tens alguna nova amistat íntima?
2. Mantens les mateixes amistats?
3. Tens xicota?

ÀMBIT LABORAL

1. Ara estàs treballant? On i de què? Quantes hores al dia?
2. T'agrada la feina que fas? Per què?
3. Penses que és important treballar? Per què?
4. Has fet amics a la feina?
5. Què tal et portes amb el teu cap? Has tingut algun problema amb ell?
6. Què passa quan et mana fer coses que no et vénen de gust?
7. Tens clar que ell és qui mana?
8. Has faltat algun dia al treball per causes no justificades? Per què?
9. Quan et molesta alguna cosa a la feina o t'enfades amb algun company, què fas? En parles, calles, insultes...
10. Si perdessis aquesta feina, què faries?

ÀMBIT DE LES DROGUES

1. Estàs consumint drogues? Quines?

2. Fas algun tractament?
3. Saben a casa que no/sí prens drogues? Què pensen i diuen els teus pares d'això?
4. Hi ha algú a casa teva que tingui problemes actuals amb consum de drogues?

QÜESTIONARI PER A L'ENTREVISTA SEMIESTRUCTURADA A LA FAMÍLIA

(període d'internament)

ÀMBIT DEL DELICTE I L'INTERNAMENT

1. Què va passar, el dia de l'agressió? Què van fer?
2. Era la primera vegada que passava?
3. Com se senten, ara?
4. Per què creuen que va passar o que passava, això?
5. Què hagués pogut evitar que passés?
6. Es baralla sovint, ell, fora de casa? Si és que sí, en quines situacions?
7. Per què van decidir-se a denunciar?
8. Creuen que els conflictes amb el noi poden modificar-se? Per què?
9. Creuen que l'internament pot ser útil? Quines expectatives en tenen?
10. Entenen què suposa que, al noi, se li apliqui una mesura judicial?
11. Com ha anat el retrobament amb la família?
12. Què creuen que passaria si demà se li aixequés l'internament?

ÀMBIT DE LA FAMÍLIA

1. Quins canvis hi ha hagut, en la família, des que ell va néixer? Com ha encaixat el noi tots aquests canvis?

2. Qui el va criar des que va néixer fins que va tenir quatre o cinc anys? I després?
3. Tenen més família amb la qual es relacionen? Es veieu sovint?
4. Què fa el noi un dia de cada dia?
5. Com és la relació del noi amb cada membre de la llar? Per què?
6. Qui treballa, a la llar? De què?
7. Qui s'ocupa d'anar a comprar i tenir cura de la casa?
8. Li demanen al noi que col·labori en la feina de casa? En què? Ho fa?
9. Tenen contacte amb algú de serveis socials? Intentem esbrinar si reben alguna paga i per què.
10. Han canviat sovint de domicili?, per què?
11. Què fan, en la família, durant el cap de setmana? Fan alguna cosa amb el noi? Si és que sí, què? Li agrada fer-ho?
12. El noi feia alguna activitat després de l'escola? Què?
13. Que feia, el noi, a l'estiu, quan no hi havia escola? Els pares o tutors feien vacances?
14. Què fa, el noi, quan és a casa? Amb qui sol estar-se a casa?
15. Coneixen els seus amics? Què els semblen?
16. Què feien quan portava les notes? Com reaccionaven si eren bones o dolentes?
17. Què els deien els mestres, del noi? Hi anaven sovint a parlar amb ells? Per què?

18. Què celebren a casa?
19. El noi té paga setmanal? Qui li dóna els diners per sortir? Estalvia?
20. Té horaris d'entrada i sortida? Què passa si arriba tard?
21. Què fan quan fa alguna cosa que no els agrada?
22. Comparteix habitació? Té espais propis?
23. Els deixa entrar, el noi, a la seva habitació, sense el seu permís? I ho han fet, algun cop?
24. Creuen que el noi els entén, a vostès? I vostès, creuen que l'entenen, a ell?
Per què?
25. Qui posa les normes a casa?
26. Intentem esbrinar com són les relacions entre els diferents membres de la llar.
27. En cas d'altres detencions: qui ha anat a comissaria a buscar-lo? I què ha passat?

ÀMBIT DE L'ESCOLA

1. Va tenir, el noi, problemes a l'escola? Quins?
2. Què van fer a casa quan se'n van assabentar?
3. Tenia amics a l'escola? Quina relació tenia amb ells?
4. S'havia barallat amb companys? Per quins motius?

5. Algun cop va passar que d'altres companys o d'altres nois de l'escola li peguessin, li fessin burla, o li fessin el buit? Què va passar? Per què creuen que ho feien? Com se sentia ell? Com va acabar?
6. Faltava molt a classe? Per què?
7. Quan va començar a fer campana? Ho va fer amb algú altre? Què va fer?
8. Alguna vegada va parlar amb algun "psicòleg de l'escola"? Per què? Quant de temps?
9. Quan va acabar l'escola? Per quins motius?
10. Quin va ser l'últim curs que va cursar? En va repetir algun?
11. A quantes escoles ha estudiat? Per què va canviar?
12. Li va costar adaptar-se a la/es nova/es escola/es?

ÀMBIT RELACIONAL

1. ¿Com va, el noi, d'amistats? Té alguna amestat més especial?
2. Què sol fer, amb els amics, quan no treballa o estudia?
3. Saben els seus amics que és al centre? Saben per què?
4. Té parella/xicoteta? La coneixen, vostès? Què els sembla?

ÀMBIT PERSONAL

1. Com era, de petit?
2. Creuen que ha canviat força? En què?
3. Com eren les coses a casa, abans? I com són ara? Què ha canviat?

ÀMBIT DEL TEMPS LLIURE

1. Què sol fer, el noi, quan no està treballant ni va a l'escola?
2. Tenen la sensació que s'avorreix, què no sap què fer, durant el seu temps lliure?

ÀMBIT LABORAL

1. Quants treballs ha tingut des que té edat de treballar? Quina durada van tenir?
Per què els va deixar?
2. Ara està/estava treballant? On i de què? Quantes hores al dia?
3. Ha faltat algun dia al treball per causes no justificades? Per què?

ÀMBIT DE LES DROGUES

1. Quines drogues ha provat?
2. Hi ha alguna que consumeixi habitualment? Què li diuen, vostès, al respecte?
3. Quins efectes creuen que té, la droga, en ell?

QÜESTIONARI PER A L'ENTREVISTA SEMIESTRUCTURADA A LA FAMÍLIA

(Període de llibertat vigilada)

ÀMBIT DEL DELICTE I DE L'INTERNAMENT

1. Com se senten ara, després de tot el que ha passat? Com creuen que se sent el seu fill?
2. Per què creuen que va passar allò (aquell/s fet/s, aquella/es situació/ons..)?
3. Quines coses creuen que han canviat des que el seu fill va ingressar al centre fins ara? (en ell mateix, en el si de la família, en l'entorn).
4. Què està fent ara el seu fill i què creuen que es planteja?
5. Creuen que encara hi ha conflictes? Quins.
6. Com es van sentir quan el seu fill estava al centre i com creuen que el noi se sentia? Poden dir-nos aspectes positius i negatius de l'internament?
7. Com ha anat la tornada a casa. Com és el contacte actual entre el seu fill i vostès?

ÀMBIT DE LA FAMÍLIA

1. Què fa el seu fill un dia de cada dia? (escola, feina, oci)
2. Com és la relació ara amb els membres de la família?
3. Col·labora a casa? En què?
4. Tenen algun animal/mascota? Qui se n'ocupa?

5. Què fan ara els caps de setmana, en el temps lliure? El seu fill fa noves activitats, fa el mateix que abans d'entrar al centre?
6. Com se subministra els diners? Amb el seu treball? Li donen alguna quota?
7. Li posen horaris d'entrada i de sortida? Respecta les normes que vostès li posen?
8. Creuen que ara s'entenen més amb el seu fill? Per què?
9. Ara com resolen (pares i fill) els problemes? Què fan (pares i fill) per evitar els conflictes d'abans?

ÀMBIT RELACIONAL

1. Creuen que el seu fill ha canviat d'amistats, o no?
2. Saben si el seu fill té xicota? Com veuen aquest fet?

ÀMBIT LABORAL

1. Està treballant, el seu fill? On i de què? Quantes hores al dia?
2. Creuen que li agrada la feina que fa? Per què?
3. Ha fet amics a la feina?
4. Pensen que el seu fill té problemes a la feina? De quin tipus?
5. Ha faltat algun dia al treball per causes no justificades? Per què?
6. Si el seu fill perdés aquesta feina, què farien?

ÀMBIT DE LES DROGUES

1. El seu fill està consumint drogues? Quines?
2. Segueix algun tractament?
3. Algú de la seva família té problemes actuals de consum de drogues?

Guió entrevista amb professionals

(període internament)

Àrea personal

1. Trajectòria vital del menor

- Dades anamnèsiques
- Intervencions i diagnòstics previs

Altres professionals

- “el seu fill ha rebut tractament anterior en algun servei de salut mental o drogodependències?” Durant quant de temps?
- “quina valoració en fan?”
- “el seu fill té algun diagnòstic?”
- Intervencions socials

Altres professionals

- “quina ha estat la seva intervenció amb el menor?”
- “durant quant de temps va intervenir?”
- “quins van ser els principals problemes detectats?”
- “quina valoració fa del tractament en general?”
- Història escolar

Altres professionals

- “ com s’ha desenvolupat l’escolaritat?”

- “quins problemes han aparegut (absentisme, fracàs escolar...)?”
- “a quina edat van aparèixer les primeres dificultats? Com les classificaria?”

Perfil psicològic

1. Hiperactivitat

Professionals + observació

- “existeix algun diagnòstic d'hiperactivitat?” “ com ho manifesta el menor?”
- “quins símptomes presenta en l'adaptació a l'escola, i en el grup?”

2. Empatia

Educadors + observació

- “com es posiciona el noi quan hi ha un conflicte?”
- “què diu en relació a la víctima, com ho viu”?

3. HHSS i comunicatives

Educadors + observació

- “el noi mostra habilitats comunicatives? És capaç d'expressar els seus sentiments?”
- “ què fa quan s'enfada?”
- “ es capaç de demanar ajuda?”

4. Tolerància a la frustració

Observació i registre conductual (incidents ocorreguts durant l'internament, expedients disciplinaris)

- “ quines reaccions presenta davant la negativa?”
- “ com accepta la normativa?”

5. Valors (igualtat, figura femenina, masculina)

Entrevista i observació

- “ com es posiciona davant la figura femenina?”
- “ accepta l'autoritat femenina?”
- “ quines verbalitzacions fa de la seva mare?”

Altres informacions que cal conèixer:

- Durant l'internament: vivència de l'internament i desinternament, adaptació a la normativa, relació amb la família en l'internament, evolució de la concepció dels fets, expectatives vers la seva conducta, formació. La informació que s'ha d'extraure durant l'internament també es pot posar en cada bloc (família, relacions iguals, etc.), però caldrà determinar el moment de recollida d'aquesta informació (quines preguntes es fan a l'inici de l'internament i quines més tard).
- Dades referents al delicte (expedient i base de dades): tipologia i qualificació fiscal del delicte, carrera delictiva, quan es fa la denúncia, temps des que es posa la denúncia fins que s'acorda la mesura.

Guió entrevista amb professionals

(període de llibertat vigilada)

Informació sobre l'evolució del jove des que va desinternar-se i quina és la seva situació en aquests moments, en relació als aspectes següents:

- Relació amb la família. Dinàmica familiar actual. Canvis en la situació familiar anterior (en la família i en el menor).
- Relació amb l'entorn: amistats, lleure, parella...
- Recorregut formatiu i/o laboral.
- Consum de tòxics.
- Assistència a la llibertat vigilada. Relació jove-professional.
- Assistència a tractament psicològic/psiquiàtric o altres.
- Percepció, vivència i comentaris del jove i de la família respecte a l'internament i al motiu d'internament.
- Opinió del professional sobre l'evolució del cas i si era indicat o no l'internament.
- Enfocament que li dóna el professional a la seva intervenció amb el jove.
- Altres observacions.